

Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів для вдосконалення діяльності закладів вищої освіти

ЗВІТ З ЦИКЛУ 2 РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОЄКТУ 2022–2024 РР

наукова редакція
Єжи Возницький, Ірина Дегтярєва

SEDNO
Wydawnictwo
Akademickie

**Польсько-українська
співпраця представницьких
організацій ректорів для
вдосконалення діяльності
закладів вищої освіти**

**Польсько-українська
співпраця представницьких
організацій ректорів для
вдосконалення діяльності
закладів вищої освіти**

**ЗВІТ З ЦИКЛУ 2 РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОЄКТУ 2022–2024 РР.**

наукова редакція

Єжи Возницький, Ірина Дегтярьова

Думки, викладені в монографії, не обов'язково відображають позиції установи,
яка фінансує Проект

Рецензенти

Професор *Томаш Шапіро*,
SGH Warsaw School of Economics (видання польською мовою)

Професор *Валентина Чепак*
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(видання українською мовою)

Видавець

Анджей Хшановський

Редактор-коректор

Ярослава Прихода

Дизайн обкладинки і типографський проект

Войцех Стуконіс

Технічний редактор

Данута Пшимановська-Бонюк

Видання здійснено за кошти цільового гранту Міністерства науки та вищої освіти Польщі за програмою Реалізація проекту MNiSW-PW: Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – для вдосконалення діяльності закладів вищої освіти у 2024 році

Номер DOI 10.26343/9788379632459

Copyright © for this edition by Politechnika Warszawska &
Wydawnictwo Akademickie SEDNO Spółka z o.o.

Переклад з польської мови в українському виданні

Ірина Дегтярьова

Цитування: Возницький Є., Дегтярьова І. (ред.), *Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів для вдосконалення діяльності закладів вищої освіти. Звіт з Циклу 2 реалізації Проекту у 2022–2024 рр.*,
Wydawnictwo Akademickie SEDNO, Варшава 2024

Публікація надрукована за ліцензією Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0)

ISBN 978-83-7963-245-9

ISBN 978-83-7963-246-6 (e-book)

Wydawnictwo Akademickie SEDNO Spółka z o.o.

00-696 Warszawa

ul. J. Pankiewicza 3

www.wydawnictwosedno.pl

info@wydawnictwosedno.pl

Фінансується з державного бюджету Республіки Польща
Цільова дотація

„Польсько-українська співпраця
представницьких організацій ректорів
для вдосконалення діяльності закладів вищої освіти”

Проект реалізує Варшавська політехніка,
згідно з контрактним замовленням Міністерства науки
та вищої освіти Польщі у 2022–2024 рр.

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

KRASP

Konferencja Rektorów
Akademickich Szkół Polskich

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Зміст

Анджей Шептицький

ВСТУПНЕ СЛОВО від імені Міністерства науки та вищої освіти Польщі ... 11

Аркадіуш Менжик

ВСТУПНЕ СЛОВО Президента Конференції ректорів академічних шкіл Польщі 13

Петро Куліков

ВСТУПНЕ СЛОВО Голови Співки ректорів закладів вищої освіти України 15

ВСТУП • *Єжи Возницький, Ірина Дегтярьова*

Підсумки реалізації Циклу 2 Проекту MNiSW-PW у 2022–2024 рр. 17

Перелік інституцій та осіб, які брали участь у реалізації Проекту 25

ЧАСТИНА I

СТАН ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 Р.

РОЗДІЛ 1 • *Марцін Докович, Лариса Колісник*

Можливості та умови польсько-української співпраці у сфері навчання студентів в умовах воєнних та післявоєнних обмежень в Україні..... 35

РОЗДІЛ 2 • *Олена Биковська, Томаш Єнджеєвський*

Траєкторії наукового розвитку в Польщі й Україні та дослідницька співпраця 55

РОЗДІЛ 3 • Ірина Дегтярьова

Ситуація аспірантів в українських ЗВО та їх підтримка
у польських університетах 66

ЧАСТИНА II**КОНСОЛІДАЦІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: УМОВИ ТА ДОБРІ ПРАКТИКИ****РОЗДІЛ 4 • Марія Хулицька, Томаш Каліш**

Консолідація та міжуніверситетські горизонтальні структури
в Польщі та європейських країнах – правові норми,
моделі й ініціативи 87

РОЗДІЛ 5 • Ліна Фоміна, Богдан Веселовський

Консолідація в системі вищої освіти України –
нормативне регулювання та досвід, з урахуванням
міжнародних практик 103

ЧАСТИНА III**ІНОЗЕМНІ КАМПУСИ: ДОСВІД І ПЕРЕДУМОВИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ****РОЗДІЛ 6 • Томаш Єнджеєвський, Анна Мрозовська-Вишинська**

Актуальний нормативний стан і практика щодо правових умов
та обмежень для відкриття в Польщі іноземних закладів вищої
освіти і їхніх філій, а також щодо права польських закладів
вищої освіти надавати освітні послуги за межами Польщі 121

РОЗДІЛ 7 • Лариса Човнюк, Євген Герасименко

Правовий статус, можливості й обмеження для відкриття філій
іноземних закладів вищої освіти в Україні та форми діяльності
й представництва українських закладів вищої освіти за кордоном 133

ЧАСТИНА IV**ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ
РЕКТОРІВ У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ****РОЗДІЛ 8 • Ірина Дегтярьова**

Функціонування національних конференцій ректорів у Європі 151

РОЗДІЛ 9 • Єжи Возницький

Вибрані норми Статуту Співки ректорів ЗВО України та Статуту KRASP: порівняльна характеристика і коментар	156
--	-----

РОЗДІЛ 10 • Григорій Берченко

Інституційно-правовий аналіз моделі діяльності національної конференції ректорів України	166
---	-----

ЧАСТИНА V**СПІЛЬНІ ДОКУМЕНТИ ДЕЛЕГАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ
КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ**

Спільна Резолюція делегацій Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та Співки ректорів ЗВО України, листопад 2022 р., Люблінський католицький університет	178
--	-----

Спільна Резолюція делегацій Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та Співки ректорів ЗВО України, листопад 2023 р. Білостоцька політехніка	180
---	-----

Єжи Возницький

Декларація намірів продовження реалізації Проєкту	186
--	------------

ДОДАТОК

Перелік звітів з досліджень, опублікованих у рамках Циклу 2 Проєкту в 2022–2023 рр.....	191
--	-----

ВСТУПНЕ СЛОВО

від імені Міністерства науки та вищої освіти Польщі

Анджей Шептицький

З неприхованим задоволенням прагну поділитися з вами своїми міркуваннями про проект „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів для вдосконалення діяльності закладів вищої освіти” у ширшому контексті польсько-української співпраці.

З точки зору Міністерства науки і вищої освіти Польщі цей проект чудово вписується в нашу плідну співпрацю з партнерами з України. Це своєрідна єднальна ланка між потребами українців та можливостями, які може запропонувати Польща. Польща дослухається до голосу України і підтримує її в тих сферах, які наші партнери вважають важливими або навіть пріоритетними. З огляду на це, під час польсько-українських міжурядових консультацій у березні 2024 року Міністерство науки і вищої освіти Польщі у співпраці з Міністерством національної освіти Польщі організувало зустріч з українською делегацією за участі Міністра та Заступника міністра освіти і науки України. Переговори були присвячені освітній та науковій співпраці в найширшому сенсі.

Крім того, цей Проект, який реалізується з 2018 року, також ідеально відповідає щораз більшому зацікавленню громадян України навчанням у Польщі та їх залученню до спільної наукової діяльності, що спостерігається протягом багатьох років. Міністерство науки і вищої освіти Польщі констатує, що громадяни України становлять найбільшу групу іноземних студентів у Польщі – близько 50 000 студентів у 2023/24 навчальному році. Ми також тимчасово приймаємо понад тисячу науковців і викладачів

з України. Близькість наших відносин значно зросла після 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, завдавши жахливих страждань українському народові та жорстоко підірвавши міжнародний порядок.

Варто також згадати, що Україна мала підтримку Польщі ще з 2014 року, коли власне й розпочалася російська агресія проти України, прикладом чого є стипендіальна програма „Польський Еразмус для України” у 2014–2015 роках.

Результатом проєкту, що реалізовується з 2018 року, є надзвичайно важливий обмін досвідом між Конференцією ректорів академічних шкіл Польщі та Фундацією польських ректорів і Спілкою ректорів закладів вищої освіти України. Подібне партнерство на багатьох рівнях розвивається між Міністерством науки і вищої освіти Польщі та Міністерством освіти і науки України. Підтвердженням цього є нещодавній візит делегації Міністерства науки і вищої освіти Польщі до України в лютому 2024 року, який став підготовкою до поглибленого діалогу і надав можливість виявити проблеми, з якими стикаються українські університети, що працюють в умовах війни.

Крім того, я хотів би наголосити, що також у своїх контактах з третіми країнами Міністерство науки і вищої освіти Польщі звертає увагу на необхідність солідарності з Україною.

Згадані заходи і на центральному рівні, і реалізовані в рамках проєкту або безпосередньо університетами та науково-дослідними установами, є важливим елементом зближення Польщі та України у сфері вищої освіти і науки, що сприяє розвитку громадянських суспільств в обох країнах.

Польсько-українські відносини становлять і надалі становитимуть великий інтерес також у контексті партнерства між закладами вищої освіти і науковими установами та їхньої спільної діяльності у формі конференцій або дослідницьких проєктів. Я переконаний, що проєкти особливого значення, такі як „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів для удосконалення діяльності закладів вищої освіти”, зміцнюють євроінтеграційний фундамент України. Уже сьогодні я надзвичайно вражений прогресом, який відбувається на наших очах у сфері української вищої освіти і науки.

Тому ця монографія є не лише цеглиною у фундаменті активізованих польсько-українських відносин, але й підбиттям підсумків співпраці, яку ми вже здійснили.

Я хотів би подякувати польським та українським установам вищої освіти за співпрацю і побажати подальших конструктивних контактів та плідних спільних проєктів!

ВСТУПНЕ СЛОВО

від імені Конференції ректорів академічних шкіл Польщі

Аркадіуш Менжик

Закінчується реалізація трирічного Циклу 2 Польсько-українського проекту „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти”, який реалізувався у 2022–2024 роках на підставі Угоди з Міністром науки та вищої освіти Польщі (раніше – Міністерство освіти і науки), за змістовної та організаційної підтримки Фондації польських ректорів (FRP), у співпраці з Конференцією ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP) та Спілкою ректорів закладів вищої освіти України (Спілка).

Ця монографія має науковий характер і є підсумковим звітом згаданого Циклу 2 Проекту. У частинах I–IV монографії представлено низку тематичних експертних звітів, підготовлених у рамках Проекту польськими та українськими експертами, індивідуально й у співавторстві, опублікованих у скороченому вигляді.

Особливістю Проекту є Програма заходів, яку щорічно затверджують та оголошують у підписаних Додатках на періоди послідовних проектних циклів відповідно до Тристоронньої Угоди KRASP-FRP-Спілка ректорів з 2017 року. Кожна така Програма узгоджується з представниками всіх інституційних партнерів Проекту, який також реалізується під патронатом Міністерства освіти і науки України. Це забезпечує актуальність проблематики та спільних заходів, підтвердженням чого є зміст цієї монографії.

Представляючи KRASP, я підтверджую зацікавленість польських ректорів в участі у різних формах нашої співпраці з українськими партнерами

в рамках Проєкту. Це чудово доповнює величезні досягнення польських закладів вищої освіти та представників академічних спільнот у допомозі біженцям з України внаслідок російської агресії проти цієї країни.

Зараз, незважаючи на війну, що триває, настає час відбудови України, країни, яку російський агресор планував зруйнувати, у тому числі шляхом військових дій проти цивільної інфраструктури. Це стосується й університетських кампусів в Україні, які потрібно підняти з руїн. Процеси відбудови повинні включати відновлення повноцінного функціонування українських університетів, які виконують академічну місію в нових системних умовах. Наша подальша спільна діяльність з українськими партнерами, що триватиме наступними роками в рамках оголошеного Циклу 3 Проєкту, сприятиме реалізації запланованих заходів. Попередні домовленості з цього приводу вже ухвалили зацікавлені сторони.

Високо оцінюючи здобутки та досягнення учасників Польсько-українського проєкту, я прагну задекларувати намір KRASP продовжити активну участь польських ректорів у цьому Проєкті, зокрема в рамках його запланованої реалізації на 2025–2027 роки.

Я хотів би подякувати всім партнерам, зокрема міністрам обох країн, працівникам Департаменту міжнародної співпраці Міністерства науки і вищої освіти Польщі, ректорам-членам делегації KRASP та представникам Спільки ректорів ЗВО України, а також ректорові та працівникам Варшавської політехніки, які беруть участь у Проєкті.

Окремі слова подяки висловлюємо працівникам та експертам Фундації польських ректорів, які підтримують Варшавську політехніку в реалізації Проєкту, зокрема керівникові Проєкту професорові Єжи Возницькому, програмній координаторці Ірині Дегтярьовій та менеджерці Мажені Гембарі.

ВСТУПНЕ СЛОВО

від імені Співки ректорів закладів вищої освіти України

Петро Куліков

Шановні колеги,

Передусім з усією відповідальністю хочу зазначити, що міцність дружніх стосунків ректорських об'єднань України і Польщі перевірена в найтяжчих для нас випробуваннях – в умовах повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну.

Щирої вдячності заслуговує допомога польських колег щодо реалізації низки заходів, спрямованих на підтримку українських студентів, аспірантів, науковців і науково-педагогічних працівників, які евакуювалися до Польщі з перших днів війни.

Особливо завдячуємо професорові Єжи Возницькому, за активної участі якого здійснюється реалізація проекту „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти”, що триває уже понад десять років і засвідчує про взаємну зацікавленість обох сторін до такої співпраці.

Розвиток якісної системи вищої освіти і вдосконалення наукового простору, науково-технічна модернізація закладів вищої освіти, інтеграція вищої освіти у європейський простір попри складні умови надалі є пріоритетом у діяльності Співки ректорів ЗВО України. Увесь спектр цих питань був предметом досліджень у рамках Проекту впродовж останніх років.

Наша співпраця зосереджена на обміні досвідом з усіх напрямів діяльності університетів – навчання, дослідження, інновації. До Проекту долучені

ректори, проректори, експерти та дослідники закладів вищої освіти, які використовують набутий досвід, зокрема у вдосконаленні управління університетами, розвитку їхньої автономії, забезпечення конкурентоспроможності тощо.

Сьогодні зростає важливість збереження університетів як академічної спільноти, головною місією якої є формування високоосвіченої, висококультурної, миролюбної і демократичної молодшої генерації, якій належить творити майбутнє Європи.

Монографія, підготовлена за результатами досліджень, які проводились у складний для України час, відображає наші спільні успіхи і досягнення. Це насамперед констатація того, що польська академічна спільнота є надійним партнером і щирим другом українських освітян.

Спільно нам вдалося реалізувати низку актуальних і цікавих для обох країн досліджень, зокрема „Консолідація у вищій освіті: умови та добрі практики”, „Іноземні кампуси: досвід і передумови функціонування в Польщі та в Україні” тощо, а також провести польсько-українські форуми ректорів у Любліні й Білостоку.

Маю надію, що матеріали, викладені у монографії, будуть цікаві та корисні широкому колу освітян і стануть мотивацією до залучення до Проєкту нових учасників.

Як голова Спільноти ректорів України також хочу наголосити, що значним здобутком для нас було дослідження щодо порівняння досвіду діяльності ректорських об'єднань обох країн, результати якого показали можливості для посилення ролі й подальшого вдосконалення діяльності Спільноти ректорів ЗВО України як впливового і відповідального учасника трансформаційних процесів, що давно вже назріли у сфері вищої освіти.

З огляду на важливість формування передумов повоєнного відновлення національної економіки перед нами стоїть важливе завдання забезпечити підготовку висококваліфікованої молоді, здатної реалізувати себе у всіх сферах економіки, створити базові умови для відновлення наукових досліджень та впровадження інновацій.

Я впевнений, що завдяки спільним зусиллям і тривалим партнерським зв'язкам, які базуються на взаємній довірі, підтримці та повазі, ми створюємо передумови для процвітання наступних поколінь у нашому спільному європейському домі.

ВСТУП

Підсумки реалізації циклу 2 Проекту MNiSW-PW у 2022–2024 рр.

Єжи Возницький¹, Ірина Дегтярьова²

Черговий Цикл 2 польсько-українського проекту „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти”, реалізовувався у 2022–2024 роках Варшавською політехнікою, факультетом адміністрування та суспільних наук на замовлення Міністерства науки і вищої освіти (MNiSW, раніше – Міністерство освіти і науки) за підтримки та участі Фондації польських ректорів (FRP), Конференції ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP) та Співпраці ректорів ЗВО України (Співпраця), під патронатом Міністерства освіти і науки України. Сам Проект і прийнята формула співпраці між двома національними конференціями ректорів є унікальним і позитивним прикладом так званої академічної дипломатії, спрямованої на поглиблення польсько-українських відносин у світі науки.

Метою Проекту є вдосконалення систем вищої освіти в обох країнах, включаючи принципи та процеси управління ЗВО, та досягнення цілей, узгоджених національними конференціями ректорів Польщі та України у так званій Тресторонній угоді KRASP-FRP-Співпраця ректорів ЗВО України³ та погоджених Сторонами в додатках, що визначають пріоритети та

¹ Проф. Єжи Возницький, Лідер Проекту, Варшавська політехніка, факультет адміністрування та суспільних наук, Президент Фондації польських ректорів.

² Ірина Дегтярьова, програмна координаторка Проекту, науковий співробітник Фондації польських ректорів, Уповноважена Ректора з питань співпраці з українськими університетами в SGH Warsaw School of Economics.

³ https://www.krasp.org.pl/pl/Aktualnosci/?id=20147/Podpisanie_umowy_trojstronnej_o_partnerstwie_i_wspolpracy_z_URHEIU_.

спільні заходи на окремі періоди тривалістю три роки (так звані цикли). Цикл 1 реалізації Польсько-українського проекту у 2018–2021 роках, згідно з Додатком № 1, був підсумований у двомовній монографії, опублікованій 2021 року Видавництвом Варшавської політехніки⁴. Вона містить результати польських та українських досліджень щодо фінансування вищої освіти на системному й інституційному рівнях, рейтингів у стратегіях ЗВО, статутної автономії та управлінських рішень, а також містить аналіз організаційних та управлінських моделей докторських шкіл у Польщі. У монографії також є коментарі експертів, рекомендації та прийняті так звані Спільні резолюції. Підсумки Циклу 1 було підбито на спільному польсько-українському Форумі ректорів у Варшавській політехніці 9 листопада 2021 року.

У Додатку № 2 до Тристоронньої угоди, підписаної під час Польсько-українського форуму ректорів 2021 року, було визначено цілі на наступний трирічний період (2022–2024 рр.), які не втратили актуальності й у ситуації військової агресії Росії проти України.

ДОДАТОК № 2

визначення цілей та заходів партнерів Тристоронньої угоди від 14 листопада 2017 р., на період 2022–2024 рр.

Декларуючи намір продовжувати реалізацію положень Тристоронньої Угоди від 14 листопада 2017 року, високо оцінюючи результати, досягнуті у 2018–2021 роках у рамках I Циклу Польсько-українського проекту, у цьому Додатку № 2 Сторони спільно заявляють намір реалізувати такі цілі та здійснити нижчезазначені заходи у 2022–2024 роках у рамках Циклу 2 Проєкту:

1. Цілі:

- Обмін інформацією щодо змін у системі вищої освіти у Польщі та Україні, зокрема які стосуються законодавчих положень та досвіду їх реалізації;

⁴ Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти. Монографія за результатами реалізації Проєкту MEiN-PW [колект. моногр.] / наук. ред. І. Дегтярьова, Є. Возницький. – Варшава: Видавництво Варшавської Політехніки, 2021. – 359 с., https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/1626/9463/file/Raport%20ko%C5%84cowy%20realizacji%20Projektu%20MEiN%E2%80%93PW_UK.pdf.

- Представлення Партнерами Угоди власного досвіду, добрих практик у сфері діяльності різних типів закладів вищої освіти в обох країнах, зокрема щодо управління та стратегій розвитку університетів;
- Обмін досвідом щодо діяльності національних конференцій ректорів в обох країнах, з особливим акцентом на зміст документів Конференції ректорів академічних шкіл Польщі, таких як Статут і „Кодекс добрих практик у закладах вищої освіти”, а також у сфері досвіду інституційного забезпечення, що дозволяє проводити дослідження та реалізувати концептуальні проєкти Конференції ректорів закладів вищої освіти Польщі стратегічного характеру;
- Розвиток управлінських та лідерських компетенцій керівних кадрів університетів у результаті спільних заходів;
- Поширення інформації про системні рішення, запроваджені в Європейському просторі вищої освіти.

2. Заходи, які заплановано реалізувати:

- Організація навчальних візитів та семінарів для спільних делегацій Конференції ректорів закладів вищої освіти Польщі та Спілки ректорів закладів вищої освіти України, за участі представників Фондації польських ректорів;
- Організація тренінгово-дискусійних заходів для керівників закладів вищої освіти з використанням досвіду Фондації польських ректорів у цій сфері;
- Публікаційні заходи – публікація результатів досліджень систем вищої освіти та науки, включаючи наукові монографії, опубліковані обома мовами, та поширення їхнього змісту.

3. Створення умов для реалізації домовленостей:

- Ужиття заходів щодо пошуку необхідних фінансових ресурсів;
- Організаційно-технічна підтримка заходів, передбачених цим Додатком, закладами вищої освіти – членами Конференції ректорів закладів вищої освіти Польщі та Спілки ректорів закладів вищої освіти України;
- Реалізація інших заходів, спрямованих на досягнення передбачених цілей, визначених окремими спеціальними договорами.

Цілі та напрями діяльності, визначені ректорами у Додатку № 2, були конкретизовані та розвинуті у завданнях, визначених у рамках щорічних проєктів Міністерства науки і вищої освіти – Варшавської політехніки, з їх адаптацією до ситуації військової агресії Росії проти України та пріоритетів українських і польських ЗВО, визначених національними конференціями ректорів.

Експертна діяльність та польсько-українські дослідницькі завдання у 2022–2024 роках стосувалися таких питань:

1. польсько-українська співпраця у сфері вищої освіти, беручи до уваги ситуацію українських університетів після 24.02.2022 р. (реалізовано 2022 р.);
2. траєкторії наукової кар'єри в наших країнах та бар'єри на шляху польсько-української наукової співпраці (реалізовано 2022 р.);
3. ситуація аспірантів українських університетів під час російської агресії проти України та підтримка польських університетів (реалізовано 2022 р.);
4. консолідація у вищій освіті Польщі та України (реалізовано 2023 р.);
5. закордонні кампуси: правовий статус, можливості, обмеження і практика відкриття філій іноземних ЗВО в Україні й Польщі, а також форми діяльності та представництва українських і польських ЗВО за межами своїх країн (реалізовано 2023 р.);
6. модель функціонування, належні практики та досягнення національних конференцій ректорів у Польщі та Україні (реалізовано 2023 р.);
7. прогнозування розвитку вищої освіти в Польщі – окремі тези і твердження (реалізація у другій половині 2024 р.).

Усі заходи проводяться паралельно двома мовами – польською та українською. Повні результати досліджень було представлено в електронних звітах, опублікованих у 2022 та 2023 роках також двома мовами – 8 звітів польською мовою та 8 таких публікацій українською мовою⁵. У 2024 році передбачено розробити та оприлюднити попередні тези прогнозу розвитку вищої освіти в Україні, які будуть представлені восени 2024 року на спільній онлайн-конференції KRASP-FRP-Спілка ректорів.

З метою розвитку польсько-української співпраці та підтримки Спілки на шляху до здобуття повноцінного членства в Європейській асоціації університетів EUA українською мовою було перекладено установчі документи KRASP (Статут) та Кодекс належної практики у вищій освіті KRASP-FRP з додатками, а також витяги із законів щодо регулювання діяльності KRASP, положення щодо фінансування вищої освіти та управління у вищій освіті. Польською мовою було перекладено також документацію, пов'язану з діяльністю Спілки ректорів ЗВО України, а також витяги з нормативно-правових актів.

⁵ Усі звіти з досліджень, підготовлених у рамках Проєкту, опубліковано на сайті <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MNiSW-PW>.

Візити делегацій національних конференцій ректорів

У 2022–2024 роках було організовано 5 візитів і стаціонарних зустрічей делегацій національних конференцій ректорів України та Польщі у Варшаві, Любліні, Білостоці, Каліші та Лодзі. Це були:

- візит делегації Спілки на чолі з Головою, проф. Петром Куліковим до Варшави 8–11 червня 2022 року та участь у святкуванні 25-річчя KRASP;
- участь делегації Спілки у XXVI Школі Фундації польських ректорів зі стратегічного управління у вищій освіті для ректорів і проректорів академічних ЗВО, що відбулася 10–13 липня 2022 року в Каліші;
- візит делегації Спілки ректорів ЗВО України до Любліна 14–17 листопада 2022 року – Спільний польсько-український день, з прийняттям Спільної резолюції;
- ознайомчий візит⁶ делегації Спілки ректорів ЗВО України до Білостоку 6–9 листопада 2023 р., зокрема також Спільний польсько-український день⁷
- заплановано на липень 2024 р. ознайомчий візит делегації Спілки ректорів ЗВО України до Лодзі та участь у спільній Школі стратегічного управління у вищій освіті для ректорів і проректорів академічних ЗВО Польщі та України.

Було організовано дві польсько-українські ректорські дискусії, у результаті яких було ухвалено два документи у формі так званих Спільних резолюцій KRASP та Спілки ректорів ЗВО України, які згодом стали рекомендаціями для міністрів та ректорів в обох країнах. Це Спільна резолюція від 8 листопада 2022 року⁸ та Спільна резолюція делегації Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та Спілки ректорів ЗВО України, прийнята 8 листопада 2023 року в Білостоцькій політехніці⁹.

Крім того, за участі широкого кола ректорів, проректорів, представників міністерств обох країн були проведені консультаційні зустрічі. Першою з них була зустріч двох президій KRASP та Спілки ректорів ЗВО України 24 березня 2022 року, результатом якої став перелік конкретних пропозицій, потреб українських ЗВО та умов, що визначили подальші дії для України в Польщі. Протокол зустрічі, також перекладений українською мовою, відіграв важливу роль у плануванні подальшої діяльності з підтримки української академічної спільноти, включаючи ініціативи Національного агентства академічних

⁶ <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-11-06-Wizyta-delegacji-ZRUU-w-Bialymstoku>.

⁷ Там же.

⁸ Див. Додаток.

⁹ Див. Додаток.

обмін Польщі NAWA та залучення українських університетів до діяльності Європейських університетських альянсів. Найважливіші з ухвалених пропозицій увійшли до Резолюції Президії KRASP від 31 березня 2022 року¹⁰.

Чергова консультативна зустріч щодо можливості приєднання Спілки та українських ЗВО до EUA на особливих умовах відбулася під час візиту делегації Спілки до Варшави 9–10 червня 2022 року. Вона включала зустріч з Президентом Європейської асоціації університетів професором Майклом Мерфі, а також з делегаціями національних конференцій ректорів Франції, Німеччини в рамках ювілейних святкувань 25-річчя KRASP, та контакти з численними представниками польської академічної спільноти з метою обговорення заходів підтримки українських ЗВО, що працюють в умовах війни. Згідно з декларацією Президента EUA, офіційну заявку, яку подала Спілка, було позитивно розглянуто в EUA. У червні 2022 року Спілку ректорів було прийнято до EUA як колективного члена з наданням спеціальних умов членства, до того ж українські університети можуть також стати членами EUA та EUA-CDE на спеціальних умовах (без оплати членських внесків).

З метою представлення та обговорення результатів досліджень, проведених польськими та українськими експертами, було організовано тематичні вебінари: Перший польсько-український вебінар на тему консолідації у вищій освіті¹¹ 12 липня 2023 року та Другий польсько-український вебінар¹², 12 жовтня 2023 року, присвячений закордонним кампусам та представництву українських ЗВО за кордоном під час війни. У 2024 році на зустрічі в Лодзі делегації національних конференцій ректорів приймуть Додаток № 3, що визначає напрями польсько-української спільної діяльності ректорів у рамках реалізації наступного Циклу 3 у 2025–2027 роках Польсько-українського проекту Міністерства науки і вищої освіти.

Ця монографія є підсумком Циклу 2 Польсько-українського проекту. У ній представлено найважливіші результати всіх досліджень 2022–2024 рр. Монографія складається з п'яти частин і містить перелік учасників та установ, залучених до реалізованих заходів. Відповідно до завдань Проєкту, монографія містить перелік і тези звітів, підготовлених у рамках Проєкту в період з 2022 по 2024 рр. (двома мовами).

Частина I стосується польсько-української співпраці в галузі освіти, обміну академічними кадрами та становища аспірантів з урахуванням ситуації

¹⁰ https://krasp.org.pl/files/public/resources/upload/dokumenty/Uchwa%C5%82y/kadencja_2020-2024/dok_24.VIII.pdf.

¹¹ <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-07-11-Webinarium>.

¹² <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-10-12-II-Webinarium>.

після 24.02.2022 р. Експерти представляють інформацію про поточний стан польської та української системи вищої освіти, включаючи порівняння рівнів відповідно до Національної рамки кваліфікацій, різні можливі форми спільної діяльності у сфері навчання студентів, які можуть бути реалізовані на основі міжуніверситетських угод, а також бар'єри, що перешкоджають їхній ефективній реалізації¹³. Експерти подають пропозиції та рекомендації, адресовані польській та українській сторонам, з метою створення кращих умов для реалізації співпраці між польськими та українськими ЗВО у сфері освіти в різних формах, при збереженні їхньої академічної ідентичності та інституційної суб'єктності, а також шляхи подолання бар'єрів на шляху розвитку міжуніверситетських відносин. Другий розділ містить аналітичну інформацію про нормативно-правову базу, що регулює шляхи академічної кар'єри в Польщі та Україні: ступінь PhD, ступінь доктора наук/габілітація і звання професора (двома мовами), із зазначенням нормативних невідповідностей, що призводять до несумісності, а також висновки та рекомендації для обох країн. Крім того, представлено найважливіші висновки з пілотного аналізу становища українських аспірантів та підтримки, яку їм надавали в польських університетах у перший період після початку війни.

Частина II присвячена актуальній – і для України, і для Польщі – темі консолідації у вищій освіті й представляє основні висновки звітів польських та українських експертів за 2023 рік, включаючи, зокрема, положення та досвід Польщі й України щодо створення в кожній країні міжуніверситетських горизонтальних структур, з оглядом конкретних заходів та прикладів (*case-studies*) з обох країн, Європи та за її межами.

У *частині III* представлено актуальну інформацію про чинне законодавство щодо можливостей та обмежень відкриття в Польщі та Україні, відповідно, кампусів іноземних університетів або здійснення їхньої діяльності на території кожної з країн. Польські та українські експерти проаналізували правові, формальні та практичні умови створення філій та інших форм інституційного представництва закладів у Польщі та Україні, а також зробили огляд різноманітних форм діяльності українських ЗВО за кордоном у зв'язку з війною¹⁴.

¹³ Повні звіти розміщені на сайті Проєкту у відкритому доступі -<https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MNISW-PW>, а також надіслані до міністрів і конференцій ректорів обох країн як робочий матеріал.

¹⁴ Висновки та рекомендації щодо поліпшення діяльності у цій сфері у своїх країнах, які представлені у презентаціях, зроблених під час вебінару, а також у польському та українському звітах (обом мовами).

Частина IV охоплює найважливіші висновки з аналізу функціонування національних конференцій ректорів у Польщі та Україні на тлі європейського досвіду.

У *частині V* викладено найважливіші висновки та рекомендації, що їх подали делегації KRASP та Спільки ректорів ЗВО України у Спільних резолюціях.

Важливим елементом нашої співпраці є комунікація – і в Польщі, і в Україні, включаючи регулярний обмін інформацією на двосторонній основі. Проект, його результати та висновки було представлено на засіданнях органів KRASP (на засіданнях Президії та Пленарної асамблеї KRASP, на засіданнях Конференцій ректорів університетів і технічних університетів, на засіданнях Комісії з міжнародного співробітництва KRASP, Комісії зі стратегічних проблем вищої освіти KRASP, Комісії з питань комунікації та соціальної відповідальності KRASP, на засіданнях Мережі координаторів KRASP з питань України), а також на щорічних Школах FRP зі стратегічного управління у вищій освіті для ректорів та окремо для канцлерів і квесторів академічних ЗВО. Аналогічно, необхідна інформація була представлена на різних заходах у рамках діяльності Спільки.

Результати наукових досліджень та рекомендації зі звітів були висвітлені у презентаціях та виступах на численних конференціях в Україні та за кордоном, серед яких, зокрема, Нарада проректорів з міжнародної співпраці українських університетів в Познаньському університеті ім. Адама Міцкевича¹⁵ 23–24.11.2023 р. та зустрічі української наукової діаспори в Польщі. Визнанням польсько-української співпраці ректорів є її позитивні згадки у звітах та матеріалах проекту EUA NEWLEAD¹⁶.

Результати Проекту представлено у вигляді наукових публікацій та звітів керівника Проекту і враховано як одне з досягнень в процесі евалюації якості наукової діяльності у 2017–2022 роках, зокрема в рамках так званого третього критерію, що було оцінено вище референтного рівня польським експертом та іноземним експертом, що суттєво сприяло присвоєнню Варшавській політехніці категорії A+ у дисципліні правничі науки.

¹⁵ <https://amu.edu.pl/en/news-and-events/news/vice-rectors-for-international-cooperation-from-ukrainian-universities-met-at-amu/>

¹⁶ <https://eua.eu/resources/publications/1076:innovative-leadership-and-change-management-in-higher-education-newlead-project-key-findings-and-recommendations.html>

ПЕРЕЛІК ОСІБ ТА ІНСТИТУЦІЙ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ

КЕРІВНИЦТВО ПРОЄКТУ

- **Проф. Єжи Возницький**
лідер Проєкту, Президент Фундації польських ректорів
- **Ірина Дегтярєва**
програмна координаторка Проєкту, Фундація польських ректорів
- **Мажена Гембара**
менеджерка Проєкту, Фундація польських ректорів

ЧЛЕНИ ДЕЛЕГАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У РЕКТОРСЬКИХ ДИСКУСІЯХ, ЗУСТРІЧАХ НА НАЙВИЩОМУ РІВНІ

ЧЛЕНИ ДЕЛЕГАЦІЙ KRASP

- **Проф. д-р габ. Адріян Хабовський**
проректор з навчальної роботи Білостоцького медичного
університету
- **Проф. Роберт Владислав Ціборовський**
Ректор Білостоцького університету
- **Проф. Роман Цесляк**
Ректор Університету SWPS, Голова Комісії з питань комунікації
та суспільної відповідальності KRASP
- **Кс. проф. Ришард Чекальський**
Ректор Університету Кардинала Стефана Вишинського у Варшаві
- **Проф. Радослав Добровольський**
Ректор Люблінського університету Марії Кюрі-Склодовської
- **Проф. Томаш Гродзький**
проректор Ягеллонського університету з питань Collegium Medicum
- **Кс. проф. Мирослав Калиновський**
Ректор Люблінського католицького університету Йоана Павла II
- **Проф. Марта Косьор-Казберук**
Ректор Білостоцької політехніки
- **Проф. Кшиштоф Ковальчик**
Ректор Люблінського природничого університету

- **Проф. Адам Крентовський**
Ректор Білостоцького медичного університету
- **Проф. Єжи Лис**
Ректор AGH Університету науки і технологій у Кракові, Голова Комісії міжнародної співпраці KRASP
- **Проф. Марек Лукасик**
проректор з питань розвитку та співпраці Поморського університету у Слупську
- **Проф. Ярослав Матвеюк**
проректор з питань розвитку Білостоцького університету
- **Проф. Аркадіуш Менжик**
Ректор Сілезької політехніки, Президент Конференції ректорів академічних шкіл Польщі KRASP у 2020–2024 рр.
- **Проф. Марцін Монюшко**
проректор з питань науки та розвитку Білостоцького медичного університету
- **Проф. Збігнєв Осадовський**
Ректор Поморського університету у Слупську
- **Проф. Збігнєв Патер**
Ректор Люблінської політехніки
- **Проф. Пйотр Ваховяк**
Ректор SGH Warsaw School of Economics
- **Проф. Анна Зальцевич**
декан факультету адміністрування та суспільних наук Варшавської політехніки
- **Проф. Войцех Залуска**
Ректор Люблінського медичного університету
- **Проф. Кшиштоф Заремба**
Ректор Варшавської політехніки, Голова Комісії з освітніх питань KRASP

ЧЛЕНИ ДЕЛЕГАЦІЙ СПІЛКИ РЕКТОРІВ ЗВО УКРАЇНИ

- **Проф. Антонюк Лариса Леонтіївна**
проректор з наукової роботи, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
- **Проф. Бугров Володимир Анатолійович**
Ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступник голови Спілки ректорів ЗВО України

- **Проф. Чепелюк Олена Валеріївна**
Ректор Херсонського національного технічного університету
- **Проф. Дмитриченко Микола Федорович**
Ректор Національного транспортного університету (м. Київ)
- **Головко Інна Юріївна**
вчений секретар ГО „Спілка ректорів закладів вищої освіти України”
- **Гончарова Юлія Анатоліївна**
PhD, декан факультету міжнародної торгівлі та права Київського державного торговельно-економічного університету
- **Проф. Іванченкова Лариса Володимирівна**
Ректор Одеського національного технологічного університету
- **Калашніков Олексій Юрійович**
керівник секретаріату ГО „Спілка ректорів закладів вищої освіти України”
- **Проф. Клименко Микола Олександрович**
вчений секретар Київського національного університету будівництва і архітектури
- **Проф. Куліков Петро Мусійович**
Голова ГО „Спілка ректорів закладів вищої освіти України”, Ректор Київського національного університету будівництва і архітектури
- **Проф. Курило Віталій Семенович**
перший проректор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, голова вченої ради
- **Проф. Лазаренко Наталія Іванівна**
Ректор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
- **Наволокіна Алла Сергіївна**
PhD, Президент приватного закладу „Міжнародний європейський університет”
- **Доц. Нікітенко Ігор Святославович,**
проректор з наукової роботи Національного технічного університету „Дніпровська політехніка”
- **Проф. Ніколаєнко Станіслав Миколайович**
заступник голови Спілки ректорів ЗВО України, Ректор Національного університету біоресурсів і природокористування України
- **Проф. Онищенко Володимир Олександрович**
Ректор Національного університету „Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка”

- **Проф. Поркуян Ольга Вікторівна**
Ректор Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
- **Проф. Співаковський Олександр Володимирович**
Ректор Херсонського державного університету
- **Проф. Смоланка Володимир Іванович**
Ректор ДВНЗ „Ужгородський національний університет”
- **Проф. Смирнова Ксенія Володимирівна**
проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародна співпраця)
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- **Проф. Степаненко Сергій Миколайович**
Ректор Одеського державного екологічного університету
- **Проф. Трофименко Микола Валерійович**
Ректор Маріупольського державного університету,
заступник голови Спільки ректорів ЗВО України
- **Проф. Цепенда Ігор Євгенович**
Ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- **Проф. Загірняк Михайло Васильович**
Ректор Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

УЧАСНИКИ ЗАХОДІВ З EUA

- **Проф. Петер-Андре Альт**
Голова Німецької конференції ректорів
- **Карл Бонафуа-Мура**
представник Асоціації France Universities
- **Елізабет Фйорйоли**
Генеральний секретар Universities Austria
- **Проф. Майкл Мерфі**
Президент European University Association
- **Проф. Марцін Палис**
представник Magna Charta Observatory, член Правління EUA

**ЕКСПЕРТИ, ЗАДІЯНІ В ДОСЛІДНИЦЬКО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
У ПРОЄКТІ У 2022–2024 РР.**З ПОЛЬЩІ

- **Марцін Докович**
PhD, Познанський університет імені Адама Міцкевича
- **Томаш Єнджеєвський**
PhD, Торунський університет Миколи Коперника
- **Марія Хулицька, PhD**
Вроцлавський університет
- **Проф. Томаш Каліш**
Вроцлавський університет
- **Анна Мрозовська-Вишинська**
Університет WSB Merito University в Познані
- **Проф. Томаш Шапіро**
SGH Warsaw School of Economics, Голова Антикризової групи KRASP

З УКРАЇНИ

- **Берченко Григорій Валерійович**
PhD, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
- **Проф. Биковська Олена Володимирівна**
Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова
- **Човнюк Лариса Юріївна**
Національний університет „Києво-Могилянська академія”
- **Фоміна Ліна Олександрівна**
PhD, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
- **Колісник Лариса Олексіївна**
PhD, Національного технічного університету „Дніпровська політехніка”
- **Веселовський Богдан Андрійович**
PhD, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- **Проф. Фініков Тарас Володимирович**
Міжнародний Фонд досліджень освітньої політики

**ПРЕДСТАВНИКИ МІНІСТЕРСТВ, ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ
ТА ІНШИХ УРЯДОВИХ АГЕНЦІЙ**

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ (MNiSW/MEiN)

- **Пйотр Семеняк**
директор Департаменту міжнародної співпраці в Міністерстві освіти і науки Польщі
- **Войцех Дзедзіц**
заступник голови Департаменту міжнародної співпраці в Міністерстві науки і вищої освіти Польщі
- **Пшемислав Скродський**
заступник голови Департаменту міжнародної співпраці в Міністерстві науки і вищої освіти Польщі
- **Гражина Жебровська**
директор Польського національного агентства академічних обмінів NAWA

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА ПОСОЛЬСТВО
УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ

- **Віталій Білий**
Радник Посольства України в Республіці Польща
- **Василь Мельничук**
Третій секретар Посольства України в Республіці Польща
- **Алла Рибалко**
керівник Експертної групи з питань вищої освіти та освіти дорослих
Директорату фахової передвищої, вищої освіти Міністерства освіти і науки України
- **Андрій Вітренко**
Заступник Міністра освіти і науки України
- **Світлана Криштоф**
директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації
Міністерства освіти і науки України

**УНІВЕРСИТЕТИ-ГОСПОДАРИ ЗАСІДАнь НАЦІОНАЛЬНИХ
КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ**

- Варшавський університет (2022)
- Люблінський університет Марії Кюрі-Склодовської (2022)
- Люблінський католицький університет Йоана Павла II (2022)
- Білостоцький медичний університет (2023)
- Білостоцька політехніка (2023)
- Варшавська політехніка (вебінари 2022–2023)
- Лодзька політехніка (2024)

УЧАСНИКИ ТА СЛУХАЧІ ВЕБІНАРІВ І СЕМІНАРІВ

- Близько 400 осіб разом з України та Польщі

ЧАСТИНА I

**СТАН ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ ПІСЛЯ
24 ЛЮТОГО 2022 Р.**

РОЗДІЛ 1

Можливості та умови польсько-української співпраці у сфері навчання студентів в умовах воєнних та післявоєнних обмежень в Україні

Марцін Докович¹, Лариса Колісник²

1. Вступ

Метою звіту³ було дослідити та проаналізувати польську й українську системи вищої освіти в контексті можливостей розвитку програм спільних ініціатив у сфері навчання студентів. Автори проаналізували чинне законодавство і, зокрема, нормативно-правові акти, пов'язані з академічною мобільністю. Виявили потенційні форми співпраці та бар'єри, які можуть її ускладнювати, і на цій підставі сформулювали висновки й рекомендації.

¹ Марцін Докович, PhD, координатор проєктів, Познанський університет імені Адама Міцкевича, член Експертної групи у Проєкті.

² Лариса Колісник, к.соц.н., керівник відділу аспірантури і докторантури Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

³ Докович М., Колісник Л. (2022), *Можливості та умови співпраці на основі договорів, укладених польськими закладами вищої освіти з українськими закладами вищої освіти у сфері навчання студентів в умовах воєнних та післявоєнних обмежень в Україні*, Варшава, доступ: https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2379/13521/file/RAPORT_NR_1-UA.pdf.

У звіті йдеться, зокрема, про співпрацю між закладами вищої освіти на основі укладених угод. Наміром авторів було виявити повагу щодо суб'єктності українських партнерів, у тому числі їхніх студентів, у контексті збройної російської агресії в Україні. Саме тому метою був не аналіз питань, пов'язаних з можливістю переведення студентів з українських ЗВО до польських. А навпаки, метою було представлення альтернативних рішень у рамках міжуніверситетської (білатеральної) співпраці, основою якої є принцип рівності партнерів. Автори усвідомлювали, що через війну дотримання симетрії неможливе, однак наголошували, що ключовим чинником успішної співпраці в майбутньому (після війни та в процесі відбудови України) є прагнення дотримуватися симетричності в активностях, які вони реалізують.

На потреби цієї монографії вибрано найважливіші, на думку авторів, питання з повного звіту, а також представлено висновки та рекомендації. З повним текстом звіту можна ознайомитися на сайті Проєкту.

2. Вища освіта в Польщі та Україні – порівняльний аналіз нормативно-правових умов⁴

У розвитку співпраці в сфері навчання студентів між двома закладами вищої освіти, що працюють у різних правових системах, варто ознайомитися зі специфікою освітніх систем на рівні вищої освіти в обох країнах. Це дасть змогу визначити потенційні можливості та бар'єри, які можуть виникнути на етапі реалізації спільних дій. Обізнаність у законодавчих умовах країни-партнера є важливим елементом, що полегшує успішну співпрацю. Часто саме від цього залежить те, чи ці дії закінчатимуться успіхом чи невдачею. У цьому дусі автори звіту вирішили порівняти ключові, на їхню думку, елементи систем вищої освіти в обох країнах.

У Польщі норми провадження освітньої діяльності визначає Закон про вищу освіту і науку від 20 липня 2018 р. („Законодавчий вісник” 2022 р., поз. 574, зі змінами), далі – Закон Польщі, а в Україні – Закон України „Про вищу освіту” (від 16 вересня 2022 р. № 1556-VII, ВВР, 2014 р., № 37–38, ст. 2004 р.), далі – Закон України. В обох випадках частину положень щодо освітньої діяльності визначають виконавчі акти до цих законів. Саме ці документи були базою для аналізу.

Термінологія, яка використовується в освітньому процесі на рівні вищої освіти у Польщі та Україні, дещо відрізняється і це може бути викликом

⁴ М. Докович, Л. Колісник (2022), *Можливості та умови співпраці...*

для партнерів. У Польщі ЗВО базова форма освітньої діяльності має такі атрибути, як освітня програма, напрям (відповідно до наукової дисципліни), рівень освіти, профіль (практичний або загальноуніверситетський) і форма навчання (денна або заочна). Крім того, можуть бути: індивідуальна форма навчання; міжфакультетські напрями; спільне навчання; навчання, яке проводиться у співпраці з органом, визначеним у ч. 1 ст. 61 Закону Польщі; дуальна форма навчання. В Україні нема однозначного відповідника польському термінові „studia” („студії”) як форми навчання. Освітня діяльність на певному рівні вищої освіти здійснюється в рамках освітніх програм, яким присвоєно рівень, галузь знань і спеціальність (еквівалент польського терміна напрям освіти); предметна спеціалізація (еквівалент польської спеціалізації, яка в рамках галузі навчання реалізується факультативно); форма (інституційна: 1) очна (денна та вечірня), 2) заочна, 3) дистанційна, 4) мережева та дуальна); у випадку навчання на другому рівні вищої освіти – профіль (освітній або науковий). В обох країнах освітню програму розуміють однаково. Вона містить набір результатів навчання, які студент повинен здобути у процесі навчання разом з кредитами ЄКТС, призначеними окремим компонентам навчального процесу (окремим заняттям). Освітні програми враховують також набір результатів навчання, яких студент повинен досягти в процесі навчання. В Україні освітні програми містять також вимоги до вступників. У Польщі ці вимоги зазначені в постанові про прийом до закладу вищої освіти, яку ухвалює сенат.

Рівні освіти в обох країнах схожі, що впливає з реалізації положень Болонського процесу. У таблиці 1 подано порівняння рівнів вищої освіти. Суттєвою відмінністю є те, що в Польщі освіта, яка відповідає рівню 5 Європейської рамки кваліфікацій, не належить до системи вищої освіти, а є окремою формою освіти в системі вищої освіти⁵. У результаті польські та українські ЗВО не можуть запропонувати спільної реалізації такої форми навчання. Варто також зазначити, що Угода від 11 квітня 2005 р. між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів не передбачає еквівалентності польського свідоцтва дипломованого спеціаліста та свідоцтва дипломованого спеціаліста-технолога з українським дипломом молодшого бакалавра, у результаті чого існує необхідність проведення процесу нострифікації.

⁵ Освіта на рівні 5 Польської рамки кваліфікацій також може реалізуватися в системі загальної освіти.

Таблиця 1. Порівняння рівнів вищої освіти, присвоєних кваліфікацій і тривалості навчання

Рівень ЄКР		Кваліфікація			
		5	6	7	
Рівні освіти (вищої освіти)	Польща	Фахова / професійна освіта ¹	Вища освіта першого рівня	Вища освіта другого рівня (магістр)	Єдина магістерська освітня програма (магістр) ²
	Україна	Основний рівень (короткий цикл)	Перший рівень (бакалаврський)	Другий рівень (магістерський)	Другий (магістерський) рівень – єдина освітня програма ³
Професійне/ звання/ рівень освіти	Польща	Дипломований спеціаліст, дипломований спеціаліст-технолог	Ліценціат, інженер, інженер-архітектор, інженер з пожежної безпеки, ліценціат медсестринської справи, ліценціат акушерства	Магістр, магістр інженер, магістр інженер-архітектор, магістр інженер з пожежної безпеки, інженер, магістр медсестринської справи, магістр акушерства	Магістр, магістр інженер, лікар, лікар-ветеринар, магістр фармації, магістр архітектури
	Україна	Молодший бакалавр, фаховий молодший бакалавр, молодший спеціаліст	Бакалавр	Магістр, спеціаліст, спеціаліст після перепідготовки	Магістр
Вид документа, що підтверджує здобуття вищої освіти	Польща	Свідоцтво	Диплом	Диплом	Диплом
	Україна	Диплом	Диплом	Диплом	Диплом
Тривалість та кредити ЄКТС	Польща ⁴	Мінімум 3 семестри (немає обов'язку застосовувати систему кредитів ЄКТС)	Мінімум 6 семестрів (мін. 7 семестрів інженерного навчання) та мінімум 180 кредитів ЄКТС	3–5 семестрів та мінімум 90 кредитів ЄКТС	9–12 семестрів та мінімум 300 кредитів ЄКТС (9 або 10 семестрів) або мінімум 360 кредитів ЄКТС (11 або 12 семестрів)
	Україна ⁵	120 кредитів ЄКТС	180–240 кредитів ЄКТС	90–120 кредитів ЄКТС – освітньо-професійна програма, або 120 кредитів ЄКТС – освітньо-наукова програма	300–360 кредитів ЄКТС

Джерело: опрацювали автори.

- 1 У Польщі спеціалізована освіта не належить до системи вищої освіти, а є окремою формою освіти, на зразок післядипломної освіти та інших форм освітніх послуг, які може надавати заклад вищої освіти. Здобувач такої форми освіти не має статусу студента, що означає, що в нього немає прав, пов'язаних з проходженням навчання (наприклад, право на фінансову допомогу, студентські позики, знижки на громадський транспорт тощо).
- 2 Єдине магістерське навчання обов'язкове на таких напрямках навчання: медицина, медицина та стоматологія, медична аналітика, фармація, фізіотерапія, ветеринарія, право, канонічне право, дошкільна та рання шкільна освіта і спеціальна освіта. Крім того, вони можуть проводитися в напрямках, зазначених у § 8 розділу 2 Постанови Міністра науки та вищої освіти від 27 вересня 2018 р. про навчання („Законодавчий вісник” 2021, пункт 661, зі змінами) та інші напрями, відповідно до ст. 53 ч. 9 з.в.о.п.
- 3 Єдині програми реалізуються лише в галузі медицини, фармації та ветеринарії.
- 4 1 кредит ЄКТС дорівнює 25-30 годинам навчального навантаження студента. Польське законодавство не визначає мінімальної та максимальної кількості кредитів ЄКТС за один семестр. Заочна форма навчання може тривати довше, ніж відповідна денна форма навчання.
- 5 1 кредит ЄКТС дорівнює 30 годинам навчального навантаження студента. Максимальна річна кількість кредитів ЄКТС не може перевищувати 60 кредитів ЄКТС (30 кредитів ЄКТС у семестрі або 20 кредитів ЄКТС у триместрі). Стандарти вищої освіти для окремих напрямів навчання визначають кількість кредитів ЄКТС, які студент повинен набрати в рамках навчання за цим напрямом.

Тривалість навчання в обох країнах на різних рівнях визначається по-різному. У Польщі положення Закону визначають мінімальну кількість семестрів і кредитів ЄКТС, тоді як в Україні нормативно передбачено лише певний діапазон кредитів ЄКТС, хоча, відповідно до ст. 1 ч. 1 п. 14 Закону України, на один навчальний рік зазвичай припадає 60 кредитів ЄКТС.

В Україні існують стандарти вищої освіти для окремих спеціальностей та освітніх рівнів⁶. Згадані стандарти визначають, між іншим, кількість кредитів ЄКТС, необхідну для закінчення освітньої програми за спеціальністю та кваліфікаційного рівня, а також обов'язкові результати навчання, які заклад вищої освіти має включити до програми. Ці стандарти обмежують автономію ЗВО у питанні реалізації освітніх програм, що може стати перешкодою для створення спільної освітньої програми (спільного навчання). Заклад вищої освіти може самостійно визначати спеціалізацію в межах конкретної спеціальності. У Польщі заклади вищої освіти мають автономію у визначенні напрямів навчання (еквівалент української спеціальності). Стандарт охоплює лише навчання в так званих регульованих напрямках навчання, що уможливають підготовку студента до професії лікаря, стоматолога, фармацевта, медсестри, акушерки, лабораторного діагноста, фізіотерапевта, фельдшера, ветеринара, архітектора та вчителя. Заклади вищої освіти самі визначають результати навчання, які мають відповідати характеристикам першого та другого ступеня для певного рівня Польської рамки кваліфікацій. Згадані характеристики дуже загальні, вони не залежать від наукової дисципліни, до якої належить напрям навчання. В обох країнах заклади вищої освіти можуть створювати міждисциплінарні напрями навчання / освітні програми.

У проаналізованих країнах спостерігається значна відмінність щодо форм навчання (форм освітніх програм). Однак, незважаючи на ці відмінності, можна виявити деякі подібності. В обох випадках навчання може бути за денною або заочною формою, допускається дистанційна, дуальна форми освіти або спільне навчання. Порівняння цих форм подано в Таблиці 2.

В обох країнах вища освіта може бути профільною, але в Україні профільність програми з'являється лише з другого (магістерського) освітнього рівня. Своєю чергою в Польщі профіль навчання є також на першому рівні вищої освіти та на єдиному магістерському рівні. Мета профілювання навчального процесу схожа: відокремити наукову траєкторію (загальноакадемічну)

⁶ Стандарти деяких спеціальностей ще не оприлюднено.

Таблиця 2. Порівняння форм навчання та форм освітніх програм

Форма навчання	ПОЛЬЩА	УКРАЇНА
Очна (денна та вечірня) форма навчання	Форма навчання, за якої принаймні, половина кредитів ЄКТС за освітньою програмою повинна бути отримана за час безпосередньої очної участі викладачів або інших осіб, які проводять заняття, та студентів.	Спосіб організації навчання студентів ЗВО, що передбачає навчання та практичну підготовку, яка триває не менше 30 тижнів протягом навчального року.
Заочна форма навчання	Форма навчання, що вказується постановою сенату ЗВО, згідно з якою менше половини кредитів ЄКТС, передбачених освітньою програмою, можуть бути отримані за безпосередньої очної участі викладачів або інших осіб, які проводять заняття, та студентів.	Спосіб організації навчання студентів, що полягає в об'єднанні занять і перевірки результатів навчання в короткі сесії, а в період між ними – в самостійному засвоєнні освітньої програми. Період між заняттями та перевіркою результатів навчання не може бути меншим ніж один місяць.
Дистанційна форма навчання	Немає еквівалента цій формі навчання, оскільки і на денній, і на заочній формі, частина освітньої програми може бути реалізована дистанційно. У випадку практичного профілю навчання максимум 50% кредитів ЄКТС можна отримати в рамках дистанційного навчання, тоді як у випадку загального академічного профілю – 75% кредитів ЄКТС.	Індивідуалізований процес навчання, який відбувається переважно шляхом опосередкованої взаємодії (інтеракції) дистанційних учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі застосунків, що функціонують на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.
Мережева форма навчання (UA) / спільні освітні програми та навчання у співпраці (PL)	Спільне навчання та навчання у співпраці не є окремою формою вищої освіти. Спільні освітні програми можуть реалізуватися разом з іншим ЗВО, Інститутом Польської академії наук, науково-дослідницьким інститутом, міжнародним інститутом, іноземним закладом вищої освіти або науковою установою. З іншого боку, навчання у співпраці реалізується разом з органом, що надає право на виконання професійної діяльності, органом, який проводить екзамен на отримання права на виконання професійної діяльності, органом професійного самоврядування, господарською організацією або органом реєстру. Це навчання проводиться за очною або заочною формою навчання.	Методика організації навчання студентів ЗВО, завдяки якій засвоєння освітньої програми відбувається за участю ЗВО та інших суб'єктів освітньої діяльності, які співпрацюють між собою на основі договору.

Джерело: авторське опрацювання.

від освітньої, що готує до професії (освітня програма/практичний профіль). Окрім навчання /освітніх програм, заклади вищої освіти можуть також реалізовувати такі форми освіти, які не завершуються отриманням повної кваліфікації, зокрема, післядипломне навчання, курси та тренінги.

Післядипломне навчання в Польщі та Україні трактується по-різному. В Україні післядипломна освіта зазвичай закінчується здобуттям другої

повної кваліфікації (ступінь бакалавра або магістра), тоді як у Польщі вона закінчується отриманням часткової кваліфікації на рівні 6, 7 або 8 ПКР, тобто кваліфікацією за професією, яка лише частково відповідає вимогам характеристики для певного рівня.

В обох країнах заклади вищої освіти можуть також надавати інші освітні послуги, зокрема такі, як курси і тренінги (неформальна освіта). Згадана діяльність в обох країнах залишається в межах автономії закладів вищої освіти. Мовою навчання є офіційна мова країни – відповідно польська в Польщі та українська в Україні. У Польщі освітня та наукова діяльність у закладах вищої освіти звільняються від обов'язку виняткового використання польської мови, що дає можливість проводити навчання будь-якою іноземною мовою. В Україні ЗВО можуть надавати навчання лише однією іноземною мовою. Цією мовою є англійська за умови, що всі кандидати, прийняті на освітню програму, володіють цією мовою (ст. 45, ч. 3 з.У.в.о.).

Освітній процес відбувається в обох країнах протягом навчального року. У Польщі, відповідно до ст. 66 з.в.о.н., навчальний рік триває з 1 жовтня до 30 вересня і поділяється на два семестри. Статутом закладу вищої освіти може бути передбачений детальний поділ навчального року на семестри. Аналогічно в Україні заклади вищої освіти, користуючись автономією, самостійно визначають поділ навчального року та семестри, чверті. Заняття в українських ЗВО починаються зазвичай на початку вересня і закінчуються наприкінці червня, оскільки традиційно навчальний рік у вищій освіті узгоджується з навчальним роком у системі середньої освіти. Ці відмінності є перешкодою для реалізації деяких форм співпраці, зокрема, реалізації спільних освітніх програм.

В обох країнах право надавати вищу освіту мають лише суб'єкти, які мають відповідне повноваження. Порівняння форм суб'єктів вищої освіти подано в Таблиці 3. Загальним правилом у Польщі є необхідність отримати від Міністра освіти і науки дозвіл на реалізацію освітньої програми в певній галузі, на певному рівні та за певним профілем. Проте, нормативно-правові акти визначають також і такі випадки, коли вказана вище згода не потрібна. В Україні ж суб'єкти, уповноважені надавати послуги вищої освіти певного рівня, повинні мати ліцензію на провадження освітньої діяльності на цьому рівні.

Спеціальності/освітні програми підлягають зовнішньому оцінюванню якості вищої освіти в обох країнах. У Польщі в рамках комплексного та програмного оцінювання Польська акредитаційна комісія (ПАК – пол. РКА) оцінює якість вищої освіти на першому, другому рівнях освіти, а також

Таблиця 3. Суб'єкти, які мають право надавати вищу освіту певного рівня, відповідно до Європейської рамки кваліфікації

Рівень ЄРК	ПОЛЬЩА	УКРАЇНА
5	Професійні заклади вищої освіти	Вищі професійні навчальні заклади (коледжі, професійні колегіуми), професійно-технічні училища (ПТУ та ліцеї)
6	Зклади вищої освіти, що в науковій дисципліні, який підпорядкована спеціальність, мають наукову категорію Б (пол. В) або Г (пол. С) лише за згодою Міністра. Заклад вищої освіти, який у певній дисципліні має категорію Г (пол. С), може звертатися до міністра щодо отримання дозволу на проведення практично профільованої освітньої програми за цією дисципліною, за винятком педагогічної освіти	Університет, академія, інститут, коледж
7	ЗВО, що в дисципліні, який підпорядковано спеціальність, мають наукову категорію А+, А або Б (пол. В), а також за спеціальністю, яка отримала відзнаку в рамках позитивної комплексної оцінки від Польської акредитаційної комісії, не вимагають дозволу Міністра на проведення освітніх програм	Університет, академія, інститут

Джерело: авторське опрацювання.

на єдиному магістерському рівні. Аналогічний процес в Україні здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО – англ. NAQA) у рамках програмної або інституційної акредитації. У Польщі освіта рівня 5 Європейської рамки кваліфікацій (EQF) не охоплюється зовнішнім оцінюванням якості вищої освіти, тоді як в Україні суб'єктом акредитації освітніх програм, що закінчуються здобуттям ступеня молодшого бакалавра, є Державна служба якості освіти (SQE). Важливо, що в Україні право видавати диплом про вищу освіту мають лише суб'єкти, які отримали акредитацію за певною освітньою програмою. Інші суб'єкти можуть надавати освітні послуги, але не можуть видавати дипломів. Іноземці можуть вступати (та навчатись) в Україні лише на акредитовані освітні програми.

І в Польщі, і в Україні визнаються також акредитації іноземних суб'єктів, що здійснюють зовнішнє оцінювання якості вищої освіти. У Польщі визнаються сертифікати акредитації, видані агентствами, зареєстрованими в Європейському реєстрі Агентств забезпечення якості освіти (EQAR), а також суб'єктами, з якими ПАК уклала угоду про взаємне визнання результатів акредитації. В Україні визнаються лише сертифікати про акредитацію, видані суб'єктами, які є у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку суб'єктів акредитації. Варто зазначити, що в разі реалізації

спільної освітньої програми між польським та українським закладами вищої освіти освітня програма має підлягати зовнішньому оцінюванню, яке буде здійснювати Польська акредитаційна комісія, оскільки NAQA не зареєстрована в EQAR та не підписала угоди про визнання дипломів з ПАК, тоді як ПАК вписана до переліку акредитаційних агентств, чия оцінка визнається в Україні.

Аналіз систем вищої освіти показав, що в обох країнах законодавство по-різному визначає програмні вимоги. У Польщі вимоги, яким повинна відповідати освітня програма, окреслені в з.в.о.н. та в Розпорядженні Міністра науки і вищої освіти від 27 вересня 2018 р. про освітній процес („Законодавчий вісник” 2021 р., поз. 661 із змінами).

Ці вимоги включають, зокрема:

1. 5 кредитів ЄКТС для предметів з галузі соціальних і гуманітарних наук у разі, якщо спеціальність належить до іншої галузі;
2. у випадку денної форми навчання першого освітнього рівня (бакалавр) – 60 годин занять фізкультури;
3. 30% загальної кількості кредитів ЄКТС мусить бути факультативними дисциплінами вільного вибору студента;
4. у випадку практичного профілю навчання 50% кредитів ЄКТС необхідно отримати в рамках предметів з формування практичних навичок, тоді як у випадку загальноакадемічного профілю – 50% кредитів ЄКТС має бути отримано в рамках предметів, пов'язаних з науковою діяльністю, що проводиться в ЗВО з наукової дисципліни або дисциплін, до яких належить спеціальність;
5. у випадку практичного профілю освітня програма мусить включати шість місяців професійної практики на першому освітньому рівні та єдиному магістерському рівні навчання, та два місяці на другому освітньому рівні.

Варто зазначити, що в разі організації спільного з іноземним суб'єктом освітнього процесу вимоги зазначеного вище розпорядження не обов'язково виконувати (йдеться про вимоги п. 1–3).

Українські нормативи встановлюють деякі вимоги, наприклад, студент повинен мати можливість самостійно обирати 25% дисциплін від загальної кількості кредитів ЄКТС. Проте більшість вимог для освітньої програми визначено стандартами вищої освіти для окремих спеціальностей та рівнів.

В обох країнах студенти повинні пройти процес дипломування. На першому і другому освітніх рівнях, а також на єдиному магістерському рівні,

у Польщі завжди є дипломний екзамен, тоді як у випадку другого рівня навчання, а також на єдиному магістерському рівні, додатково вимагається дипломна робота (заклад вищої освіти може також передбачити дипломну роботу на першому рівні навчання). Винятком є медичні напрями навчання, для яких визначені інші правила дипломування. Натомість в Україні правила дипломування визначає заклад вищої освіти з урахуванням вимог, які містяться у стандарті для конкретної спеціальності та освітнього рівня. Це особливо стосується тих спеціальностей, що дають право на працевлаштування за регульованою професією.

В обох країнах діють правила обов'язкового конкурсного вступу на навчання. У Польщі умови вступу на навчання визначають заклади вищої освіти, а основною підставою для прийому на навчання на першому освітньому рівні та на єдиному магістерському рівні є результати атестата зрілості (матури). Лише в окремих випадках заклад вищої освіти може проводити вступні екзамени, але тоді сфера такого екзамену не може охоплювати предметів, які увійшли до екзамену на атестат зрілості. В Україні вступ також здійснюється за результатами державного іспиту – зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), однак, окрім результатів ЗНО, ЗВО може враховувати також інші критерії, наприклад, оцінки з атестата за результатами навчання в середній школі, тести фізичної підготовки, художніх здібностей або мотиваційний лист.

В обох країнах вступ на спеціальність/освітню програму другого освітнього рівня здійснюється на основі отриманого диплома першого освітнього рівня. В Україні власники диплома молодшого бакалавра можуть скоротити термін навчання за програмою першого освітнього рівня (бакалаврату). Стандарти вищої освіти за певною спеціальністю вказують максимальну кількість кредитів ЄКТС, які можна перезарахувати. У Польщі особи з кваліфікацією освітнього рівня 5 Європейської рамки кваліфікацій, включно з тими, хто отримав диплом про вищу освіту за кордоном, можуть подати заяву на вступ на перший освітній рівень за процедурою підтвердження результатів навчання. Під час цього процесу ЗВО перевіряє результати навчання в кількості не більше 50% кредитів ЄКТС, отриманих у результаті засвоєння дисциплін, включених до освітньої програми.

Питання щодо фінансування освітнього процесу є складним і по-різному регулюється в кожній з країн. У Польщі заклади вищої освіти отримують субвенцію на виконання статутних завдань (зокрема, освітня діяльність та наукові дослідження). Розмір субвенції визначається за алгоритмом, одним із параметрів якого є співвідношення кількості студентів до кількості

науково-педагогічного складу (SSR⁷), яке для більшості ЗВО не повинно перевищувати певної величини (M=13 або меншої величини, відповідно, для ЗВО, що є переможцями конкурсу „Excellence Initiative – Research University”). Перевищення показника SSR впливає на зменшення субвенції. Цей механізм розроблено з метою запобігти прийняттю більшої кількості студентів задля збільшення розміру субвенції. У рамках цієї субвенції державний ЗВО фінансує, між іншим, діяльність, пов'язану з організацією денної форми навчання. Навчання студентів за денною формою у державних ЗВО безкоштовне. Оплату можуть стягувати лише недержавні ЗВО (за винятком навчання іноземців, навчання іноземною мовою і т. п.). З іншого боку, державний ЗВО може стягувати плату за навчання на заочній формі навчання за умови, якщо кількість осіб, які навчаються в державному закладі вищої освіти за такою формою навчання, не перевищує кількості студентів денної форми навчання.

В Україні державні заклади вищої освіти фінансуються з державного бюджету пропорційно до кількості місць для студентів, що навчаються за державним замовленням від Міністра освіти і науки (розподілених за галузями та спеціальностями освіти), та з інших джерел, дозволених законодавством (наприклад, фонди фізичних або юридичних осіб). Державний ЗВО не стягує плати з осіб, які навчаються на місцях, що фінансуються з державного бюджету (бюджетні місця), але може стягувати плату за навчання (денну та заочну форми навчання) з осіб, зарахованих на позабюджетні місця (не фінансується з державного бюджету). Суб'єкти господарювання (юридичні та фізичні особи) можуть сплачувати плату за навчання і від імені своїх працівників, і від імені сторонніх осіб. Розмір плати за кожен повний або неповний місяць навчання чи перепідготовки студента не може перевищувати трикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на січень відповідного року (2022 року – 6700 грн/місяць). Як правило, навчання оплачується одноразово, наприклад, за семестр, рік або навіть кілька років. Спеціальність (спеціалізація) не повинна бути пов'язана з бізнес-профілем підприємства. Установа, яка оплатила навчання випускника, не зобов'язана його працевлаштувати, згідно з положенням закону, однак, допускається можливість укладення договору між підприємством і студентом, який повинен відпрацювати певний термін після навчання.

⁷ Див.: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 września 2019 r. w sprawie sposobu podziału środków finansowych na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego oraz potencjału badawczego znajdujących się w dyspozycji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki oraz na zadania związane z utrzymaniem powietrznych statków szkolnych i specjalistycznych ośrodków szkoleniowych kadr powietrznych (Dz.U. 2022 poz. 305 ze zm.).

Обсяг бюджетних коштів на навчання студентів і підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів визначається в державному бюджеті на відповідний календарний рік. Фінансування недержавних ЗВО здійснюється за рахунок коштів їхніх засновників та з інших, не заборонених законодавством, джерел.

3. Потенційні форми співпраці⁸

Існує багато потенційних форм співпраці між польськими та українськими ЗВО. Деякі з них потребують певних зусиль для реалізації, тоді як у випадку інших ці зусилля значно менші. Агресія Росії в Україні стала значним стимулом для польських та українських ЗВО до швидкого розвитку співпраці в рамках двосторонніх угод, якими треба скористатися.

Для досягнення стійких результатів потрібно пам'ятати про два фундаментальні моменти, а саме: систематичне зміцнення довіри між сторонами та прагнення до симетрії дій, коли це можливо. У цьому контексті має сенс розвивати співпрацю, починаючи з менш трудо- і фінансовомістких видів діяльності, які сприяють зміцненню довіри між партнерами. Лише потім слід розвивати форми співпраці, що вимагають більшого залучення партнерів. Однак, таку модель дій важко реалізувати у воєнних умовах, адже деякі заходи треба прискорювати. Це пов'язано із взаємовигідним явищем переїзду українських студентів до польських закладів вищої освіти. Заходи, що вживаються, мають ефективно протидіяти цьому явищу. Необхідно знайти золоту середину між побудовою довіри та поточними потребами партнерів.

Автори визначили потенційні форми співпраці у сфері навчання студентів. Цей перелік, однак, не можна вважати вичерпним. Варто звернути увагу на те, що цивілізаційний розвиток і потреби, які з ним пов'язані, можуть спричинити появу нових можливостей у цій сфері.

Найпростіші для реалізації форми співпраці – це:

1. організація спільних конференцій, симпозіумів, наукових конгресів для студентів, аспірантів та працівників університетів-партнерів;
2. співпраця студентських асоціацій/наукових кіл (наприклад, спільні стаціонарні та онлайніві наукові зустрічі, спільні публікації);

⁸ Аналіз реалізованих форм співпраці представлено також у публікації: Woźnicki J., Degtyarova I., Kraśniewska N. (2023), *Projekt Polsko-Ukraiński (PP-U) 2013-2023: cele, założenia metodologiczne, realizacja, efekty*, [y:] Zalczewicz A., Kędziora R. (red.): *Nowe Technologie wartości, prawa, zasady*, 2023, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 352 s., ISBN 978-83-8156-576-9, <https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2954/16685/file/Monografia%20WaiNS.pdf>.

3. співпраця органів студентського самоврядування (наприклад, обмін досвідом, спільні ініціативи);
4. спільні форуми, конференції, літні школи для осіб, відповідальних за управління освітнім процесом;
5. спільні заходи для підвищення якості вищої освіти.

Це заходи, які здебільшого зосереджені на обміні досвідом. Вони роблять відчутний внесок у розбудову довіри між партнерами, не вимагаючи значних фінансових чи організаційних ресурсів. Вони можуть бути реалізовані в короткі терміни, тим паче, що не потребують надмірної формалізації співпраці, а також можуть здійснюватися за допомогою засобів дистанційного зв'язку.

Деякі складнішими формами співпраці є види діяльності, пов'язані з академічною мобільністю, оскільки вони вимагають певних фінансових та організаційних зусиль, але все ж таки здебільшого є реальними до здійснення в короткостроковій перспективі. Це робить такі форми співпраці кращими у випадку продовження воєнних дій в одній з країн-партнерів. До них, зокрема, можна віднести:

1. програми обміну, що передбачають реалізацію частини освітньої програми в університеті-партнері;
2. неформальне навчання – спільні курси, тренінги, воркшопи, літні школи, мовні стажування, MOOCs;
3. стажування, візити, бібліотечні пошуки, пов'язані з освітньою та мистецькою діяльністю студентів;
4. заняття, що їх проводять викладачі університету-партнера, відкриті лекції також;
5. викладацькі стажування та навчальні візити до університету-партнера для працівників, включаючи викладацький та адміністративний персонал, відповідальний за навчальний процес.

При їх реалізації особливу увагу потрібно зосередити на чинних в Україні нормативно-правових актах щодо реалізації права на академічну мобільність. Постанова Кабінету Міністрів України № 579 від 12.08.2015. (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 599 від 13.05.2022 р.), далі – п.п.п.а., детально регулює питання академічної мобільності в Україні та процедури, пов'язані з нею. Аналогічних нормативно-правових актів у польській правовій системі не існує.

До форм співпраці, що характеризуються вищим ступенем складності, належать заходи, які потребують внесення змін до навчальних планів або втручання у внутрішні правила ЗВО, що пов'язано з необхідністю випрацювання рішень, які задовольняють усі сторони угоди (це може бути більше двох суб'єктів), а також ухвалення рішень уповноваженими на це органами закладів вищої освіти. Напрацьовані рішення повинні відповідати правовим вимогам, що діють і в Польщі, і в Україні. Такими формами співпраці можуть бути:

1. програми подвійних дипломів;
2. міжуніверситетська співпраця у підготовці дипломних робіт студентами;
3. спільна пропозиція вибіркового курсу для студентів.

У цій групі форм співпраці найцікавішими є програми подвійних дипломів, які дають можливість отримати додатковий диплом від університету-партнера після виконання вимог партнера (усунення розбіжностей у навчальних планах (освітніх програмах). Така співпраця, як правило, стосується навчання, що приводить до схожих результатів навчання та має схожий зміст і навчальний план (освітню програму). У Польщі вона ґрунтується на праві студента на перезарахування досягнень і визнання кредитів ЄКТС (п.1 ч. 1 ст. 85 Закону), а в Україні – на праві студента на академічну мобільність, передбаченому Постановою). Такі програми переважно передбачають проходження частини навчання в університеті-партнері. Якщо в Польщі правила та порядок організації такого виду співпраці між ЗВО детально не врегульовані загальним законодавством, то в Україні на нього поширюються положення, що регулюють право на академічну мобільність, детально визначаючи сферу дії угоди між суб'єктами та правила зарахування досягнень студента.

Найскладнішою формою співпраці є створення спільних освітніх програм. І польське, і українське законодавство передбачає можливість спільних освітніх програм між університетами-партнерами з цих країн, але правові рішення у цій сфері не досконалі. Результатом такого навчання може бути видача одного спільного диплома або двох дипломів. Однак на практиці переважає остання форма, оскільки вона привабливіша для студента і не вимагає розроблення спільного диплома, який відповідає вимогам, що діють в обох країнах. І в Польщі, і в Україні для створення такої освітньої програми необхідна угода між університетами-партнерами, у якій визначаються принципи співпраці, зокрема, принципи фінансування. Ця угода

повинна відповідати і вимогам, викладеним у ст. 60 п. 1 Закону Польщі, і положенням Постанови. Як правило, спільні ступеневі освітні програми повинні відповідати вимогам, що діють в обох країнах, які детально розглянуто у попередній главі. Спільні освітні програми між польськими та українськими університетами повинні реалізовуватись українською або англійською мовами (українські університети не можуть проводити навчання польською мовою) та бути акредитовані ПАК або іншим акредитаційним агентством, визнаними в обох країнах (акредитація NAQA не визнається в Польщі).

Варто зазначити, що створення спільних освітніх програм є складним процесом, який вимагає знання нормативно-правових актів, що діють в обох країнах, і розроблення відповідних рішень, які, з одного боку, відповідатимуть законодавству, з іншого – захищатимуть інтереси обох партнерів, а з третього – будуть привабливими для потенційних студентів. Недотримання хоча б однієї з цих умов може призвести до невдачі й підірвати зусилля партнерів.

4. Висновки

Початок війни в Україні спричинив масову еміграцію українських громадян, студентів також, до Польщі, безпосереднього сусіда України. Приплив біженців дає додатковий імпульс для тіснішої співпраці між університетами двох країн і, як наслідок – розвитку інтернаціоналізації освітнього процесу. Підвищена мотивація обох сторін повинна бути використана для проведення спільних заходів при дотриманні їхніх індивідуальних інтересів.

У заходах, що проводяться, потрібно враховувати повагу до національної ідентичності студентів і керуватися прагненням до симетрії у співпраці, щоб запобігти негативному явищу, відомому як „відтік мізків”. Тому підтримка українських студентів має ґрунтуватися насамперед на заходах, що реалізуються в рамках двосторонніх угод, укладених між університетами-партнерами, а не на переведенні українських студентів з їхніх українських університетів до польських університетів.

Розглядаючи можливості співпраці, корисно знати про потенційні бар'єри, які можуть вплинути на співпрацю, або навіть унеможливити її. Ось деякі з цих потенційних бар'єрів⁹:

⁹ М. Докович, Л. Колісник (2022), *Можливості та умови співпраці...*

1. недостатній рівень взаємної довіри партнерів, пов'язаний з відсутністю попереднього досвіду співпраці, у тому числі в інших сферах (наприклад, наукова співпраця);
2. відсутність інтересу та мотивації з боку професорсько-викладацького складу, студентів та адміністрації закладу вищої освіти до польсько-української співпраці в сфері вищої освіти;
3. недостатність знань про правові можливості, що забезпечують міжнародну співпрацю в сфері вищої освіти; недостатня обізнаність в системі вищої освіти країни-партнера, а також відсутність здатності знаходити рішення, що відповідають чинному законодавству обох країн і водночас таких, які могли б задовольнити обох партнерів;
4. внутрішні нормативні акти ЗВО (такі як регламент освітньої діяльності, трудовий розпорядок), в яких не враховано специфіки міжнародної співпраці з іноземним ЗВО та не мотивують працівників до налагодження такої співпраці;
5. недостатня кількість занять англійською мовою в обох країнах, а також відсутність можливості проводити заняття польською мовою в Україні та низька можливість занять українською мовою в Польщі;
6. недостатній рівень володіння англійською мовою серед викладацького складу з більшим досвідом роботи, зокрема тих, хто провадить наукову діяльність у галузях з меншим ступенем інтернаціоналізації;
7. відсутність відповідних фінансових ресурсів для реалізації діяльності, яка є предметом партнерських угод між польським та українським ЗВО.

Звичайно, таких бар'єрів може бути значно більше, але за наявності відповідної рішучості з боку партнерів більшість з них можна подолати відповідними заходами.

Автори звіту намагалися показати розмаїття форм співпраці між польськими та українськими закладами вищої освіти. Водночас вони наголошують, що такий каталог не може бути закритим, оскільки це могло б гальмувати творчість. Вони зазначають, що в умовах динамічного цивілізаційного розвитку можуть з'явитися нові потреби у співпраці між університетами.

Серед представлених форм співпраці ті, що можуть бути швидко реалізовані, зокрема, такі як програми обміну, конференції, стажування, неформальна освіта (курси, тренінги, літні школи) та діяльність, що об'єднує студентів і працівників університетів-партнерів. Ці форми набувають особливого значення під час кризи, спричиненої російською агресією

в Україні. Вони повинні здійснюватися передусім у рамках зміцнення міжуніверситетської співпраці і, в разі успіху, поступово розширюватися, включаючи форми, що вимагають більших зусиль з обох сторін. В іншому випадку провал вжитих заходів (наприклад, відсутність кандидатів на спільні освітні програми) може суттєво перешкодити продовженню співпраці, що слід вважати несприятливим явищем.

5. Рекомендації¹⁰

СПІЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТРІВ ТА РЕКТОРІВ ЗВО ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

1. У період російської збройної агресії в Україні потрібно активізувати академічну мобільність на основі партнерських договорів між польськими та українськими закладами вищої освіти, щоб запобігти переїзду українських студентів і професорсько-викладацького складу до польських ЗВО, що є явищем, невідгідним для обох сторін.
2. Необхідно актуалізувати Угоду від 11 квітня 2005 р. між Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів, щоб визнати звання дипломованого спеціаліста та дипломованого спеціаліста-технолога рівноцінними званням молодшого бакалавра.
3. Необхідно вжити заходів для виконання в обох країнах рекомендацій Ради ЄС від 22 червня 2022 р. щодо європейського підходу до мікрокредитів для навчання впродовж життя та працевлаштування (2022/С 243/02), а також налагодити співпрацю в цьому керунку, зокрема, шляхом організації спільних курсів і тренінгів.
4. Необхідно підтримувати та активізувати діяльність закладів вищої освіти, спрямовану на польсько-українську інтеграцію та обмін досвідом між працівниками, відповідальними за управління процесом навчання та забезпечення якості вищої освіти (наприклад, спільні семінари щодо процесу навчання та забезпечення його якості, робочі зустрічі, спільні засідання органів ЗВО, відповідальних за процес навчання, навчальні візити). Зараз ці заходи повинні здійснюватися за допомогою дистанційних методів зв'язку, а після війни – також у рамках очних зустрічей.

¹⁰ Див. М. Докович, Л. Колісник (2022), *Можливості та умови співпраці...*

5. Програми фінансування університетської діяльності, пов'язаної з реалізацією польсько-української співпраці в галузі вищої освіти, потрібно розробляти з урахуванням якнайширшого спектра можливих форм співпраці. Фінансування повинно враховувати і заплановані заходи, і підготовчі дії (підготовка документації, розроблення правил фінансування та повернення коштів візитів тощо). Зокрема, у період військових дій, які зараз веде Росія, необхідно розв'язати проблему відсутності фінансування академічної мобільності студентів і працівників з України.
6. Потрібно розширювати знання та розвивати навички науково-педагогічних працівників у сфері інтернаціоналізації навчального процесу, а також підвищувати обізнаність про переваги, які випливають з цього процесу.
7. Необхідно розробити та запровадити механізми й інструменти мотивації працівників закладів вищої освіти до діяльності, пов'язаної з інтернаціоналізацією освітнього процесу, у тому числі у сфері польсько-української співпраці. Реальна співпраця у рамках партнерських договорів повинна бути премійована при наданні ЗВО коштів з державного бюджету. Треба також запровадити додаткове фінансування такої діяльності (цільові субсидії), преміювання заходів працівників, пов'язаних з підготовкою партнерських договорів (наприклад, розроблення та впровадження спільної освітньої програми), преміювання організаційної діяльності, пов'язаної з інтернаціоналізацією навчального процесу, а також і надалі включати участь у програмах обміну викладачами до продовження контракту .
8. Розробити зразкові шаблони договорів, необхідних під час реалізації академічної мобільності між польськими та українськими закладами вищої освіти, а також надати корисні практики у сфері адміністративних процедур, пов'язаних з реалізацією програм академічного обміну.
9. В обох країнах потрібно напрацювати та запровадити відповідні рішення, щоб усунути проблему несумісності термінів навчального року.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТРА ТА РЕКТОРІВ ЗВО ПОЛЬЩІ

1. Стосовно навчання, яке охоплене угодами з іноземними закладами вищої освіти, потрібно вилучити обмеження, зазначені в ст. 53 ч. 10 з.в.о.н. щодо заборони реалізовувати в одному ЗВО декілька спеціальностей з однаковою назвою, або таких, освітні програми яких містять однакові результати навчання.

2. Освіту рівня 5 Польської рамки кваліфікацій (спеціалізована освіта) рекомендується включити до системи вищої освіти. Документом, що підтверджує здобуття вищої освіти на цьому рівні, повинен бути диплом, а не свідоцтво.
3. Закладам вищої освіти потрібно надати повноваження перевіряти та затверджувати результати навчання, здобуті в межах позаформальної та неформальної освіти.
4. У час військової агресії Росії на території України необхідно розглянути можливість у період тривання обміну надання польського студентського квитка студентам українських ЗВО, які беруть участь у програмах обміну з польськими ЗВО. Важливо також розглянути питання про зрівняння прав біженців з України, які переїхали на навчання до Польщі, з правами біженців, які навчаються за договорами, укладеними між ЗВО, зокрема якщо йдеться про право на отримання соціальної стипендії, допомоги та отримання кредиту на навчання, про що йдеться у ст. 41 Закону про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території України від 12 березня 2022 р. („Законодавчий вісник” за 2022 р., ст. 583 із змінами).
5. Студенти та науково-педагогічні працівники з України повинні мати доступ до неформальної освіти (наприклад, курсів, тренінгів, літніх шкіл, семінарів, МООК), яку пропонують польські ЗВО, особливо таких, що проводяться в дистанційному режимі. Потрібно також створювати освітні можливості для громадян України, які проживають у Польщі, зокрема для підтримки їхньої інтеграції у рамках суспільної відповідальності закладу вищої освіти тощо.
6. Польські ЗВО повинні залучати українські ЗВО до проектів, що фінансуються із зовнішніх джерел, зокрема тих, які стосуються академічної мобільності (наприклад, у рамках конкурсів, оголошених Польським національним агентством з питань академічного обміну та Європейською Комісією, наприклад, у рамках Erasmus+).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТР ТА РЕКТОРІВ ЗВО УКРАЇНИ

1. Потрібно збільшити автономію закладів вищої освіти у сфері створення нових спеціальностей і зробити гнучкішими вимоги щодо кредитів ЄКТС, необхідних для здобуття відповідного ступеня вищої освіти, наприклад, відмовившись від точного визначення кількості кредитів ЄКТС у стандартах вищої освіти, за винятком спеціальностей, що дають право на

виконання регульованих професій. Треба також розглянути можливість відмовитися від застосування стандартів вищої освіти або їх частин щодо спільної освітньої програми, створеної спільно з іноземним ЗВО.

2. Розглянути можливість отримувати освітні послуги іншими, ніж українська та англійська, мовами. Чинна ч. 3 ст. 48 з.У.в.о. дозволяє проводити заняття, крім державної мови, лише англійською мовою. Перешкодою для налагодження співпраці може бути неможливість проводити заняття польською мовою. Польські законодавчі норми дозволяють проводити заняття українською мовою.
3. Сприяти академічній мобільності студентів і працівників закладів вищої освіти, у в дистанційній формі також.
4. У період збройної агресії Росії в Україні треба продовжити максимальну тривалість академічної мобільності, яка для працівників обмежена двома роками, а для студентів – до 50% кредитів ЄКТС. Ці періоди мають бути подовжені на час тривання війни.
5. Запровадити механізми фінансування діяльності, пов'язаної з інтернаціоналізацією освітнього процесу в українських ЗВО, у тому числі фінансування занять, які проводять викладачі з іноземних ЗВО (наприклад, гостьові лекції), у тому числі в перспективі отримання додаткових європейських коштів для розвитку ЗВО в майбутньому.

РОЗДІЛ 2

Траєкторії наукового розвитку в Польщі й Україні – умови та перешкоди для обміну науковими кадрами

Олена Биковська¹, Томаш Єнджеєвський²

1. Вступ

Потреба розширювати можливості мобільності для представників академічного персоналу з України в закладах вищої освіти Польщі впливає безпосередньо з обмежень, які виникли внаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації на Україну. Крім того, ці проблеми не зникнуть швидко після закінчення війни, оскільки інфраструктура багатьох українських ЗВО та наукових установ зазнала суттєвих руйнувань. Така ситуація потребує ідентифікації системних проблем, пов'язаних з мобільністю науково-педагогічного персоналу, з метою їх розв'язання. Тут маємо на увазі насамперед деякі зміни в нормативно-правовій сфері, які збільшать можливості для українських науковців тимчасово працевлаштуватися в Польщі, а після повернення на Батьківщину, адаптувати ці досягнення до українських вимог щодо наукового та кадрового просування.

¹ Олена Биковська, д. пед. н., проф., завідувач кафедри позашкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, проф. Університету Комісії національної освіти у Кракові.

² Томаш Єнджеєвський, PhD, канцлер Торунського університету Миколи Коперника, член Експертної групи Проекта.

Нашою основною метою є спроба виявити відмінності між двома системами та вказати на ці елементи, що перешкоджають формальному визнанню досягнень, від яких залежить просування в науковій кар'єрі, а також дати пропозиції щодо законодавчих рішень в обох країнах, спрямованих на усунення цих бар'єрів.

У рамках цього дослідження ми зосереджуємось на наукових ступенях і званнях, проводячи порівняльний аналіз правових систем, що діють у Польщі та Україні. Предметом цього аналізу є переважно нормативно-правові акти на рівні національних нормативних актів (закони та підзаконні акти), а також, у необхідному обсязі, внутрішні акти суб'єктів, до компетенції яких входять питання щодо присудження наукових ступенів і звань (постанови та накази компетентних органів). Повний звіт розміщено на сайті Проєкту³.

2. Аналіз законодавства про наукові ступені та звання в Польщі та Україні

Предмет аналізу включає:

1. ступінь доктора (польськ.) та ступінь доктора філософії, доктора мистецтва/кандидата наук (укр.);
2. ступінь доктора габілітованого (польськ.) і ступінь доктора наук (укр.);
3. звання професора (польськ.) і наукове звання професора (укр.).

У цьому звіті не взято до уваги вченого звання доцента (укр.), оскільки, через відсутність його еквівалента в польській системі вищої освіти, воно не підлягає офіційному визнанню в Польщі ні на основі міжнародних угод, ні шляхом нострифікації.

В Україні науковий ступінь кандидата наук, який дає право претендувати на здобуття вищого ступеня доктора наук, на підставі Закону від 1 липня 2015 року змінено на ступінь доктора філософії та доктора мистецтва (Закон 2014 р. „Про вищу освіту”, № 1556-VII). Їх еквівалентом у Польщі є науковий ступінь доктора та ступінь доктора в галузі мистецтва.

³ О. Биковська, Т. Єнджеєвський (2022), *Аналіз нормативних особливостей у системах вищої освіти і науки України та Польщі щодо траєкторії наукового розвитку та вимог у присудженні наукових ступенів і звань у контексті обміну науковими кадрами між закладами вищої освіти*, Варшава, доступ: https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2380/13525/file/RAPORT_NR_2_UA_corr1.pdf.

Ступінь кандидата наук і ступінь доктора наук, присуджені в Україні до 20 червня 2006 року, визнаються рівноцінним польському докторському ступеню на підставі міжнародних угод, як-от:

- „Протокол між Урядом Республіки Польща та Урядом України про тимчасове регулювання питання взаємного визнання рівноцінності випускних документів середніх шкіл, професійно-технічних шкіл та вищих навчальних закладів, а також документів про присвоєння ступенів і звань”, укладений у Варшаві 18 травня 1992 року (неопублікований);
- Угода між Урядом Польської Народної Республіки та Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік про еквівалентність документів про освіту, наукові ступені та звання, виданих у Польській Народній Республіці та СРСР, підписана у Варшаві 10 травня 1974 р. („Законодавчий вісник” 1975 р., № 4, поз. 14 і 15);
- Конвенція про взаємне визнання еквівалентності документів про закінчення середніх шкіл, професійних середніх шкіл і закладів вищої освіти, а також документів про присвоєння наукових ступенів і звань, укладена в Празі 7 червня 1972 р. („Законодавчий вісник” 1975 р., № 5, поз. 28 і 29).

Ступінь кандидата наук та ступінь доктора наук, присуджені в Україні після 20 червня 2006 р., а також наукові ступені доктора філософії та доктора мистецтва, можуть бути визнані рівноцінним польським еквівалентом шляхом нострифікації на підставі Постанови Міністра науки і вищої освіти від 28 вересня 2018 р. про нострифікацію наукових ступенів і ступенів мистецтва, присуджених за кордоном („Законодавчий вісник”, поз. 1877).

Своєю чергою наказ МОН України від 05.08.2016 р. „Про затвердження Порядку визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах наукових ступенів” (№ 952) інформує про те, які ступені та звання можуть підлягати процедурі визнання в Україні. Згаданий закон визначає правові та організаційні умови для визнання в Україні документів про наукові ступені (кваліфікаційні документи), видані громадянам України та іноземцям атестаційними органами інших держав. Крім цього, закон містить положення про визнання дипломів доктора наук і доктора філософії, які є документами державного (встановленого) зразка та видані уповноваженими органами інших держав, а також документів про присудження наукового ступеня доктора, кандидата наук, які відповідають кваліфікації доктора філософії.

Порівняння правового регулювання ступеня доктора (польськ.) та ступеня кандидата наук/доктора (філософії та доктора мистецтва) (укр.) і наукових ступенів доктора наук (укр.) та доктора габілітованого (польськ.) за такими критеріями: правові умови присудження наукового ступеня, суб'єкти, уповноважені присуджувати наукові ступені, умови присудження наукового ступеня, порядок присудження наукового ступеня, у тому числі захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, порядок оскарження рішень, винесених у процедурі присудження наукового ступеня, порядок оприлюднення підстав, перебігу та результатів процедури присудження наукового ступеня, – містить повний текст звіту⁴.

Вчене звання професора, видане в Україні з 20 червня 2006 року, не можна вважати рівноцінним польському званню, оскільки Закон Республіки Польща „Про вищу освіту і науку” від 20 липня 2018 року не передбачає (за відсутності міжнародних угод) можливості визнання рівноцінності звання професора, присвоєного за кордоном, з його польським еквівалентом шляхом нострифікації. Нема також підстави для визнання польського звання в Україні на підставі наказу МОН України від 5 серпня 2016 року „Про затвердження Порядку визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах наукових ступенів” (№ 952).

У повній версії звіту міститься детальне порівняння правового регулювання звання професора (польськ.) та вченого звання професора (укр.), зокрема за критерієм: правові підстави присвоєння звання/вченого звання, суб'єкти, які мають право присвоювати звання/вчене звання, умови присвоєння звання/вченого звання, процедура присвоєння звання/вченого звання, засоби оскарження рішень, ухвалених у процедурі присвоєння звання/вченого звання, підстави для втрати або позбавлення звання/вченого ступеня.

Суттєві зміни у цьому питанні з польської сторони зумовило прийняття спеціального Закону від 12 березня 2022 року про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни („Законодавчий вісник” 2022 р., поз. 583, зі змінами). Мета нових положень – сприяти академічним обмінам, зокрема працевлаштуванню викладачів і науковців з України, які тимчасово перебувають на території Республіки Польща у зв'язку з військовою агресією росії проти України, в польських закладах системи вищої освіти та науки. Спеціальний закон встановлює, що громадянин Польщі, який прибув на територію Республіки Польща з території України в період з 24 лютого 2022 року до дати, визначеної в Постанові Ради Міністрів

⁴ О. Биковська, Т. Єнджеєвський (2022), *Аналіз нормативних особливостей...*

на підставі ч. 4 ст. 2⁵, або громадянин України, перебування якого на території Республіки Польща вважається законним за ч. 1 ст. 2⁶, і який заявляє, що станом на 24 лютого 2022 року обіймав посаду науково-педагогічного працівника в закладі вищої освіти, що діє на території України, і має необхідне професійне звання, науковий ступінь, ступінь у галузі мистецтва або звання професора та відповідну кваліфікацію для займання певної посади, може бути прийнятий до ЗВО Польщі на посаду академічного працівника без проведення конкурсу, про який йдеться в Законі від 20 липня 2018 року „Про вищу освіту і науку” („Законодавчий вісник” 2022 р., поз. 574)⁷. Під час проведення процедури прийому на посаду академічного працівника особи, яка отримала звання професора, науковий ступінь, ступінь у галузі мистецтва чи професійне звання за кордоном, вимоги щодо цього звання чи наукового ступеня, визначені цим Законом, можуть не застосовуватися.

Так само, на підставі ст. 47 Спеціального закону громадянин Польщі, який прибув на територію Республіки Польща з території України в період з 24 лютого 2022 року до дати, визначеної в Постанові Ради Міністрів, або громадянин України, перебування якого на території Республіки Польща вважається законним, який заявляє, що станом на 24 лютого 2022 року працював науковим співробітником на території України та має відповідне професійне звання, науковий ступінь, ступінь у галузі мистецтва або звання професора та відповідні кваліфікації для обіймання певної посади, можуть працювати в наукових підрозділах та інших організаційних підрозділах Польської академії наук без проведення конкурсу, про який йдеться в Законі від 30 квітня 2010 року про Польську академію наук („Законодавчий вісник” 2020, поз. 1796).

⁵ Відповідно до частини четвертої статті 2 Закону від 12 березня 2022 р. „Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї країни”, Рада Міністрів своїм розпорядженням визначає дату що є останнім днем періоду, протягом якого легальний в'їзд на територію Республіки Польща з території України громадянина України, який заявив про намір залишитися на території Республіки Польща, призводить до того, що його/її перебування на цій території вважається легальним, беручи до уваги кількість іноземців, які в'їжджають на територію Республіки Польща, ситуацію цивільного населення та перспективи припинення воєнних дій на території України та міркувань оборони, державної безпеки і міркувань охорони громадської безпеки та громадського порядку.

⁶ Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону від 12 березня 2022 р. „Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї країни”, якщо громадянин України, зазначений у статті 2(1) Закону від 12 березня 2022 року зазначений у статті 1(1), легально прибув на територію Республіки Польща в період з 24 лютого 2022 року до дати, зазначеної в положеннях, виданих на підставі пункту 4, і заявляє про намір залишитися на території Республіки Польща, його перебування на цій території Республіки Польща вважається легальним до 30 червня 2024 року. Легальним вважається також перебування на території Республіки Польща дитини, народженої на території Республіки Польща матір'ю, яка є особою, зазначеною в першому реченні, протягом періоду, що стосується матері.

⁷ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, art. 46 ust. 1.

До того ж, на підставі ст. 48 Спеціального закону громадянин Польщі, який прибув на територію Республіки Польща з території України в період з 24 лютого 2022 року до дати, визначеної в Постанові Ради Міністрів, або громадянин України, перебування якого на території Республіки Польща вважається законним, який заявляє, що 24 лютого 2022 року працював науковим співробітником на території України та має відповідне професійне звання, науковий ступінь, ступінь у галузі мистецтва або звання професора та відповідну кваліфікацію для обіймання певної посади, може бути прийнятий на посаду в науково-дослідному інституті без проведення конкурсу, зазначеного в Законі від 30 квітня 2010 року про науково-дослідні інститути („Законодавчий вісник” 2022 р., поз. 498). Аналогічно це стосується Дослідницької мережі Лукасевич – працевлаштування тієї категорії осіб у Центрі Лукасевич чи інституті.

Важливо наголосити, що ці положення мають тимчасовий характер, оскільки вони були запроваджені у зв'язку з російською агресією на час її тривання, як форма тимчасової допомоги, а тому не можуть розглядатися як системні рішення. Крім того, ці положення мають неоднозначне тлумачення. З іншого боку, системним рішенням треба вважати поправку до Закону „Про вищу освіту і науку”, запроваджену 15 березня 2023 року, згідно з якою при працевлаштуванні на посаду професора, викладача університету, доцента або асистента особи, яка отримала за кордоном науковий ступінь, науковий ступінь у галузі мистецтва або професійне звання, яке не було визнано еквівалентним відповідному польському науковому ступеню або званню, можна не виконувати вимоги, визначені в ч. 2 ст. 116 вимоги щодо наявності звання професора, наукового ступеня доктора або професійного звання магістра, магістра інженера або еквівалентного, якщо особа, яка працевлаштовується, має вагомні наукові, мистецькі або педагогічні досягнення.

Своєю чергою в Україні стосовно науково-педагогічних та наукових працівників – громадян Республіки Польща, діє Закон України від 28 липня 2022 року „Про встановлення додаткових правових та соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які перебувають на території України” (№ 2471-IX), який гарантує польським громадянам, які є працівниками цієї групи, можливість користуватися правами, встановленими в українському правопорядку для науково-педагогічних і наукових працівників. Положеннями цього Закону передбачено, що громадяни Республіки Польща, які навчаються в навчальних закладах України, користуються правами та обов'язками, передбаченими для громадян України, а громадяни Республіки

Польща, які відповідають вимогам, установленим законодавством України для осіб, які можуть обіймати посади науково-педагогічних і наукових працівників, мають право працевлаштуватися в Україні на відповідні посади на тих самих умовах, що й громадяни України.

Доповненням аналізу правових систем Польщі та України у сфері академічного просування та можливостей спрощення та, як наслідок, розширення академічного обміну, включаючи, зокрема, і інституційну, і індивідуальну співпрацю, було оцінювання практики в цій сфері. У зв'язку з поточною ситуацією, пов'язаною з війною Росії в Україні, та ускладненням процесу проведення наукових досліджень на її території, а також спонтанною діяльністю у цій сфері з польського боку, висновки базуватимуться на експертних знаннях авторів звіту, з урахуванням їхнього практичного досвіду, а також інформації, одержаної за індивідуальними контактами.

3. Висновки

1. Правові основи, що регулюють присудження наукових ступенів і звань, які були об'єктом аналізу, є насамперед результатом систем правових норм, що діють в обох країнах, тому їх диференціація цілком виправдана. Однак слід зазначити, що в польській системі академічного просування фундаментальну роль відіграє основний закон „Про вищу освіту і науку” і подальше унормування цієї сфери внаслідок нещодавньої дерегуляції польської системи вищої освіти та науки, здійснюється за допомогою внутрішніх актів суб'єктів, уповноважених присуджувати наукові ступені та ступені в галузі мистецтва (тобто закладами вищої освіти та науковими установами). З іншого боку, якщо йдеться про Україну, то треба сказати, що питання наукових ступенів і звань регулюється основними законами, але їх деталізація відбувається у виконавчих нормативно-правових актах центральних органів державного управління, до компетенції яких входять питання вищої освіти і науки, а не на рівні індивідуальних суб'єктів, уповноважених присуджувати наукові ступені. Це свідчить про більшу централізацію в цій сфері в Україні, на противагу Польщі.
2. Органи, уповноважені присуджувати ступені, та їхні повноваження у цій сфері, відрізняються в обох країнах, хоча рівень цих відмінностей різний, залежно від наукового ступеня чи звання. Найбільше подібності спостерігаємо щодо суб'єктів, уповноважених присуджувати польський ступінь доктора та український ступінь кандидата наук, або доктора філософії та доктора мистецтва, що, зокрема, є спробою імплементувати

європейські тенденції у цій сфері. Зовсім інша ситуація зі ступенем доктора габілітованого в Польщі та доктора наук в Україні: тут, звичайно, є схожі риси, але розподіл повноважень між органами ЗВО та їхніми уповноваженими органами (тобто спеціалізованими вченими радами і науковими радами) та органами державного управління, до компетенції яких входять питання вищої освіти та науки (Міністерства освіти і науки в обох країнах, Рада наукової досконалості в Польщі, допоміжні органи, напр., Атестаційна колегія в Україні), суттєво відрізняється. Ці відмінності свідчать про значно вищий рівень централізації процедури в українській системі, і водночас про більшу автономію суб'єктів польської системи вищої освіти та науки. Щодо компатибельності вченого звання професора в Україні та Польщі, треба наголосити на фундаментальних відмінностях у цій сфері з точки зору процедури та суб'єктів, які залучені у процес присвоєння звання професора. Звання професора у Польщі надає Президент країни, а в Україні – залучені органи державної влади та ЗВО (Атестаційна колегія МОН України та вчені ради). Через цю відмінність порівняти системи досить важко.

3. Вимоги до кандидатів на присудження відповідного наукового ступеня чи звання базуються на подібних принципах більш-менш адекватного рівня наукових досягнень. Найбільш схожі положення стосуються ступеня доктора габілітованого та доктора наук. Якщо йдеться про ступінь доктора наук та доктора філософії/мистецтва, українське законодавство характеризується набагато вищим рівнем вимог з точки зору умов і документування наукового доробку, необхідного для отримання ступеня. Однак у випадку звання професора, вимоги загалом не порівнюються, насамперед через різний характер цього рівня наукового просування (наприклад, вимоги щодо періоду роботи та мовних компетенцій у нормативних актах України).
4. Аналіз нормативних положень, які регулюють процедуру присудження наукових ступенів і звань, засвідчує їхню ефективність і певних процесуальних гарантій для учасників цього процесу, зокрема забезпечують ухвалення рішень об'єктивно та прозоро. Складається враження, що реалізація цих норм в обох системах реалізується по-різному, оскільки аналізоване українське законодавство є більш формалізованим та містить процедури, яких взагалі нема в польському регулюванні. Треба пам'ятати, що польський системний закон передбачає те, що рішення щодо присудження наукових ступенів і ступенів у галузі мистецтва та звань, приймаються у формі адміністративних рішень на основі Закону від

14 червня 1960 року – „Адміністративно-процесуальний кодекс”, який не був предметом цього аналізу. Незалежно від правової основи, процесуальний формалізм завжди слугує забезпеченню гарантій для учасників процесу (зокрема, для науковців).

5. У контексті процесуальних гарантій для науковців щодо просування сходами наукової кар’єри, важливо наголосити, що системи обох країн містять рішення, характерні для демократичних правових систем, оскільки передбачають можливість оскарження рішень компетентних органів за допомогою системи заходів правового характеру, що вживаються передусім в адміністративному порядку (оскарження), а в разі їхньої неефективності – у судовому порядку (скарга до суду).
6. Військова агресія Росії проти України чітко показала численні недоліки правового регулювання обох країн, які є основою для обміну науковим персоналом та академічної співпраці. З одного боку, ці недоліки були швидко врегульовані за допомогою тимчасових (швидко створених ad hoc, з налаштуванням на обмежений час дії) правил. З іншого боку, складна ситуація активізувала людський потенціал та відкрила багато можливостей розширення співпраці, які можуть принести багато спільної користі, виходячи поза надання допомоги як такої.

4. Рекомендації

СПІЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Передусім вжити заходів у кожній країні, спрямованих на внесення змін до нормативно-правових актів з метою усунення основних суперечностей у правових рішеннях, що спростить процес визнання наукового ступеня чи звання шляхом нострифікації. Особливої уваги потребує найвищий рівень академічного просування – звання професора.
2. Вжити заходів для підписання міжнародної угоди про визнання наукових ступенів і звань між Республікою Польща та Україною.
3. Активно розвивати інституційну та індивідуальну співпрацю у сфері наукових досліджень, включаючи подвійне управління науковими дослідженнями, що є спільною відповіддю на зміни, які відбуваються у європейському та світовому просторі вищої освіти та науки.
4. Підтримувати заходи, спрямовані на посилення ролі закладів системи вищої освіти та науки як дружніх, відкритих та інклюзивних місць наукового розвитку і передачі універсальних цінностей, для розвитку

наукової кар'єри відповідно до європейських стандартів із залученням найкращих кандидатів.

5. Розвивати співпрацю у сфері цифровізації вищої освіти та науки, зокрема у сфері наукових досліджень, шляхом використання цифрових інструментів, збору, використання та обміну дослідницькими даними, що вимагає спільних інфраструктурних, логістичних і правових заходів.
6. Активізувати співпрацю закладів вищої освіти України із ЗВО Польщі у сфері академічної мобільності, пов'язаної з науковим розвитком, у тому числі з присудженням наукових ступенів, зокрема доктора (доктора філософії) та доктора габілітованого (доктора наук) працівниками українських ЗВО в польських установах.
7. Активізувати співпрацю між ЗВО з України та Польщі у сфері мобільності, пов'язаної з працевлаштуванням в Україні на відповідні академічні посади, науково-педагогічних працівників польських ЗВО, і на основі трудових договорів (зокрема й у рамках неповного робочого часу), і за цивільно-правовими угодами.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ СТОРОНИ

1. Потрібні заходи, спрямовані на зміну системних положень вищої освіти і науки, на поглиблення процесу її децентралізації та дерегуляції, а відтак – на практичну реалізацію декларованої автономії українських навчальних закладів, зокрема закладів вищої освіти.
2. Посилаючись на спільну рекомендацію, зазначену вище, необхідно внести зміни до положень Закону України від 28 липня 2022 року „Про встановлення додаткових правових і соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які проживають на території України” (№ 2471-IX) у сфері визнання наукових ступенів та звань громадян Польщі, а також у положеннях наказу МОН України від 5 серпня 2016 р. „Про затвердження Порядку визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах наукових ступенів” (№ 952) у питанні визнання документів про наукові ступені та звання польських громадян.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОЛЬСЬКОЇ СТОРОНИ

1. Потрібно й надалі підтримувати інтеграцію України до структур Європейського Союзу через надання експертної допомоги польських органів

державної влади та польських представницьких організацій і закладів вищої освіти щодо системних і правових змін у вищій освіті та науці в Україні, також у сфері досвіду, отриманого ЗВО Польщі у рамках функціонування у консорціумах європейських університетів.

2. Посилаючись на спільну рекомендацію, зазначену вище, доцільно внести зміни до положень Закону від 12 березня 2022 року „Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави” („Законодавчий вісник” 2022 р., поз. 583 із змінами), внести зміни у сфері визнання наукових ступенів громадян України та усунення їх тимчасового характеру. Рекомендується також внести зміни у положення Постанови Міністра науки та вищої освіти від 28 вересня 2018 р. про визнання наукових ступенів і ступенів у галузі мистецтва, присуджених за кордоном („Законодавчий вісник”, поз. 1877), особливо, якщо йдеться про визнання документів про наукові ступені та звання громадян України.

РОЗДІЛ 3

Ситуація аспірантів в українських ЗВО та форми підтримки у польських університетах¹

Ірина Дегтярєва

1. Вступ

З початком війни життя українців, зокрема й аспірантів та їхніх наукових керівників, радикально змінилося. Поміж їхніх повсякденних обов'язків, окрім академічних, з'явилися зовсім нові активності, зокрема військові, громадські та професійні. Кожен постав перед необхідністю зробити життєвий вибір, до чого вони не були готові. Глобальне академічне середовище, зокрема польське, на знак солідарності запустило спеціальні програми підтримки для студентів та персоналу українських університетів, що втікали від війни, розвиваючи міжінституційні партнерства, проте більшість з них не була спрямована на аспірантів. У Польщі було прийнято Закон від 12 березня 2022 року про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави (Журнал законів, Поз. 583) (далі – спецзакон) у своєму першому випуску зовсім

¹ Звіт *Sytuacja doktorantów uczelni ukraińskich podczas agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę a wsparcie w uczelniach polskich* було підготовлено у рамках 2022 р. Проекту: https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2354/13389/file/RAPORT_NR_3_PL_UA.pdf.

пропустив питання, що стосуються аспірантів, можливостей продовження навчання або прийняття до докторської школи. У такій ситуації можливі застосування чинних положень закону „Про вищу освіту та науку” та розроблені ЗВО власні процедури і рішення. За даними, зібраними Конференцією ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP) та інформацією Національного представництва аспірантів, ситуація аспірантів з України у польських університетах, яким була надана підтримка у якій-небудь формі, протягом тривалого часу залишалася незначною; водночас не було великого зацікавлення такими заходами стосовно аспірантів, на відміну від студентів та науковців. Ми вирішили дослідити ситуацію аспірантів в українських університетах та форми підтримки їх як біженців у польських університетах після 24 лютого 2022 року. Дослідження проводилося у травні-червні 2022 року у формі глибинних інтерв'ю у польських (7 інтерв'ю) та українських (5 інтерв'ю) ЗВО, загалом 12 інтерв'ю з ректорами/проректорами, які відповідали за докторську підготовку або директорами докторських шкіл у Польщі / керівниками відділу аспірантури в Україні або іншою особою, вказаною проректором, яка безпосередньо займається програмами підтримки аспірантів з України. Цей аналіз мав пілотний характер і слугував для виявлення тенденцій, напрямів, пріоритетів та проблем.

2. Проблеми аспірантів у часи війни та підтримка в українських ЗВО

Проблеми аспірантів в українських ЗВО дуже різняться, залежно від міста, регіону, де розташовані університет або наукова установа, якою мірою безпосередньо на них вплинули воєнні дії і які можливості в цьому плані вони мають, а також від наукової галузі, але насамперед залежно від ступеня завершення навчання в аспірантурі та стану роботи над дисертацією самого аспіранта. Сімейний стан і ситуація в родині відіграють важливу роль в ухваленні рішень щодо життєвих стратегій аспірантів та академічного персоналу в період війни, зокрема стосовно докторської програми.

Українські заклади вищої освіти, після початку повномасштабного вторгнення, досить швидко відновили освітній процес, включно для аспірантів, використовуючи досвід, набутий під час пандемії. Процеси цифровізації у вищій освіті в період після початку війни дали змогу гнучко проводити процедури прийому, а також захисти дисертацій та засідань вчених рад, які присуджують наукові ступені, у режимі онлайн. Проте найбільше в час

війни постраждали дослідницька діяльність та експерименти, і в цьому аспекті більше потрібно було б підтримки з боку закордонних партнерів.

Частина аспірантів, як і викладачів, залишилася у своєму місті (де розташований їхній університет), частина переїхала всередині країни або виїхала за кордон, проте значно менша кількість аспірантів з досліджуваних університетів покинула Україну. Однак серйозною загрозою, на думку респондентів, є відтік старшого, більш міжнародного наукового персоналу, такого як наукові керівники і ментори для аспірантів.

Гуманітарна ситуація аспірантів, працівників та викладачів дуже складна і пов'язана з сімейним, психологічним станом, щоденною боротьбою за виживання в нових воєнних умовах або у ситуації вимушеного переселення. У всіх аспірантів, особливо тих, хто на четвертому курсі, респонденти відзначають почуття невизначеності, пов'язане з раптовою зміною способу життя, примусовими змінами в навчальному розкладі, перервою в наукових дослідженнях та зміною планів, пов'язаних із захистом.

У зв'язку з виконанням інших завдань, окрім академічних, аспіранти мають право призупинити або припинити своє навчання в українських університетах відповідно до законодавства. Університети заявляють про свою підтримку докторантів у будь-якому їхньому рішенні, залишаючи простір і можливості для повернення, коли стабілізується ситуація. Аспіранти активно включилися в громадські заходи як волонтери, допомагаючи цивільному населенню та військовослужбовцям. Серед аспірантів усіх досліджуваних університетів, незалежно від регіону, є ті, хто приєднався до Збройних Сил України і воює на фронті або діє у складі військових оборонних сил. Університети вживають всіх необхідних адміністративних заходів, щоб підтримати таких осіб та гарантувати їм можливість повернутися до навчання після закінчення служби у Збройних Силах України.

У результаті атак по-різному було пошкоджено академічну інфраструктуру та науково-дослідницьке обладнання. У перший період після початку війни тимчасово було припинено фінансування досліджень, наукових проєктів за державні кошти України, а також виконання за інституційні гранти міжнародних організацій. Було призупинено грошові перекази та поставки реагентів, необхідних матеріалів для досліджень (наприклад, у природничих науках). Таке тимчасове призупинення грантів та програм негативно вплинуло на аспірантів.

Аспіранти останнього (четвертого) курсу, які готувалися до захисту та перебували на завершальному етапі здобуття наукового ступеня доктора, опинилися в особливо складній ситуації. Їхні проблеми переважно

стосувалися процедур захисту та виконання вимог для здобуття наукового ступеня доктора філософії. Новелізація правових положень щодо захисту та порядку присвоєння наукового ступеня доктора, законні терміни, технічні вимоги до онлайн-трансляцій, вимоги до наукових публікацій (у зв'язку з призупиненням діяльності наукових видавництв), відсутність можливості проходження дослідницьких стажувань – лише деякі з проблем, яких вони зазнали. Аспіранти першого, другого та третього років також відчували наслідки цієї ситуації, хоча й менше, зосереджуючись на той момент передусім на виконанні освітньої програми та реалізації власних наукових досліджень. У цих аспірантів можуть виникнути проблеми з подовженням терміну захисту через воєнний стан, такі зміни стосувалися головним чином тих, хто навчався на четвертому році. Аспіранти на фінальному етапі докторської програми виявилися більш самостійними та мали більші шанси на закінчення навчання та захист роботи. Однак є ризики щодо майбутньої наукової кар'єри, особливо для тих, хто перебуває на менш просунутому етапі роботи. Існує також загроза, що їм не вдасться закінчити навчання й одержати науковий ступінь PhD. Аспіранти першого і другого року навчання під більшим ризиком потенційного відрахування з університету і відмови від дослідницької діяльності, особливо у складній ситуації в університеті або в їхньому особистому фінансовому становищі (наприклад, якщо вони платять за навчання).

Ситуація аспірантів відрізняється в розрізі галузей і дисциплін науки, наприклад, у технічних науках аспіранти потребують для своїх досліджень лабораторної бази, дослідницької інфраструктури, у тому числі промислової, яка була зруйнована, або доступ до якої ускладнений і проводити дослідження важко. Те саме стосується і наук про життя та медичних наук. Українські університети отримують пропозиції від іноземних партнерів постійно, з різних наукових дисциплін, але пропозицій з технічних, природничих наук було більше, ніж з соціальних чи гуманітарних. Це також свідчить про те, що не всі напрями наукових досліджень, які проводяться в Україні, перебувають на належному рівні. Відповідно багато пропозицій підтримки від іноземних інституцій залишаються без відповіді.

Роль університету в період війни, як зазначають респонденти, полягає не лише в безпосередній організаційній, академічній чи соціальній діяльності, а передусім у створенні відчуття певної стабільності в новій реальності війни та ситуації невизначеності, що дало змогу певною мірою

продовжувати займатися звичними справами, навіть якщо в нових умовах аспіранти та викладачі мали інші функції та виконували інші завдання, відчуття спільності справило на них певний терапевтичний ефект і надавало психологічну підтримку.

Роль наукового керівника є вирішальною у підготовці молодого науковця та у його/її рішенні продовжувати наукову кар'єру чи ні, особливо під час війни. Респонденти підкреслили, що науковий керівник повинен діяти з почуттям власної відповідальності за підготовку аспіранта до захисту і розвиток його як молодого вченого, особливо під час війни, але хтось більше, хтось менше бере участь у підтримці й турботі про свого аспіранта, а хтось взагалі ставиться до цього дуже формально. На думку українських респондентів, науковий керівник повинен надихати аспіранта і шукати можливості для посилення наукової компоненти, а також допомагати докторантові знайти місце для наукового стажування, щоб він міг здійснити дослідження або його частину за темою дисертації.

Міжнародна співпраця відіграє дуже важливу роль. Університети-партнери допомагають колегам і підтримують їх, в умовах війни інтернаціоналізація певним чином розглядається як рятівне коло, і для аспірантів, студентів, окремих дослідників, і для інституцій системи вищої освіти і науки. Водночас українські університети розглядають міжнародну співпрацю не в контексті індивідуальної міграції, а більш системно, на основі угод, відкриваючи та створюючи різноманітні можливості, але за згодою рідного університету. Міжнародна співпраця, що реалізується через конкретні заходи, в тому числі в рамках окремих навчальних дисциплін і кафедр, має більш безпосередній вплив на становище аспірантів, ніж контакти, централізовані на адміністративному рівні.

Українські ЗВО вжили чимало заходів, спрямованих на підтримку своїх колективів, включаючи аспірантів, наприклад:

- підвищення гнучкості набору та проведення кількох хвиль набору протягом року, що заохочує до вступу в аспірантуру (переважно на платній основі) людей з професійним досвідом, практиків та професіоналів, які повертаються в академічну сферу або вирішили долучитися до дослідницької діяльності;
- комунікація та підтримка працівників університету в перший період війни через групи університету та працівників у соціальних мережах, включно з інформаційною, матеріальною, гуманітарною та психологічною підтримкою;

- організація семінарів щодо системи підготовки докторів філософії та здобуття наукового ступеня з метою підвищення обізнаності аспірантів та їхніх наукових керівників про дослідницькі можливості під час війни й обміну інформацією, а також організація інтеграційних і наукових онлайн-зустрічей;
- індивідуальний підхід до аспірантів в університеті та врахування його/її особистих і психологічних чинників, а також врахування психологічного стану наукових керівників та моніторинг ситуації;
- процедури зарахування дисциплін і результатів академічної мобільності мають бути гнучкішими, щоб можна було визнавати результати стажування та досвіду, набутого в закордонних установах у період вимушеної міграції, у тому числі в інших формах, ніж формальна освіта. Визнання результатів академічної мобільності є важливим для формального зарахування періоду перебування аспірантів у закордонних осередках, що пов'язано з виконанням формальної вимоги (стажування, мобільність у закордонному ЗВО/науковій установі) на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Респонденти з українських університетів висловили занепокоєння щодо можливого „відтоку мізків”, тобто загрози міграції молодих українських науковців до інших європейських країн, зокрема до Польщі, через війну. Допомога має здійснюватися на етичних засадах. Невластивою практикою в цьому плані була б пропозиція безкоштовного навчання з набором без будь-яких попередніх вимог, без іспитів. На думку представників українських університетів, наукова підтримка не тотожна гуманітарній допомозі й не повинна сприяти патологічним рішенням, а її прийняття беззастережно знижує якість науки, порушує принципи доброчесності досліджень в умовах чесної та прозорої конкуренції і не відповідає меті розвитку науки.

Втім зазначається, що відтік кадрів відбувається також через відсутність умов для розвитку в своєму університеті та у своїй країні, через незадовільні умови роботи для науки, низький рівень заробітної плати і соціальних умов життя науковців. У цьому плані завдання і з українського боку – подбати про те, щоб робота вченого в країні стала привабливішою, створити сприятливі та заохочувальні умови для науковців, щоб вони хотіли повертатись до університетів, а також працювати в українських університетах. Метод примусу або створення додаткових рішень, які можуть порушувати фундаментальні права і свободи людини, українські респонденти не вважають добрими рішеннями.

Основними бар'єрами, на думку українських респондентів, є стан науки загалом, проблеми ширшого системного та інфраструктурного характеру, а також статус науковця в суспільстві та низька заробітна плата в академічному секторі. Рівень знання іноземної мови (англійської, польської) є основним бар'єром для аспірантів. Є й інші бар'єри:

- пропонувані програми більше орієнтовані на студентів;
- бракує підтримки для аспірантів останнього року навчання;
- дедлайни пропонованих програм відтерміновані („не сьогодні, а через пів року”), до того часу плани тих, хто їх потребує, можуть змінитися;
- деякі формальні вимоги польських та українських університетів є перешкодою, наприклад, вимога відрахування з навчання в українському університеті, відсутність можливості для аспірантів пересуватися в межах країни;
- відсутність мотивації працювати в науці загалом як системна проблема, пов'язана з роллю науки та низьким престижем й оплатою праці в науці, а також з недостатньою мотивацією та залученістю наукових керівників;
- тривала часова перспектива і внутрішня бюрократія не сприяють реалізації спільних ініціатив для аспірантів;
- загалом перспектива працевлаштування після докторантури через війну видається проблематичною.

Українські респонденти вбачають вплив війни на докторську освіту в таких тенденціях: зростання інтересу до технічних і природничих наук, збільшення кількості чоловіків (що пов'язано зі статусом аспіранта та звільненням від військової служби та можливістю аспірантів і дослідників виїхати з країни на програми мобільності), внутрішня мобільність аспірантів в Україні, зміна дослідницьких пріоритетів у бік наук про безпеку. Дослідження війни і пов'язані з нею соціальні, економічні, політичні та інші процеси, а також питання реконструкції стали предметом наукових досліджень. З іншого боку, що стосується змін в освітніх програмах у зв'язку з війною, то суттєві зміни, імовірно, ще будуть, проте на цьому етапі говорити про це зарано.

Форми підтримки. Згідно з інформацією від українських університетів, основним інструментом підтримки з боку міжнародних партнерів у перший період після початку повномасштабного вторгнення була участь в академічній мобільності в різних формах, включаючи мовні курси, а також інші

короткострокові форми дослідницької та викладацької діяльності. Наукові стажування і дослідницькі гранти загалом не були основною формою підтримки аспірантів у перший воєнний період.

Важливим напрямом підтримки аспірантів, а також дослідників в університетах за кордоном, на думку респондентів, могла би стати допомога в підготовці самих заявок, які часто важко написати аспірантові, що перебуває у складній життєвій ситуації. Ефективними заходами для аспірантів були б мобільність, дистанційна підтримка, віртуальна мобільність або університетські ініціативи, але пропозицій, присвячених саме цій групі, було вкрай недостатньо. Серед політик і заходів проти відтоку аспірантів і виїзду дослідницького персоналу під час війни особливо корисними можуть бути гранти для наукових керівників, інституційні гранти для докторських шкіл, програми, присвячені підготовці докторів філософії, а також створення і розвиток консорціумів з українськими університетами. Усі заходи підтримки не знімають відповідальності з самих аспірантів, які також повинні бути активнішими, щоб вміти скористатися новими можливостями.

3. Підтримка для українських аспірантів у польських ЗВО у період перших місяців війни

Серед дослідженої вибірки польських університетів передусім проаналізовано досвід, пов'язаний з наданням підтримки українським аспірантам у період після початку війни 24 лютого 2022 року до червня 2022 року. Основним завданням було отримання відповідей на запитання, чи і як польські університети були відкриті для надання допомоги аспірантам з України на індивідуальному рівні, а також у рамках білатеральної співпраці, які проблеми й обмеження виникали у зв'язку з цим, які можливості та форми підтримки можуть бути реалізовані, а також які є добрі практики.

Усі польські респонденти зазначили, що починаючи з дня початку війни, університети, зокрема докторські школи, негайно започаткували дії, спрямовані на підтримку аспірантів, які не мали на меті „відтік мізків”, а лише підтримку у продовженні навчання та наукових досліджень на певний, короткий період; також було відзначено гуманітарний характер такої допомоги та дії з метою підтримки їхнього повернення до України. Було підкреслено виняткову реакцію Польщі, польських громадян та університетів, мотивованих історичним досвідом Польщі. Однак реальне

зацікавлення і кількість конкретних звернень з боку українців виявилася невисокою через відсутність часу на підготовку, відсутність конкретного проекту для таких заходів або також через формальні вимоги.

Представники польських закладів вищої освіти зауважили, що свою підтримку вони розпочали з проведення так званого аудиту своїх можливостей, аналізу уже наявних проектів, програм, ініціатив, у рамках яких можна було б реалізувати також заходи на користь України та українських аспірантів. При цьому планування і надання будь-якої форми допомоги повинно відбуватися відповідно до чинного законодавства та з урахуванням специфіки навчання аспірантів, зокрема кінцевої мети – отримання наукового ступеня доктора філософії, що потребує відповідних умов і забезпечення доброчесності в самому процесі підготовки та реалізації програми наукових досліджень. Позитивно було відзначено збереження контактів на рівні ректорів, а також польських та українських ЗВО, оскільки це дає змогу безпосередньо дізнатись про потреби, без чого запуск ефективних інструментів допомоги був би складним.

ФОРМИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ АСПІРАНТІВ У ПОЛЬСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ (СТАНOM НА КІНЕЦЬ ЧЕРВНЯ 2022 РОКУ)

Польські ЗВО і їхні докторські школи пропонують українським аспірантам різні форми підтримки:

- підтримка гуманітарного та соціального характеру, наприклад, інтеграційна підтримка, соціальна та екологічна підтримка, гуманітарна підтримка, фінансова підтримка, надання гуртожитків, мовні курси,
- освітня підтримка: переведення аспірантів до докторських шкіл у Польщі, можливість відвідувати заняття як вільні слухачі, наставництво, індивідуальна академічна підтримка,
- дослідницька підтримка: дослідницькі програми та стажування, у тому числі в рамках участі в програмі NAWA „Солідарність з Україною”, стажування, навчальні візити, менторинг, наукові консультації.

Можливість аспірантів брати участь у дослідницьких проектах, які реалізуються у польських ЗВО, була значно меншою, особливо з огляду на те, що в цій ситуації такі особи опинялися б поза системою докторської школи і не могли б отримувати, наприклад, доступу до освітньої компоненти або стипендії/соціальні гранти.

Сама докторська школа як окрема організаційна одиниця була б більш обмеженою у своїй здатності надавати підтримку українським аспірантам, тому необхідне залучення на рівні університету, і насамперед професорсько-викладацького складу, індивідуальних наукових працівників.

Для ЗВО Польщі більш бажаною формою дій щодо аспірантів вважається шлях звичайного вступу до докторських шкіл, навіть якщо ця особа має певний досвід навчання в аспірантурі, саме такий шлях дозволив би уникнути фінансових витрат і мати можливість здобути докторський ступінь у Польщі. Однак респонденти зазначають, що підтримкою в цьому випадку не можна назвати зниження стандартів і якості, змісту, наукових вимог або вчинення дій, які порушують прийняті в університеті рішення і працюють проти місії університету щодо досягнення наукової досконалості. Університети не створювали спеціальних умов і не вносили спеціальних змін до правил набору для українських кандидатів. Було зазначено, що іншою основною формою вступу українського аспіранта до докторської школи за законом є форма переведення, яка передбачає необхідність дотримання певних формальних процедур, що перебувають у певному конфлікті з рішеннями, ухваленими в українському університеті.

Говорячи про процедуру переведення, польські респонденти зазначають, що їм доводилося стикатися з ситуаціями, коли українські університети відмовлялися надавати аспірантам згоду на переведення та відповідно довідку, що підтверджує їхній статус аспіранта. Польські докторські школи, на відміну від бакалаврату та магістратури, більш обмежені у своїй гнучкості та різноманітності форм вступу та підтримки, коли йдеться про українських аспірантів.

Участь аспірантів у наукових проектах та дослідницьких стажуваннях (короткострокових або середньострокових), на думку польських респондентів, також є доброю формою підтримки докторантів, за винятком того, що це не може бути реалізовано лише в рамках докторських шкіл, а більше на рівні всього університету, його структурних підрозділів та окремих дослідників.

Респонденти зауважили принципову відмінність у наданні підтримки аспірантам, порівняно зі студентами, що пов'язано із сутністю докторської підготовки – необхідністю індивідуального, гнучкого підходу, з урахуванням індивідуальних потреб та специфіки досліджень кожного аспіранта. Тому дидактичне забезпечення складніше, тим паче, у кризові часи, що вимагають швидкого реагування та негайних дій.

Ключовим критерієм допуску аспірантів до пропонованої їм форми підтримки, окрім змістовних і формальних вимог, є мова наукової комунікації, тобто англійська, знання польської мови на цьому рівні освіти не є визначальним.

Респонденти також підкреслили соціальну роль ЗВО у наданні широкого спектра підтримки для громадян України, для академічної спільноти українських університетів, зокрема й аспірантів, часто згадуються курси польської мови, курси української мови, проживання.

ПІДТРИМКА VS СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ АСПІРАНТІВ ПІД ЧАС КРИЗИ

В інтерв'ю зауважено відмінність дефініцій: підтримка включає коротко-строкові програми, гуманітарну та соціальну допомогу, фінансову також, тоді як наукова співпраця пов'язана насамперед із залученням до білатеральних міжуніверситетських проєктів. На думку респондентів, низький рівень зацікавленості серед самих аспірантів може свідчити про необхідність змінити підхід – потрібний фокус не стільки на допомозі, скільки на науковій співпраці як моделі формування підтримки аспірантів.

У випадках, коли університет реалізує свої програми співпраці з українським університетом, страхи щодо „витоку мізків” та подібні загрози майже не виникають. У цій ситуації партнерські університети є основним джерелом інформації про програми підтримки, набору кандидатів і повернення їх до України. Українські університети підтримують участь своїх аспірантів у програмах, пропонованих партнерськими закладами у Польщі.

Міжуніверситетська співпраця дає змогу реалізувати програми обміну для аспірантів також у рамках дій Erasmus+. Польські університети мали можливість внести зміни у свої програми мобільності, адаптуючи їх до аспірантів з українських університетів. Але реалізація таких заходів залежить від ініціативи з обох сторін.

Досить популярною ідеєю з українського боку було визначення подвійного докторату, спільних програм PhD, коли особа є аспірантом офіційно у двох університетах – польському та українському, має двох наукових керівників і наукову підтримку двох ЗВО, протягом усього терміну навчання в аспірантурі до моменту присудження ступеня доктора філософії обома університетами. Формат такої співпраці має бути визначений у двосторонній угоді, яка визначатиме форму і спосіб фінансування цієї діяльності, а також порядок і вимоги до захисту дисертації та присудження наукового

ступеня. У спільних докторських програмах важливо забезпечити якість і рівень досліджень, щоб обидва університети та їхні системи вищої освіти і науки відповідали встановленим вимогам. Подвійні або спільні докторські програми також мінімізують занепокоєння української сторони щодо „відтоку мізків” і приносять користь кожній стороні. Подвійний докторський ступінь також має переваги для майбутньої кар’єри молодого дослідника і в академічному, і в неакадемічному секторі.

Інші гнучкі неформальні форми академічної підтримки українських аспірантів, інші регулярні форми навчання, наприклад, відкриті лекції, літні школи спільно з польськими та українськими аспірантами. Польські ЗВО також надавали матеріально-технічну та соціальну підтримку, спрямовану на адаптацію аспірантів до нового середовища, а також на допомогу в організації їхнього життя в новому для них середовищі та психологічну підтримку.

Менторська підтримка полягає або в продовженні фахової підтримки, наданої під час перебування аспірантів у польському ЗВО, або через контакти керівників, або за запитом/проханням зацікавленого аспіранта, його керівника чи українського ЗВО. Ідеться також про можливості підтримки аспірантів у рамках європейських університетів, переважно в сфері універсальних навичок.

Польсько-українська співпраця, на думку польських респондентів, успішно проходить випробування у такі кризові часи, як війна. Співпраця на рівні науковців особливо важлива для аспірантів, і самі контакти науковців можуть бути і чинником, який сприяє, і бар’єром, якщо нема таких контактів, для розвитку співпраці в сфері підготовки аспірантів. Підтримка українських науковців, які також є науковими керівниками, у рамках зовсім інших програм, опосередковано має позитивний вплив на ситуацію аспірантів, оскільки керівники, стабілізуючи життєву ситуацію, можуть повернутися до своїх обов’язків керування та підтримання своїх аспірантів. Але джерелом наукових контактів можуть бути не лише дослідники та їхні спільні дії, а також громадяни України, студенти й аспіранти у польських установах.

Респонденти в основному бачать додану вартість заходів на користь аспірантів у майбутньому, зокрема у сфері інтернаціоналізації докторських шкіл, обміну перспективами та науковим досвідом і культурної різноманітності. Для польських респондентів швидкість ухвалення рішень та запуску програм підтримки для аспірантів на інституційному рівні – саме це було визначено як найбільші досягнення у цій сфері.

БАР'ЄРИ ТА ПРОБЛЕМИ – ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛЬСЬКИХ ЗВО

Висловлюючи свою думку щодо бар'єрів і проблем, які не дозволили польським університетам надати академічну підтримку українським аспірантам у перший період, польські респонденти підкреслили важливість формальних бар'єрів, обмежень і правил, наприклад, нездатність українських аспірантів подати документи, необхідні для вступу або переведення, через різні ситуації, що виникали. Водночас пропозиція підтримки для українських аспірантів була дещо обмеженою. Очевидно, основною перешкодою є брак фінансування, відсутність спеціальних подвійних докторських програм для польських та українських університетів, а також недостатні правові норми на той час.

Проблеми, пов'язані з вимогою обміну документацією між ЗВО, регулюванням персональних даних (RODO) у Польщі та положеннями про присудження докторського ступеня в Україні, відзначаються як правові бар'єри не лише для співпраці з Україною, але й для міжнародної співпраці загалом. Проблемою є і визнання українським університетом періодів, проведених в іноземному університеті, особливо коли йдеться про короткострокові програми мобільності.

Проблема обмеження автономії українських ЗВО щодо присудження докторських ступенів відома давно, і вона дійсно обмежує можливості розвитку міжнародної співпраці в галузі науки та докторської підготовки.

Польські респонденти зазначили, що є деяка комунікаційна проблема, що полягає в донесенні інформації до цільової групи. У плануванні та реалізації заходів, спрямованих на підтримку аспірантів, польські університети потребують більшої ініціативи та проактивної позиції з боку українських.

Відправною точкою будь-якої форми допомоги має бути орієнтація на допомогу на рівні окремих студентів чи аспірантів, а не цілеспрямовані дії, спрямовані на те, щоб витягнути їх з України, використовуючи ситуацію війни. І якщо український університет створює формальні бар'єри, наприклад, не видає необхідних документів для аспіранта, то польський університет де-факто нічого не може зробити для такої особи.

Інший тип перешкод і проблем пов'язаний з академічною культурою і традицією ставитися до аспірантів більше як до студентів, ніж як до науковців, тому в заходах підтримки на першому етапі був очевидний фокус на освітній компоненті більше, ніж на дослідницькій, за винятком того, що з точки зору дидактики бракувало і бракує навчання міждисциплінарних, універсальних навичок, а програми тимчасової підтримки теоретично могли б мати такий фокус.

Серйозним бар'єром є мовна проблема українських аспірантів, недостатній рівень володіння польською та англійською мовами. Це ускладнює комунікацію з дослідниками та адміністрацією в польських університетах. У заходах для українських аспірантів на першому етапі не було враховано елементу адаптації та інтеграції в новому середовищі, зокрема, в новому мовному середовищі.

Рекомендації польських респондентів щодо необхідних дій стосувалися трьох рівнів: окремого українського аспіранта або вступника в аспірантуру, університету та рівня державної політики. Аспіранти, на думку польських респондентів, окрім досліджень, повинні зосередитися насамперед на вивченні англійської мови. Можливо, такі програми навчання англійської мови для аспірантів, але також і на більш ранніх етапах навчання, могли б знайти місце в польських університетах за фінансової підтримки польської сторони або інших європейських фондів.

Існує великий потенціал і значення польсько-української співпраці у сфері докторської підготовки, зокрема, ідеться про ідею створення програми фінансування польсько-українських подвійних докторських ступенів, що дозволило б налагодити тіснішу міжуніверситетську співпрацю.

Віртуальну мобільність треба використовувати і визнавати як однаково цінну, а також забезпечувати з точки зору предметної та наукової підтримки українських аспірантів із залученням польських та українських вчених як наукових керівників, лекторів, рецензентів тощо. Важливого значення набуває секторальна підтримка, залучення неакадемічного сектору до діяльності з підтримки докторантів.

Для розвитку польсько-української співпраці у сфері докторської освіти необхідні законодавчі зміни, зокрема ті, що підтримують спільні докторські програми, у формі *cotutelle* також, і ті, що сприяють визнанню дипломів та сумісності наукових ступенів.

4. Висновки

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну зміни в українських аспірантів і науковців стосувалися зміни ієрархії життєвих пріоритетів, найголовнішим завданням стало вижити та подбати про безпеку для себе і своїх близьких, а також виконання нових ролей, як-от: вступ до лав Збройних Сил України, підрозділів територіальної оборони, участь у волонтерській діяльності, медичній допомозі, посилення сімейних обов'язків тощо. Водночас ситуація та специфіка аспірантів значно відрізняються залежно від

року навчання в аспірантурі, наукової спеціальності, зумовлено їхнім психологічним станом та здатністю впоратися з пережитим стресом через війну. Атаки на цивільну інфраструктуру, наукову також, створюють виклики для продовження наукових досліджень, а іноді навіть роблять їх неможливими.

Загалом, рівень автономії університету та рівень бюрократії в обох країнах безпосередньо впливають на швидкість реакції та ухвалення рішень, а також на гнучкість цих рішень. Більша автономія університетів дає можливості для більшої підтримки і в Україні, і в Польщі.

У рамках підтримки українських аспірантів, а також науковців і студентів варто зосередитися на білатеральному партнерстві та підтримувати контакти з університетом як з партнером, а не лише на індивідуальному рівні окремих аспірантів. Проте дослідження показало, що українські та польські ЗВО не повною мірою використовували рамки та інструменти для співпраці, наприклад, двосторонні угоди, угоди про мобільність Erasmus+. На думку польських респондентів, головним ініціатором такої співпраці має бути українська сторона, тоді як українські університети більше чекають пропозицій польської сторони, внаслідок чого бракує ініціативи з обох сторін та потенціал підтримки і співпраці залишається нереалізованим. Це також вимагає посилення співпраці та підтримки структур, які займаються міжнародною співпрацею в українських університетах.

Оскільки цей період є надзвичайним для українських і польських університетів та для агенцій, що фінансують наукові дослідження чи програми мобільності, час відіграє ключову роль у програмах підтримки та в реагуванні на різні ситуації: кінцеві терміни для подання та реалізації проектів і програм дуже короткі, брак часу на роздуми та ухвалення рішень призводить до більш спонтанної поведінки (фактично скрізь, де це було можливо). Час потрібний для врівноваження психологічного стану та опанування стресових ситуацій, однією з таких стресових ситуацій є страх втрати часу. Програми підтримки у польських університетах на першому етапі мали більш короткотермінову перспективу. Тепер ситуація інша, і потрібно дбати про потреби більшої стабілізації, довгострокової перспективи, особливо, якщо зважати на виклики, пов'язані з терміном навчання в аспірантурі та формальними вимогами до захисту в українських ЗВО.

Виклики для українських університетів полягають насамперед у постійній загрозі у зв'язку з війною та різкому скороченні фінансування наукових досліджень, загрозі відтоку мізків та відсутності автономії університетів щодо звільнення оплати за навчання, у присудженні наукових ступенів,

регулюванні статусу аспірантів, які виїжджають з країни через війну та можливостях переведення аспірантів до іншого ЗВО усередині країни та тимчасового розміщення їх у закордонних університетах. Загальною проблемою для аспірантів може бути недостатній рівень володіння англійською мовою та негативне ставлення керівництва рідного університету до мобільності. Якщо керівництво університету розглядатиме поточну діяльність як загрозу, а не як можливість для розвитку, це не сприятиме розвитку міжуніверситетської співпраці у сфері підготовки аспірантів. Усередині країни бракує нормативно-правових актів щодо внутрішньої мобільності та програм підтримки аспірантів, які є внутрішньо переміщеними особами в Україні.

Наукове стажування українських докторантів, працевлаштування в наукових проектах є кращою формою не тільки підтримки, але насамперед наукової співпраці. Це може сприяти формуванню академічної культури, у якій до аспіранта ставляться як до молодого дослідника, який розпочинає наукову кар'єру, а не просто до студента, який бере участь в освітньому процесі. Хоча програми стажування аспірантів також можуть містити елементи формування дослідницьких навичок, універсальних компетенцій (*transferrable skills*), які допоможуть українським аспірантам у розвитку їхньої кар'єри в більш стратегічній і довгостроковій перспективі.

Добрими практиками українських ЗВО є передусім гнучкість і відкритість, а також індивідуальний підхід до кожної ситуації: наприклад, зміна наукового керівника, перерви в навчанні, безперешкодне надання документів тощо, підтримка та гнучкість процедур захисту, менша бюрократія та електронний документообіг, відтермінування оплати за навчання. Важливо підтримувати міжнародну мобільність аспірантів в українських ЗВО та ставитися до неї як до цінного досвіду та можливостей, а не як до загрози. Потрібно також враховувати психічний стан аспірантів і їхніх наукових керівників. Доброю практикою є створення можливостей для внутрішньої мобільності та гуманітарної підтримки, а також спільного використання дослідницької інфраструктури й солідарності академічної спільноти. Важливим аспектом є повага до поточної ролі аспіранта, яку він/вона виконує під час війни.

Російська агресія проти України та її наслідки вплинуть на розвиток вищої освіти та науки загалом, наприклад, вже з'являються нові дослідницькі теми, наукові зацікавлення, стають очевидними запит на нових професіоналів та потреба міждисциплінарного підходу до розв'язання наукових проблем та експертної діяльності, пов'язаної з відбудовою України.

5. Рекомендації

1) СПІЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТРІВ І РЕКТОРІВ ЗВО ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

- 1.1. Рівень університетської автономії та низький рівень бюрократії безпосередньо впливають на швидкість реакції та ухвалення рішень, а також їхню гнучкість. Що більший ступінь автономії університету, то більше можлива підтримка аспірантів у ЗВО України та Польщі. Належить розширювати університетську автономію в усіх її вимірах в обох країнах.
- 1.2. У ситуації війни бажано уникнути непотрібної бюрократії та формалізації діяльності ЗВО та створити або створювати екосистему підтримки аспірантів у польських та українських університетах, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного аспіранта, надаючи можливості для його / її розвитку, у постійному контакті між польськими та українськими ЗВО.
- 1.3. Потрібно інтенсифікувати співпрацю у сфері наукового керівництва в різних формах (наставництво, допоміжний науковий керівник) та систему подвійного наукового керівництва, зокрема через систему *cotutelle*, через створення спеціальних програм фінансування подвійних докторських програм, включаючи фінансування спільних досліджень.
- 1.4. Важливим елементом докторської освіти (навчання на третьому освітньо-науковому рівні) мають бути наскрізні, універсальні навички у сфері етики, дослідницької доброчесності, відкритої науки, цифровізації та дослідницьких даних, соціальних і мовних компетенцій, а також інформації щодо Європейського Союзу, прав людини і функціонування в демократичному суспільстві. Освітній процес у цих сферах також може бути реалізований у рамках альянсів Європейських університетів.
- 1.5. Польські та українські ЗВО повинні активізувати спільні дослідницькі проекти, у рамках яких також можуть виконуватися дослідження за тематикою дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Аспірантів потрібно більше залучати до дослідницької діяльності університету, а також важливо підтримувати дослідницькі групи і наукових керівників, давати спеціальні гранти для наукових керівників в обох країнах.

- 1.6. У процесі реалізації докторської програми (програми третього освітньо-наукового рівня) в умовах війни або реалізації відповідних форм підтримки аспірантів, варто враховувати психоемоційний стан здобувачів наукового ступеня доктора філософії та їхніх наукових керівників і створювати можливості для гнучких рішень.

2) РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТРА ТА РЕКТОРІВ ЗВО ПОЛЬЩІ

- 2.1. Як короткотермінове рішення, швидке і таке, що не вимагає додаткових зовнішніх джерел фінансування, польські ЗВО змогли б проаналізувати потенціал своїх університетів і визначити фінансові та організаційні можливості й інструменти, за допомогою яких вони могли б запропонувати українським аспірантам різні форми підтримки в рамках наявних фондів, проєктів, програм та можливостей, якими вони володіють і які вони реалізують.
- 2.2. Варто продовжувати програми Національного агентства академічних обмінів Польщі NAWA, спрямовані на підтримку інтернаціоналізації докторських шкіл, що дає змогу ефективно, швидко та гнучко підходити до кожного аспіранта, враховуючи його індивідуальний план досліджень та освітню програму, а також рік підготовки в аспірантурі.
- 2.3. Найбільш бажаним напрямом підтримки для українських аспірантів є наукова діяльність, підтримка проведення та продовження наукових досліджень, короткі наукові стажування для проведення власних досліджень, програми підтримки для наукових керівників, які також могли б подавати заявки на дослідницькі стипендії для своїх аспірантів. Дослідницькі гранти для науковців можуть також передбачати залучення аспірантів.
- 2.4. З метою забезпечення безпеки аспірантам з України та надання їм соціальної допомоги польські грантові програми мають передбачати додаткову фінансову підтримку на проживання.
- 2.5. Потрібно протидіяти проявам недоброчесних практик прийому до докторських шкіл іноземців, які не відповідають вимогам (зокрема, по суті), які висуваються до громадян Польщі.

3) РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МІНІСТРА ТА РЕКТОРІВ ЗВО УКРАЇНИ

- 3.1. Необхідно внести законодавчі зміни для підвищення фінансової автономії ЗВО та запровадити сприятливі фінансові рішення у сфері підготовки аспірантів: в обґрунтованих випадках дозволити переведення аспірантів до іншого ЗВО в межах країни на тих же умовах (зі збереженням бюджетного місця та стипендії), впровадження системи освітніх кредитів та позик, надання можливості оплати за навчання частинами та з низькими відсотками, а також створення механізму часткового покриття вартості навчання за рахунок державного бюджету.
- 3.2. Необхідно внести зміни до законодавства щодо можливості здійснювати вступ українських аспірантів до українських ЗВО також у формі онлайн (як це є у випадку з іноземними кандидатами) та організації їхньої дистанційної роботи в умовах війни.
- 3.3. За підтримки європейських партнерів розглянути можливість створення програм фінансування навчання іноземців на третьому освітньо-науковому рівні українських ЗВО та водночас створити спеціальні стипендії для аспірантів для навчання в докторських школах у Польщі.
- 3.4. У зв'язку з реформою системи докторської підготовки (системою освіти на третьому освітньо-науковому рівні), яка розпочалася ще до війни, необхідно стабілізувати нормативну базу і зосередитися на впровадженні нової моделі аспірантури та уникати надмірних змін у законодавстві. Натомість потрібно ухвалити необхідні зміни щодо продовження терміну підготовки дисертаційної роботи до захисту для всіх аспірантів, з огляду на війну.
- 3.5. У ЗВО України треба популяризувати передові практики, спрямовані на гнучкішу систему підготовки аспірантів, полегшення формальних процедур, підтримку, а не блокування внутрішньої та міжнародної мобільності аспірантів, з урахуванням психоемоційного стану аспірантів та їхніх наукових керівників тощо.

ЧАСТИНА II

**КОНСОЛІДАЦІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ:
УМОВИ ТА ДОБРІ ПРАКТИКИ**

РОЗДІЛ 4

Консолідація та міжуніверситетські горизонтальні структури в Польщі та європейських країнах – правові норми, моделі й ініціативи¹

Марія Хулицька², Томаш Каліш³

1. Вступ

Для того, щоб відповісти на виклики постійних суспільних змін, зокрема щодо необхідності перебудови економіки на основі знань, університети повинні змінити свою модель функціонування, де пріоритетом є зв'язок викладання, наукових досліджень та трансферу технологій з економікою. Це також означає міждисциплінарність освіти і науки, залучення найкращих науковців та генерування великих коштів для досліджень⁴. Більшість університетів, особливо невеликих, не в змозі впоратися з цими викликами самотужки. Наукові дослідження на базі сучасної лабораторної

¹ Розділ підготовлено на підставі повного звіту авторів, опублікованого на сайті Проекту: <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW>.

² Марія Хулицька, PhD, фінансовий директор Вроцлавського університету, член Експертної групи Проекту.

³ Томаш Каліш, доктор габ., професор Вроцлавського університету, професор кафедри виконавчого кримінального права факультету права, адміністрації та економіки Вроцлавського університету.

⁴ M. Hulicka, *External and internal sources of Financing for universities. The practice of Good Governance*, [w:] *The modernisation of European Universities*, red. M. Kwiek, A. Kurkiewicz, Frankfurt 2012.

інфраструктури та з використанням інноваційного дослідницького обладнання потребують, окрім необхідності залучення зовнішніх коштів, також забезпечення власних ресурсів, наприклад, для покриття так званого власного внеску в поточні науково-дослідні проекти. І для цього реформування фінансового менеджменту окремих університетів може бути недостатньо.

Одним з основних шляхів зміцнення освітньо-наукового потенціалу є консолідація і створення горизонтальних міжуніверситетських структур у вигляді альянсів, які утворюються на рівні завдань і процесів. Основний перелік критеріїв консолідації⁵ у секторі вищої освіти охоплює, зокрема:

1. рівень відповідності інтересів суб'єктів консолідації та зацікавлених сторін (дружні/вигідні дії з точки зору груп стейкхолдерів проти несприятливих дій – погіршення статусу або ворожі дії – втрата статусу або вигоди, або поглинання конкурентами, проти волі тих, які об'єднуються);
2. основна сфера застосування (наприклад, консолідація в одній галузі знань, науковій дисципліні, або міжсекторна, міжгалузєва, міждисциплінарна);
3. ступінь агресивності або конфліктності проектів консолідації (наприклад, „захисні” консолідації здійснюються з метою перешкодити поглинанню або ліквідації суб'єкта господарювання, основного організаційного підрозділу або іншої структури, або для збереження ринкової позиції в умовах можливості її втрати; агресивні злиття спрямовані на реалізацію передбачуваної стратегії зовнішнього розвитку);
4. формально-юридична формула (злиття шляхом створення нового суб'єкта господарювання або організаційної одиниці, або злиття шляхом поглинання одним суб'єктом іншого або іншими);
5. організаційно-правова модель (формальні або неформальні об'єднання);
6. характер намірів розвитку (стратегічна vs кризова/ad hoc; цільова vs тимчасова консолідація);
7. сфера діяльності (внутрішня та зовнішня консолідація щодо суб'єкта господарювання або за місцезнаходженням і територією діяльності консолідованих установ/підрозділів (наприклад, місцеві, регіональні, міжрегіональні, національні, іноземні, міжнародні);

⁵ Raport nr 6/2017 Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, „Konsolidacja w sektorze szkolnictwa wyższego”, Opracowanie Zespołu powołanego uchwałą nr 155/2017 z dnia 9 kwietnia 2015 r. w sprawie powołania zespołu roboczego ds. „konsolidacji w sektorze szkolnictwa wyższego”, pod redakcją prof. Jana Szambelańczyka, Warszawa, listopad 2017, s. 8.

8. кругові та тимчасові міграційні потоки кандидатів і студентів;
9. джерело фінансування (власні або зовнішні ресурси; державні або приватні кошти; змішане фінансування).

2. Передумови та причини процесів консолідації

Ідея укрупнення університетів була закладена у процес реформування системи вищої освіти в Польщі, ініційований Міністерством науки і вищої освіти вже в положеннях зміненого Закону про вищу освіту, що діяв з 1 жовтня 2011 року⁶. Ці положення мали стратегічну мету – консолідацію коштів, виділених на вищу освіту, що мало би призвести до скорочення кількості закладів вищої освіти і водночас до посилення акценту на підвищенні якості освіти. Закон містив положення про інституційне злиття закладів вищої освіти, а також про створення більш прийнятних форм консолідації потенціалів у формі створених об'єднань (прим. – спілок/асоціацій) ЗВО.

Нормативно-правові акти також передбачають збільшення фінансування для тих закладів вищої освіти, які об'єднуються: „Якщо розмір основної частини базової дотації, розрахованої на основі формули, зазначеної у пункті 3, через три роки після створення державного ЗВО в результаті злиття державних ЗВО, є меншим у порівнюваних умовах, ніж 102% суми базових дотацій, наданих ЗВО, які об'єдналися, у році, що передує об'єднанню, міністр, який здійснює нагляд за діяльністю цього закладу, визначаючи розмір базової дотації, збільшить цей грант до 102% суми базових грантів, наданих об'єднаним ЗВО у році, що передував злиттю, та на 100% збільшує базову дотацію постійного характеру, у тому числі на підвищення заробітної плати, надану державному ЗВО протягом трьох років після його створення”⁷. Побудована так система матеріального заохочення не була достатнім стимулом, але принаймні стала першим кроком для підтримки процесів об'єднання університетів.

На той час було багато аргументів на користь консолідації вищої освіти. Найважливіші серед них.

⁶ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455).

⁷ Załącznik nr 1 pkt 12 – Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 marca 2015 r. w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych (Dz.U. z 2025 poz.463).

1. Консолідація дає шанси для вищого позиціонування у міжнародних рейтингах для університетів, які є потужним академічним центром.
2. Керівництво університету щораз більше усвідомлює необхідність зміцнення потенціалу університету, особливо в контексті процесів інтернаціоналізації, міждисциплінарної освіти і наукових досліджень, комерціалізації знань. Не всі ЗВО здатні діяти індивідуально в цих питаннях.
3. Університети з вищим потенціалом мають більше шансів отримати зовнішні кошти на дослідження.
4. З'являється необхідність конкурувати з об'єднаними академічними центрами.
5. У довгостроковій перспективі консолідація забезпечує економію коштів, що було особливо важливо з огляду на необхідність підтримки побудованої у 2007–2013 роках освітньої інфраструктури та з урахуванням щораз більшого демографічного спаду, що призводить до зменшення кількості студентів.

Прогнозувалося, що на початку другого десятиліття XXI століття в Польщі буде близько 1,25 мільйона студентів, що означатиме зменшення кількості студентів більш ніж на 25% порівняно з кількістю студентів у 2012/13 навчальному році. Фактично на 31 грудня 2021 року у ЗВО Польщі здобували освіту 1218,2 тис. осіб⁸. Ці прогнози виявилися достовірними, і всі причини щодо консолідації вищої освіти не втратили своєї актуальності й сьогодні. Укрупнення університетів створює можливість для кращого використання навчально-наукової інфраструктури, а також для ефективнішого управління фінансами університету, що дає можливість розробляти та реалізовувати стратегічні цілі. І тут важливо наголосити, що ті заклади вищої освіти, які не мають визначеної стратегії розвитку і не реалізують її ефективно, не мають шансів залишитися серед університетів, які мають високу позицію на науково-освітньому ринку. Консолідація дає можливість створити привабливішу освітню пропозицію, адаптовану до поточного ринку та економічного попиту, шляхом відкриття міждисциплінарних освітніх програм, що, очевидно, створить можливість залучити потрібну кількість студентів. До того ж, концентрація сил і ресурсів посилює ефект синергії та трансформаційні можливості кожного суб'єкта господарювання, і цей вплив сильніший в університетах, де основною опорою є інтелектуальний капітал.

⁸ Główny Urząd Statystyczny Raport z 2022 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/>.

Аналізуючи процеси консолідації у сфері вищої освіти, можна згрупувати їх позитивні ефекти за чотирма категоріями:

1. **Кадрова та інституційна синергія:** консолідація об'єднує ресурси, полегшує логістику, створює простір для підвищення організаційної ефективності. Це може бути відображено у спільному використанні та оптимізації інфраструктури й обладнання (включаючи дослідницьке обладнання), у кращому управлінні людськими ресурсами, спільних замовленнях, закупівлях і комплексних контрактах на обслуговування.
2. **Об'єднання дослідницького та викладацького потенціалу:** ширші, різноманітніші освітні програми та більші можливості для розвитку наукових дисциплін. Можливість побудови міждисциплінарних, великих дослідницьких колективів (більше претендують на кошти на виконання досліджень), відкриття нових дослідницьких просторів, нових міждисциплінарних або міждисциплінарних дослідницьких та освітніх програм.
3. **Розширення діапазону впливу:** консолідація може розширити простір впливу, залучення стейкхолдерів. Зміна іміджу нової інституції. Новий, привабливий бренд (побудований з найкращих елементів чинних структур і спирається на їхні досягнення) є магнітом, що притягує найкращих студентів і викладачів.
4. **Конкурентоспроможність:** зниження витрат, нові й розширені освітні програми, хороші студенти і викладачі, зростання престижу, підвищення рейтингових показників. Ефект снігової кулі, більша кількість студентів (включаючи кращу можливість пропонувати платні форми навчання, також у моделі навчання протягом життя) збільшує фінансову стабільність доходів від викладацької діяльності.

Однак консолідація – це не лише позитивні зміни, а ще й цілий комплекс викликів і загроз. Треба бути готовим до нестандартних ситуацій. Насправді не існує універсального генерального плану для швидкої та легкої консолідації. Найчастіше консолідовані структури і суб'єкти не схожі один на одного і мають багато відмінностей. Процес взаємодії вимагає значно більшого навантаження на підготовчому етапі (економічний, фінансовий, організаційний та юридичний аналіз), ще більше часу для трансформації та більших фінансових ресурсів, ніж планувалося спочатку.

Консолідація означає необхідність перевірки та модифікації у процесі практичної реалізації різних інституційних місій та організаційних культур закладів, які об'єднуються. Цей процес повинен здійснюватися без маргіналізації

групи академічної спільноти, яка більшою або меншою мірою бере участь у процесі консолідації або навіть виступає проти цього. Збереження авторитету лідерства і передача цього ефекту керівництву нової структури. Потрібні консенсус, терпляче переконання, поки схвалення запропонованих змін не буде отримано на всіх рівнях управління і в усіх групах працівників, аспірантів і студентів. Побудова нового іміджу, нового бренду вимагає вдумливого посилання на традиції та інституційну історію консолідованих суб'єктів.

До складних завдань, які потрібно реалізувати з самого початку, належить політика залучення нових студентів та аспірантів на вітчизняному і міжнародному освітньому ринках (у рамках національних демографічних коливань і щораз активнішої глобалізації). Зв'язки з громадськістю повинні прийняти формат ефективного управління комунікацією, і внутрішньою, і зовнішньою. Схеми управління, організаційні моделі та кадрова політика повинні розвиватися в бік управління процесами у великому, складному і часто неоднорідному закладі.

3. Приклади процесів консолідації: Фінляндія

Досвід консолідації Фінляндії є одним з найцікавіших прикладів, що ілюструє складність і переваги таких ініціатив. Успіх Фінляндії у сфері інновацій є результатом тривалої реформи початкової та середньої освіти, яка послідовно впроваджувалася з кінця 1960-х років. У рейтингах інноваційності Фінляндія посідає одне з перших місць (наприклад, за Глобальним інноваційним індексом 2021 року – 7 місце у світі). Якість системи вищої освіти, згідно з індексом конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, оцінюється як найвища у світі. Кількість працівників у секторі досліджень і розробок за останнє десятиліття подвоїлася, що забезпечило Фінляндії найвищий рейтинг серед країн ОЕСР. Подібний результат (збільшення вдвічі) має також і кількість аспірантів у докторських школах за останні десять років. Економічний успіх країни базується на трансфері знань і технологій з університетів до економіки. На ці результати безпосередньо вплинула урядова програма підтримки процесів об'єднання закладів вищої освіти. У результаті консолідації в системі залишилося 14 університетів (з 20 до реформи) та 24 політехніки (з 29 до реформи). Причини консолідації вищої освіти у Фінляндії: 1) завелика кількість ЗВО відповідно до потреб деяких регіонів, 2) прагнення досягти потрібної критичної маси через злиття двох або більше університетів, 3) економічні чинники, 4) на рішення університету про консолідацію також впливає система фінансового стимулювання.

Університет Турку об'єднався 2010 року зі Школою економіки Турку, найпопулярнішим економічним університетом Фінляндії (10 абітурієнтів на місце). Заснована 1950 року Школа економіки Турку налічувала 3 000 студентів бакалаврату та магістратури, 200 аспірантів, 235 викладачів та дослідників (10% з яких були з-за кордону). Підготовка до об'єднання велася з 2007 року. До злиття два університети працювали у формі консорціуму. Сьогодні в Університеті Турку (станом на 2022 р.) навчається близько 20 768 студентів, 1 984 аспіранти та 6 244 слухачі післядипломної освіти, працевлаштовано 3 412 викладачів і дослідників, а річний бюджет становить понад 270 мільйонів євро. Університет посів 295 місце в рейтингу QS World University Rankings 2022. Університет Турку має 8 факультетів (включаючи Школу економіки Турку) та 16 докторських програм. При об'єднанні відбулося зіткнення двох організаційних культур.

Основним приводом об'єднання стала угода між двома університетами, які розглядали його як можливість досягти синергії, тобто забезпечити значно вищу позицію об'єднаних установ порівняно з позицією кожного з них окремо. Це стратегічне рішення було ухвалено у сприятливому для злиття кліматі (державна політика, спрямована на процеси консолідації). У результаті перемовин було досягнуто домовленість щодо виділення 40 мільйонів євро (отримана протягом трьох років після злиття) як фінансова підтримка з боку міністерства для консолідації.

Наступним прикладом є Гельсінський метрополітальний університет прикладних наук, який був утворений шляхом злиття трьох політехнічних закладів: Гельсінкі, Вантаа та Еспоо. В Університеті (за даними 2022 р.) 17 188 студентів, 2 537 випускників бакалаврату та 508 магістратури, 1 011 працівників, є 76 освітніх програм, з яких 17 англійською мовою. Річний бюджет становить 111,1 млн євро. Загальний обсяг фінансування досліджень, розробок та інновацій 2022 року становив 17,8 млн євро (2021 р.: 18,9 млн євро). Це найбільший політехнічний університет країни, перший серед політехнічних університетів у національних рейтингах. Метрополітальний університет є високо інтернаціоналізованим університетом, включаючи обмін викладачів (500 виїжджають щорічно і 150 приїжджають) і студентів (440 виїжджають за обміном і 150 приїжджають), 1 300 іноземних студентів, які навчаються на постійній основі з 90 країн, 400 партнерських установ за кордоном. Університет також має освітні програми подвійних дипломів.

Метрополітальний університет діє у формі товариства з обмеженою відповідальністю. Статут був підписаний 2007 року. Основними акціонерами

є місто Гельсінкі (42%), місто Вантаа (26%), місто Еспоо (27%). Отже, і освіта, і наукові дослідження (суто прикладного характеру) дуже орієнтовані на потреби регіону та розв'язання найважливіших проблем місцевої громади. Інноваційна модель навчання полягає в активізації співпраці між студентами, викладачами та роботодавцями, це означає, що: 1) теми бакалаврських та магістерських робіт є результатом потреб ринку праці; 2) кожен студент обов'язково бере участь в інноваційному проєкті (10 ECTS). Тема проєкту також впливає з конкретної проблеми/потреби оточення/роботодавців. У співпраці з викладачами та представниками промисловості (та інших професійних середовищ) вони планують проєкт, реалізують його, шукаючи розв'язання проблеми та реалізують його разом з роботодавцем; 3) у рамках навчання студенти виконують замовлення, отримані від бізнесу/промисловості, що вважається практичною частиною освітньої програми; 4) студенти проходять практику в роботодавців. Проєкти, замовлення та заняття переважно міждисциплінарні.

Наукові дослідження та інноваційна діяльність: дослідження також зосереджені на потребах оточення і регіону та стосуються рішень, що поліпшують якість життя та здоров'я людей поважного віку, охорони навколишнього середовища, енергії та відновлюваних матеріалів, „здорового” будівництва тощо. І з точки зору освітньої діяльності, наукових досліджень, і впливу на соціально-економічне середовище, ця консолідація принесла очікувані синергетичні ефекти.

Університет Аалто був створений 2010 року в результаті злиття трьох університетів: Гельсінської школи економіки, Університету мистецтв і дизайну в м. Гельсінкі та Гельсінського технологічного університету. Головною метою цього великого злиття було долучення новоствореного Університету Аалто до групи університетів світового класу до 2020 року. Утворення університету збіглося у часі з реформою вищої освіти, яка вже тоді мала на меті надати закладам вищої освіти більшу автономію у створенні та реалізації власної стратегії. Уряд Фінляндії забезпечив чудові умови для роботи цього обраного університету. До 200 мільйонів євро початкового капіталу, створеного за рахунок пожертв, уряд додав 500 мільйонів євро з державного бюджету. До того ж, було виділено тимчасовий додатковий грант у розмірі 100 мільйонів євро на рік.

Сьогодні Аалто є другим за величиною університетом Фінляндії і має унікальний профіль. У ньому навчається 12 000 студентів і працює 5 000 осіб, у тому числі 370 професорів (220 професорів було прийнято на роботу після 2010 року). Аалто функціонує у формі фундації, яким керує рада,

що складається з людей з-поза університету. Капітал фонду становить 700 мільйонів євро. Річний бюджет – 420 мільйонів євро. Міждисциплінарність та інновації є основними цілями, що впливають зі стратегії університету, а конкретними цілями є: 1) проведення наукових досліджень на світовому рівні, 2) розвиток творчих компетенцій, популяризація та впровадження інновацій, 3) заохочення нестандартного мислення та дій, 4) зосередження досліджень переважно на чотирьох основних напрямках: інформаційні технології та цифровізація, матеріали та стале використання природних ресурсів, глобальна економіка, мистецтво, дизайн та будівництво.

Університет має пропонувати рішення, орієнтовані на формування сприятливого середовища для життя, здоров'я та якості життя, а також щодо відновлюваних джерел енергії. Формування креативних компетенцій відбувається шляхом участі у проєктах, які розв'язують конкретні професійні проблеми. Як співтворці студенти мають більшу мотивацію та підвищують самооцінку. Так само і дипломні роботи передбачають пошук рішень реальних проблем у соціально-професійному житті. Студенти мають доступ до експертів, підприємців та бізнес-лідерів, а також необмежений доступ до інфраструктури університетських інкубаторів, венчурних програм та університетського центру підприємництва, який співпрацює з аналогічним центром Стенфордського університету. Розвиток нестандартного мислення відбувається, зокрема, тренуванням брати на себе ризики, у можливостях міжнародної співпраці та нетворкінгу, мультидисциплінарних магістерських програмах та навчанні для орієнтування у дисциплінах.

У процесі консолідації вищої освіти у Фінляндії, рішення про консолідацію було ухвалено на основі аналізу документів ОЕСР та власних документів університетів. Університети самі ухвалювали всі рішення, щоб максимально забезпечити власні потреби. Консолідація проводилася продумано і виважено, щоб не поставити під загрозу цілісність інституції. Не зауважено міжсекторальних об'єднань (університети з політехніками). Оцінка фінських процесів консолідації однозначно позитивна: 1) економічна користь; 2) бенефіціарами є студенти, які мають більший вибір в освітній пропозиції, 3) процес злиття вимагає сильного управлінського нагляду, тому скорочення витрат не завжди помітно на першому етапі консолідації, 4) за припущеннями міністерства, процес консолідації має включати об'єднання внутрішніх підрозділів та реструктуризацію підрозділів.

Всі випадки злиття двох-трьох університетів в один організм були результатом автономних рішень університетів, але значно стимульованих Міністерством освіти і спорту Фінляндії. Університети побачили в консолідації

можливість кардинальної зміни свого позиціонування, головно задля досягнення ефекту синергії у міждисциплінарній освіті та науці. Цьому сприяв клімат політики фінського уряду, який розглядає процес консолідації та концентрації видатків на освіту і наукові дослідження як можливість подальшого підвищення інноваційності та конкурентоспроможності економіки в результаті міждисциплінарної підготовки випускників і трансферу інновацій з університетів у бізнес. Варто зауважити, що така політика уряду стала результатом послідовно реалізованої стратегії побудови фінської економіки, заснованої на знаннях, розробленої багато років тому. Рішення про об'єднання університетів збіглося з реформою вищої освіти. Сама реформа та Закон про університети, запроваджений 1 січня 2010 року, мали на меті гарантувати ЗВО більшу незалежність у функціонуванні й привести до більш раціонального та ефективного витрачання міністерської субвенції шляхом звільнення ЗВО від обов'язку звітувати за виділені кошти (розглядаючи їх як одноразову суму). Нова формула управління закладами вищої освіти (у формі компаній або фондів, із зовнішніми членами Ради), а також створення університетських компаній для управління нерухомістю ЗВО суттєво сприяли модернізації управлінських процесів, що було чітко проілюстровано прикладами трьох університетів.

Варто наголосити на сприятливих ефектах для всіх сторін, що виникають внаслідок побудови широких відносин між університетами та роботодавцями і місцевою владою, а також залучення останніх до процесів консолідації. Політика уряду, що сприяла консолідації, не обмежувалася спрощенням формально-правових вимог та законодавчою підтримкою. Передбачено також механізм фінансової підтримки консолідації університетів. Додаткові кошти, спрямовані ЗВО в цьому напрямі, визначалися/обговорювалися індивідуально у випадку конкретного злиття, у середньому на рівні 5% річного бюджету ЗВО. Така концентрація витрат повинна була привести до планомірного посилення інноваційних переваг і конкурентоспроможності фінської економіки в умовах постійних змін, що відбуваються у світовій економіці.

4. Підсумки та рекомендації

Консолідація означає подолання юридичних, психологічних, організаційних, фінансових та багатьох інших бар'єрів, які іноді важко передбачити. Це вимагає зміни мислення; часто академічні кола сповнені побоювань щодо процесів консолідації. Працівники, аспіранти, а деколи й студенти не хочуть

змін і боятися їх, навіть якщо зміни приносять багато користі. Умовою для консолідації є наявність достатнього наукового капіталу та фінансових ресурсів для здійснення цього процесу. Наголошено, що консолідація має бути способом створення флагманських і дослідницьких університетів, з метою конкуренції у глобальному, міжнародному науковому середовищі. Рейтинговий ефект, який має стати результатом концентрації дослідницького потенціалу, дасть змогу швидко просунути та посісти вищу позицію серед іноземних університетів. Метою є зміцнення академічних центрів та ефективніше використання науково-дослідної та освітньої інфраструктури. Є також потреба в ефективнішому фінансовому управлінні закладами вищої освіти⁹. Наслідком консолідації (особливо як загальної програми) є скорочення кількості суб'єктів у системі вищої освіти. Це може викликати занепокоєння у деяких, але потрібно піклуватися насамперед про збереження ресурсів, а не про збереження кількості установ. Консолідація може генерувати мобільність персоналу (що має свої добрі та погані сторони). Ризики процесів консолідації полягають у можливій втраті ідентичності й автономії та скороченні зайнятості. Консолідація також вимагає змін у внутрішніх структурах, мотивованих зокрема чинниками оптимізації. Ще однією загрозою для університетів є відсутність детальних нормативних актів, які б сприяли консолідації. Ризики також включають слабкість або відсутність чіткої державної та регіональної політики для підтримки і сприяння консолідації. Організаційні, фінансові та психосоціальні зміни в умовах консолідаційних процесів вимагають відповідної змістовної підготовки з боку університету.

Процес глобалізації, а всередині нього побудова мережевих суспільств і сфер вільної торгівлі та економічного обміну, вільного руху людей і капіталів, впливають на посилення міжнародної конкуренції, що також починає позначатися на вищій освіті. На цьому влучно наголошує Лукаш Сулковський¹⁰, стверджуючи, що університети дедалі більше залучаються до співпраці, а також до міжнародної конкуренції, і у сфері науки, і у вищій освіті. Явно стає помітною міжнародна конкуренція, гонитва за талантами, що особливо помітно в групі флагманських університетів, найсильніших у національних освітніх системах. Позиція кращих університетів, їх визнання, наукова позиція та здатність впливати на оточення, що

⁹ K. Ziolo, *Proces konsolidacji w szkolnictwie wyższym – najważniejsze zagrożenia*, (w:) *Procesy konsolidacji w szkolnictwie wyższym – stan i perspektywy*, red. P. Zygarłowski, K. Łobos, Warszawa 2015, s. 118.

¹⁰ Ł. Sułkowski, „Fuzjomania” akademicka. Czy Polskę czeka fala konsolidacji uniwersytetów „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, 2(50)/2017, s. 174–175.

вимірюється їхньою позицією в міжнародних рейтингах досконалості, є основною метою для осіб, які ухвалюють рішення, формуючи наукову політику. З цієї причини самі університети та уряди багатьох країн фокусують реформаторські зусилля для інтенсифікації розвитку університетів, особливо найкращих університетів. Ці заходи мають характер програм наукової та дидактичної досконалості, зміцнення інтернаціоналізації, впровадження міжнародних акредитацій і стимулювання процесів консолідації університетів.

Першою причиною процесів консолідації є прагнення досягти високої позиції в рейтингах (так звана культура рейтингів)¹¹. Позиціонування в цьому виді рейтингів – це боротьба за престиж, побудована на основі результатів наукових досліджень, доповнена освітньою та інноваційною діяльністю (патенти, співпраця з оточенням). Побудова іміджу кращих університетів – це програма, розрахована на конкуренцію (результат жорсткої конкуренції у сфері вищої освіти, з різною інтенсивністю, що спостерігається в окремих країнах, але постійно прогресує) за студентів і дослідників з високим потенціалом. Фактично йдеться про кошти на науково-дослідну діяльність та наукові проекти, високу плату за навчання студентів на платних програмах (іноземні студенти, післядипломна освіта, MBA) та привабливі робочі місця для дослідників. Простою відповіддю на необхідність відбору „кращих” стали міжнародні рейтинги на основі довільно дібраних, агрегованих списків. Такі набори даних мають створити простір для порівняння за прийнятими критеріями оцінювання наукової та освітньої діяльності. Завдяки цим інструментам порівнюються не лише окремі університети, а й країни і регіони. Рейтингування завжди є своєрідним спрощенням, але воно створює враження об’єктивного, методичного вимірювання сил і позицій окремих університетів. Самі рейтинги конкурують між собою, що є додатковою проблемою при їх оцінюванні. Незалежно від нашої оцінки, більшість найпрестижніших рейтингів високо цінують вражаючі наукові досягнення (наприклад, Нобелівські премії) та вимірювання цитованості (домінування бібліометричних показників), з явно слабшим впливом якості викладання, працевлаштування, культурного становища та доданої вартості освіти¹².

¹¹ Academic Ranking of World Universities <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2022>, World University Rankings THE (Times Higher Education) <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>, Best Global Universities Rankings <https://www.usnews.com/education/best-global-universities/rankings>.

¹² Позиціонування в рейтингах швидко вийшло за межі інтересів академічного світу і стало предметом конкуренції на рівні країн та їхньої міжнародної позиції. У цій перспективі питання стало політичним, і їхнє

Підвищення видимості в рейтингах важливе, але це не може бути єдиною метою процесу консолідації (важливо, щоб у довгостроковій перспективі переважали цілі синергії, а не лише інструментальні цілі). Суть цього процесу має ґрунтуватися на добре підготовленому та узгодженому в академічній спільноті процесі стратегічного управління, з великим аналітичним етапом та *due diligence*. Треба наполегливо шукати фундаментальні цілі: підвищення взаємодоповнюваності університетів, синергія наукових потенціалів для досягнення результатів дослідницької досконалості, підвищення компетентностей та привабливості в освітній сфері й посилення так званої третьої місії університетів, підтримка сучасної економіки та активний вплив на соціальне середовище.

Процеси консолідації у вищій освіті були предметом багатьох аналітичних звітів і тематичних досліджень. У дослідженні Університету Уоріка¹³ щодо оцінки так званої другої хвилі консолідації в секторі вищої освіти Великої Британії (1996–2000) сформульовано загальні висновки: 1) злиття більших і схожих за структурою університетів є вигіднішим, 2) проблеми, що виникають в процесі консолідації, найчастіше спричинені відсутністю достатньо тривалої і ретельної підготовки процесу, 3) фінансова вигода найчастіше простежується в довгостроковій перспективі, тому важливо, щоб це не було єдиною причиною об'єднання університетів, 4) досить передбачуваними є проблеми, пов'язані з зіткненням академічних культур, 5) підтримка та прихильність управлінців середньої ланки важливі в процесі злиття.

Успішне здійснення процесу консолідації можуть гарантувати такі умови: 1) перед процесом злиття повинен бути складений реалістичний бізнес-план і здійснено належне оцінювання ризиків, 2) потрібно забезпечити підготовку всіх осіб, відповідальних за конкретні етапи та частини процесу консолідації, 3) до процесу об'єднання університетів повинен бути залучений досвідчений фінансовий менеджер, 4) необхідно передбачити

сприйняття університетів впливає на розвиток економіки, заснованої на знаннях, цінність сектору науки та вищої освіти трансформується в конкурентоспроможність усєї країни. Методології найпрестижніших рейтингів просувають відносно великі університети так званого „світового класу” або „острови наукової досконалості”. У відповідь на цю тенденцію відбувся чіткий розворот у бік консолідації університетів (ефект синергії). Стратегічна консолідація або злиття університетів дали швидкий ефект у цій конкуренції, вони також були для багатьох поштовхом стимулювати консолідацію в академічному секторі. Варто зазначити, що такий поворот до консолідації не був зумовлений насамперед необхідністю вдосконалення освітньої мережі, підвищення якості науки і дидактики, вдосконалення управління, а був мотивований грою в рейтинги (маркетингове поліпшення видимості країни та університетів у світі, позиція в рейтингу як мірило успіху управлінців не тільки університету, а й державної політики).

¹³ *Evaluation of mergers in the FE sector 1996–2000*, Centre for Education and Industry, University of Warwick.

систему заходів, спрямованих на підтримку консолідації з належно спланованими та передбачуваними витратами, 5) має бути розроблена чітка стратегія об'єднаного університету.

Всі ці чинники визначають успішний хід процесу консолідації. З іншого боку, їх невиконання призведе до провалу цього процесу. Такі висновки також впливають з польського досвіду.

При підготовці до процесу консолідації варто вибудувати базову схему заходів (фази процесу консолідації):

1. Концепція/ідея – базові питання про те, чого ми хочемо досягти. Ідея проекту консолідації.
2. Попередня підготовча робота. Готовність до імпровізації, або пошук програм підтримки. Відсутність рутинних, готових рішень.
3. Техніко-економічне обґрунтування, експертні аналізи. Підготовка комплексного аналізу *due diligence*. Такого типу документи є незвичними для сфери вищої освіти. Детальні висновки мають слугувати аргументами за чи проти процесу федералізації (індикаторами для аналізу є прогнози дані на основі бібліометричної аналітики, рейтингування та визначення сфер досконалості на основі професійних показників, наприклад, результати співпраці (*collaboration output*), найкращі співпрацівники (*top collaborators*), видимість (*visibility*), популярність тематики (*topic prominence*), ключові теми (*key topics*), тенденції (*trending*), нагороди (*awards volume*), академічна корпоративна співпраця (*academic corporate collaboration*), патенти (*patent*), цитування (*citation*), огляд Цілей сталого розвитку (*SDG overview*), рейтинг впливу (*impact ranking data*) та знання про організаційну культуру, структуру, фінансову сферу, інфраструктуру та людські ресурси. Діагностика стану суб'єктів консолідації.
4. Інформаційна безпека проекту. Зв'язок цілей, всередині суб'єктів, які об'єднуються, із навколишнім середовищем.
5. Виявлення, найменування, представлення та оцінювання сили короткострокових і довгострокових факторів ризику та небезпек.
6. Точний правовий та фінансовий аналіз.
7. Вибір інституційної форми процесу консолідації.
8. Плани інтеграції сфер діяльності, обраних для об'єднання, з урахуванням плану зближення організаційних культур.
9. Зв'язки з громадськістю, процеси просування і стратегія побудови нового бренду.

Потім, впроваджуючи процес консолідації, необхідно чітко визначити можливі додані вартості, виклики та загрози. Варто назвати ці елементи і чітко представити їх усій академічній спільноті. Усі ці фактори, що визначають успішний хід процесу консолідації, водночас можуть бути причиною невдачі, також актуальні для Польщі. Успішні процеси відбувалися скрізь, де була чітко визначена мета консолідації та її широко сприйняла спільнота (підтримка на всіх рівнях управління та серед усієї університетської спільноти). Безсумнівно, весь процес повинен бути тісно пов'язаний з процесом управління ризиками. Метою є прогнозування та запобігання ризикам, які можуть з'явитися на кожному етапі консолідації (так звана герметизація ризиків).

Ризикованими є процеси консолідації, нав'язані згори, які реалізуються лише внаслідок політичної волі осіб, які ухвалюють рішення, що є результатом прагнень лише органів державної влади. Іншою справою є раціональна підтримка процесів консолідації, які виникають знизу, шляхом формування заохочувальної державної політики. Ці програми мають сформувані багатогранну систему підтримки потенційних стратегічних злиттів, особливо у вигляді чітких нормативних положень, які сприяють цьому процесові, програм наукової досконалості та системи фінансової підтримки (можливо, з етапною моделлю з урахуванням поступового посилення співпраці між суб'єктами консолідації) – приклади Франції, Фінляндії та Швеції. Практичний досвід також дає підстави до формулювання висновку щодо „Відносної свободи правових форм консолідації”. Вибір моделі злиття повинен впливати з реальних потреб, очікувань і рівня організаційної культури організації консолідованих закладів. Плюралізм можливостей щодо методів реалізації консолідації сприятиме її успіху¹⁴. Технічні аспекти консолідації повинні також враховувати логістичний контекст: у консолідації дуже розосереджених і віддалених кампусів можуть виникнути труднощі.

Дуже важливим чинником підвищення ефективності процесів консолідації закладів вищої освіти є їхня попередня співпраця, яка подекуди набуває прогресивних форм багатогранних угод про співпрацю, спеціальних об'єднань університетів чи консорціумів. У разі злиття державних університетів ключовим чинником успіху є побудова коаліції внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін навколо концепції консолідації. Наостанок потрібно згадати про безпосередню підготовку процесу злиття та аналіз *due diligence*, який надасть інформацію про можливості та загрози, а також

¹⁴ L. Sułkowski, *Fuzje uczelni. Czy w szaleństwie jest metoda?*, PWN, Warszawa 2017, s. 256–257.

інформацію про переваги та необхідні витрати. Крім цих, суто управлінських чинників, не можна забувати про зв'язки з громадськістю і надійну інформаційну політику всередині установи. Успіх процесу консолідації залежить не лише від ефективного планування, а й від лідерства та відданості всіх груп академічної спільноти. Цей процес повинен здійснюватися з повною віддачею, з чітко визначеними цілями.

З аналізу прикладів консолідації у Польщі та в інших країнах, а також чинного законодавства можна зробити такі висновки:

1. Успішний процес консолідації має бути ініціативою знизу, але він значною мірою стимулюється державною політикою.
2. Процес консолідації повинен бути пов'язаний з належною комунікацією та просуванням від самого початку, щоб він мав підтримку більшості спільноти.
3. Безумовно, найбільшу вигоду приносить повне злиття, з повною уніфікацією структури.
4. Через велике побоювання ЗВО щодо втрати автономії та власної правосуб'єктності рішенням може бути консолідація у формі федерації, але це має бути обумовлено сприятливими правовими нормами в законодавстві, що визначає функціонування вищої освіти.
5. Аналізуючи досвід різних європейських країн, треба зазначити, що найбільш придатною моделлю для розроблення правової бази функціонування федерацій може бути модель французьких федеративних структур і стратегічних альянсів (COMUE).
6. Фінансові вигоди не повинні бути основною причиною об'єднання університетів, вони з'являються з деяким запізненням, після стабілізації процесу об'єднання.

РОЗДІЛ 5

Консолідація в системі вищої освіти України – нормативно-правове регулювання та досвід, з урахуванням найкращих міжнародних практик

Ліна Фоміна¹, Богдан Веселовський²

1. Вступ

Питання щодо консолідації у сфері вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності в контексті численних сучасних викликів, зумовлених запровадженням дистанційної освіти, несприятливою демографічною ситуацією, збройним конфліктом і масовою міграцією, освітньою еміграцією та зміною потреб і попиту на ринку праці тощо.

Для України процес консолідації у сфері вищої освіти має важливе значення, зокрема через зниження демографічних показників та відповідно зменшення контингенту здобувачів вищої освіти, а також в умовах збройного конфлікту та можливого обмеженого фінансування у повоєнний час на етапі відновлення економіки країни.

¹ Ліна Фоміна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

² Богдан Веселовський, кандидат юридичних наук, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Треба зазначити, що існує широкий спектр проектів та ініціатив співпраці між ЗВО, від спільних досліджень до процесів злиття. Такі консолідаційні процеси можуть мати різну природу і наслідки та відбуватися в різних формах, як-от: мережі (networks), колаборації (collaborations), альянси (alliances), злиття (mergers) тощо³.

Зважаючи на актуальність цього питання для України, Міністерство освіти і науки України (МОН України) підготувало низку ініціатив щодо трансформації системи вищої освіти, зокрема й у сфері модернізації мережі ЗВО, інвестицій у навчально-наукове й лабораторне обладнання в укрупнених закладах тощо.

Водночас така модернізація (оптимізація) вимагає вироблення та застосування комплексних заходів, що об'єктивно враховували б позиції всіх зацікавлених учасників цього процесу і були спрямовані на підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти (ЗВО) та якості освіти загалом.

2. Аналіз законодавства в Україні та практик консолідації

У законодавстві України створено правове підґрунтя, спрямоване на реалізацію певних напрямів консолідації у сфері вищої освіти. Окремі питання щодо консолідації та оптимізації у сфері вищої освіти і науки визначено в Законі України „Про вищу освіту”, Законі України „Про наукову і науково-технічну діяльність”, а також в нормативно-правових актах і стратегічних документах тощо. Треба зазначити, що положення законодавчих, нормативно-правових актів і стратегічних документів у контексті консолідації у сфері вищої освіти оперують, переважно, поняттями „реорганізація”, „оптимізація”, „укрупнення” тощо.

Закон України „Про вищу освіту” від 01.07.2014 № 1556-VII (редакція станом на 28.05.2023)

У Законі України „Про вищу освіту” (далі – ЗУ „Про вищу освіту”) у ст. 31 безпосередньо врегульовано питання щодо утворення, реорганізації та ліквідації закладу вищої освіти (ЗВО). Зокрема встановлено, що рішення про утворення, реорганізацію чи ліквідацію ЗВО ухвалюють:

³ Williams, J. (2017), *Collaboration, alliance, and merger among higher education institutions*, OECD Education Working Papers, No. 160, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/cf14d4b5-en>.

1. для закладів державної форми власності – Кабінет Міністрів України;
2. для закладів комунальної форми власності – відповідні органи місцевого самоврядування;
3. для закладів приватної форми власності – фізичні та/або юридичні особи відповідно до закону, у тому числі релігійні організації, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку (ч. 1 ст. 31).

Така реорганізація чи ліквідація не повинна порушувати права та інтересів осіб, які навчаються у цьому ЗВО. Обов'язок щодо розв'язання всіх питань продовження безперервного здобуття вищої освіти такими особами покладається на засновника (засновників) закладу вищої освіти (ч. 2 ст. 31).

Аналіз нормативно-правових актів (розпоряджень) Кабінету Міністрів України свідчить про те, що реорганізація ЗВО здійснюється з урахуванням пропозиції профільного міністерства (Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство фінансів тощо). Реорганізація (об'єднання) ЗВО може, зокрема, здійснювати шляхом:

1. утворення нового ЗВО та приєднання до нього іншого (інших) закладів, наприклад:
 - утворення Запорізького державного медико-фармацевтичного університету та реорганізація державного закладу „Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я” і Запорізького державного медичного університету шляхом приєднання їх до новоствореного університету (розпорядження КМУ від 28 жовтня 2022 р. № 952-р)⁴;
 - утворення Українського державного університету науки і технологій та реорганізація Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна і Національної металургійної академії України шляхом приєднання їх до новоствореного університету (розпорядження КМУ від 31 березня 2021 р. № 258-р)⁵;
2. поглинання одним ЗВО іншого, коли нова юридична особа не створюється, наприклад:

⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про утворення Запорізького державного медико-фармацевтичного університету” № 952-р (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2022-p#Text>.

⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про утворення Українського державного університету науки і технологій” № 258-р (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2021-p#Text>.

- реорганізація Харківського національного університету будівництва та архітектури шляхом приєднання до Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова (розпорядження КМУ від 24 листопада 2021 р. № 1499-р)⁶;
- реорганізація Університету банківської справи шляхом приєднання до Львівського національного університету імені Івана Франка (розпорядження КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1806-р)⁷;
- реорганізація Донецького державного університету управління шляхом приєднання до Маріупольського державного університету (розпорядження КМУ від 22 вересня 2021 р. № 1149-р)⁸ та ін.

Втім у розпорядженні КМУ не наведено і відповідно не деталізовано підстав та причин реорганізації ЗВО і не додано пропозицій міністерства щодо такої реорганізації. Водночас підставами для реорганізації ЗВО шляхом злиття або поглинання може бути: необхідність зменшити дублювання напрямів підготовки в освітній мережі, посилення міжнародного потенціалу університетів країни, підвищення рейтингових показників, підвищення конкурентоспроможності ЗВО, брак фінансування, низький попит серед абітурієнтів тощо. Варто вказати, що реорганізація ЗВО може бути способом обійти обмеження щодо перебування на посаді керівника ЗВО не більше двох строків. Відповідно реорганізація ЗВО формально дозволяє вважати ці заклади вищої освіти іншими юридичними особами (або „іншими” закладами вищої освіти) і дозволяє брати участь у конкурсі на посаду керівника такого закладу вищої освіти⁹. Важливо зазначити, що у зв'язку з цим зареєстровано кілька альтернативних законопроектів про внесення змін до статті 42 Закону України „Про вищу освіту”¹⁰.

⁶ Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про реорганізацію Харківського національного університету будівництва та архітектури” № 1499-р (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-2021-p#Text>.

⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про реорганізацію Університету банківської справи” № 1806-р (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1806-2021-p#Text>.

⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про реорганізацію Донецького державного університету управління” № 1149-р (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149-2021-p#Text>.

⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України „Про внесення змін до статті 42 Закону України „Про вищу освіту” щодо забезпечення демократичних засад управління закладами вищої освіти” (2022). <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1474827>.

¹⁰ Див. Фоміна Л., Веселовський Б. (2023), *Консолідація в системі вищої освіти України – нормативно-правове регулювання та досвід, з урахуванням кращих міжнародних практик*, Варшава, доступ: <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW>.

Практичні випадки консолідації ЗВО в Україні, аналіз невдач

Об'єднання ЗВО – це тривалий і складний процес, що може супроводжуватися низкою суперечностей та розбіжностей. Зокрема, яскравим прикладом такої ситуації є реорганізація Криворізького державного університету (пізніше – Криворізький національний університет (КНУ)).

Згідно з Постановою КМУ від 21 березня 2011 р. № 280 „Деякі питання реорганізації вищих навчальних закладів та наукових установ” (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 1040 (1040-2011-п) від 12.10.2011 р.) було ухвалено рішення про:

- злиття Криворізького технічного університету та Криворізького державного педагогічного університету з утворенням на їхній базі Криворізького державного університету;
- реорганізацію Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана шляхом виділення із зазначеного університету та приєднання до Криворізького державного університету з утворенням на базі Інституту структурного підрозділу Криворізького державного університету; та Національної металургійної академії (м. Дніпро) шляхом виділення з її складу Криворізького металургійного факультету та приєднання його до Криворізького державного університету як структурного підрозділу.

Реорганізація і створення спільної структури декларувалися як засіб створення єдиного освітнього центру в Кривому Розі через об'єднання наукового потенціалу міста в єдину структуру, яка могла б координувати розроблення не тільки інноваційних технологій у гірничо-металургійній галузі, а й програм економічного та соціального розвитку регіону, підвищення зарплат викладачам, модернізації технічної бази. Заходи з реорганізації університету було завершено на початок серпня 2012 року. Однак уже 19 грудня 2014 року конференція трудового колективу університету постановила підтримати зворотню реорганізацію, а вчена рада університету 23 грудня 2014 року таке рішення схвалила. Серед причин ситуації виокремлювалися: зіткнення людських амбіцій (професіонали не стали одностайними); складна ситуація у фінансуванні вищої школи (у структурних підрозділах це сприймалося як відповідне ставлення керівництва університету, хоча педагогічний інститут мав фінансову самостійність); активізація відцентрових настроїв у колективах університету на фоні загального

сплеску активності викладацького і студентського загалу¹¹. У Річному звіті виконувача обов'язків ректора ДВНЗ „Криворізький національний університет” за 2015 рік зазначено, що процес досягнення такої мети був непростим, тривали дискусії щодо формування окремими колективами окремих від університету траєкторій розвитку. Цей процес пришвидшився шляхом проведення зборів різного формату й різних векторів. Певним чином наелектризувалася ситуація між групами людей, які по-різному бачили розвиток університету. Наслідком цього стало розпорядження КМУ від 27 січня 2016 р. № 51-р „Деякі питання реорганізації вищих навчальних закладів”, яким було погоджено пропозицію Міністерства освіти і науки щодо реорганізації державного вищого навчального закладу „Криворізький національний університет”.

В інших випадках розпорядження КМУ про реорганізацію ЗВО шляхом їх приєднання до інших закладів супроводжувалися низкою судових розглядів.

Зокрема, одна з судових справ стосувалася розпорядження КМУ №147-р від 24 лютого 2021 р. „Деякі питання реорганізації закладів освіти”, в якому було погоджено пропозицію МОН України щодо реорганізації Національної академії державного управління при Президентові України та її регіональних інститутів шляхом приєднання до університетів міст Києва, Дніпра, Львова, Одеси і Харкова (Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету „Дніпровська політехніка”, Державного університету „Одеська політехніка”, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Національного університету „Львівська політехніка”). Означене розпорядження було оскаржено до Окружного адміністративного суду міста Києва (справа № 640/6692/21), але не успішно. Аналогічно закінчилася справа (№ 640/26333/21) щодо визнання протиправним та скасування розпорядження КМУ від 12.05.2021 № 431-р „Про утворення Державного біотехнологічного університету” в частині реорганізації Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва¹².

Розглянуті випадки свідчать про те, що ймовірний спротив та заперечення об'єднання (консолідації) ЗВО з боку зацікавлених сторін (науково-педагогічний склад, студенти та ін.) може бути наслідком відсутності

¹¹ Річний звіт виконувача обов'язків ректора ДВНЗ Криворізький національний університет Ступнік М. І., (2015). <http://www.knu.edu.ua/rektor/zvity-rektora>.

¹² Див. – Фоміна Л., Веселовський Б. (2023), *Консолідація в системі вищої освіти України...*

всебічної прозорості, поінформованості та визначеності щодо майбутньої організаційної структури закладу і його ідентичності, становища трудового колективу та різне бачення траєкторій розвитку закладу вищої освіти в колективі тощо.

Позитивним прикладом консолідації у сфері вищої освіти може слугувати створення Харківського університетського консорціуму. Зокрема, 24 липня 2015 року в Національному технічному університеті „Харківський політехнічний інститут” на засіданні Ради ректорів вищих навчальних закладів Харківської області було створено Харківський університетський консорціум (далі – Консорціум) шляхом підписання керівниками ЗВО відповідної угоди та затвердження регламенту його діяльності¹³. Консорціум не є юридичною особою. Учасники Консорціуму діють на підставі своїх статутів¹⁴.

Закон України „Про наукову і науково-технічну діяльність” від 26.11.2015 № 848-VIII (редакція на 31.03.2023)

У Законі України „Про наукову і науково-технічну діяльність” також унормовано деякі аспекти консолідації, що передбачають об’єднання наукових груп установ та (або) університетів, академій, інститутів на основі договору про спільну наукову діяльність.

Зокрема, статтею 15 ЗУ „Про наукову і науково-технічну діяльність” урегульовано питання щодо державних ключових лабораторій. Визначено, що для підтримки та розвитку фундаментальних досліджень на світовому рівні, нових перспективних міждисциплінарних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, координації спільної діяльності та ефективного використання фінансових, матеріально-технічних і кадрових ресурсів за визначеним науковим напрямом можуть утворюватися державні ключові лабораторії. Державні ключові лабораторії можуть бути новою юридичною особою або об’єднанням наукових груп установ та (або) університетів, академій, інститутів на основі договору про спільну наукову діяльність у порядку, визначеному законом.

Іншим прикладом спільної діяльності є центри колективного користування науковим обладнанням, питання щодо яких урегульовано відповідно до ст. 13 ЗУ „Про наукову і науково-технічну діяльність”. Центри

¹³ Бакіров, В., Белова, Л. (2016). Харківський університетський консорціум: новий рівень інкорпорації університетських ресурсів. *Вища освіта України*, 2016, № 1, 10–16.

¹⁴ Угода про створення Харківського університетського консорціуму (2015). <https://dniokh.gov.ua/?p=19923>.

колективного користування науковим обладнанням можуть утворюватися у формі структурного підрозділу наукової установи, закладу вищої освіти або самостійної юридичної особи незалежно від відомчого підпорядкування та форми власності з метою надання доступу до унікального обладнання для наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок вітчизняними та іноземними вченими. Учасниками Центру є наукові установи та заклади вищої освіти, які уклали договір про спільну діяльність без утворення юридичної особи та без об'єднання внесків (далі – договір про спільну діяльність) з метою оптимального використання наукового обладнання для проведення досліджень і розробок¹⁵.

3. Стратегічні документи в Україні щодо консолідації у сфері вищої освіти

Консолідація закладів вищої освіти має важливе значення для виходу країни з посткомуністичної системи. В умовах повномасштабної російсько-української війни немає іншого вибору, окрім як шукати власну стійку модель об'єднання університетів та збереження ефективності системи вищої освіти.

У 2021 році між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку було укладено Угоду про позику щодо фінансування інвестиційного проекту „Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів”¹⁶, метою реалізації якого є підвищення ефективності, покращення умов для забезпечення якості та прозорості системи вищої освіти України. Зокрема, Компонент 2 безпосередньо стосується питання об'єднання і партнерства для підвищення ефективності та якості¹⁷. Метою цього компонента є підтримка уряду в підвищенні фіскальної ефективності в секторі вищої освіти та підтримка об'єднаних ЗВО у покращенні умов для якісного викладання і навчання в межах процесів інституційного злиття. Цей компонент містить два підкомпоненти: поліпшення умов для якісного викладання та навчання у відібраних державних ЗВО, які розпочали процес об'єднання, та підтримка процесу об'єднання закладів вищої освіти. З початком повномасштабної агресії Росії проти України цей проєкт було призупинено, але питання об'єднання

¹⁵ Див. – Фоміна Л., Веселовський Б. (2023), *Консолідація в системі вищої освіти України...*

¹⁶ МОН України: „Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів” (2023). <https://mon.gov.ua/ua/news/udoskonalennya-vishoyi-osviti-v-ukrayini-zaradi-rezultativ-andrij-vitrenko-prezentuvav-aktualnu-informaciyu-shodo-realizaciyi-proyektu>.

¹⁷ Project Information Document (PID). Ukraine Improving Higher Education for Results Project (P171050) <https://documents1.worldbank.org/curated/en/240961612201570159/pdf/Project-Information-Documents-Ukraine-Improving-Higher-Education-for-Results-Project-P171050.pdf>.

потенціалів університетів набуло нового значення, особливо в контексті майбутнього сектору вищої освіти після війни та відбудови України.

У переддень війни 2022 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки¹⁸, яка визначає стратегічні та операційні цілі, зокрема й у сфері модернізації мережі закладів вищої освіти¹⁹.

У серпні 2022 року було оприлюднено проєкт Плану відновлення (Освіта і наука)²⁰. Серед ключових викликів „Освіта і наука” в частині фінансування було виокремлено завелику витратну мережу закладів освіти, що потребує оптимізації. У частині, присвяченій вищій освіті, серед основних проблем, які потрібно розв’язати в рамках Плану відновлення за напрямом „Вища освіта” вказано, що мережа ЗВО та ЗФПО України є надмірно збільшеною та не відповідає фінансовим спроможностям держави до її підтримки. Додається також проблема зруйнованих та переміщених закладів освіти. Саме тому передбачається модернізація мережі ЗФПО та ЗВО, зокрема шляхом їх укрупнення.

Програма великої трансформації „Освіта 4.0: український світанок”, яку підготувала команда МОН на основних засадах та принципах Плану відновлення України, в частині вищої освіти і науки також передбачає створення сучасної мережі та освітнього простору шляхом, зокрема, оптимізації ЗВО через їх об’єднання і укрупнення²¹.

Стратегічний план розвитку Міністерства освіти і науки до 2027 року²² також серед інших важливих цілей, пріоритетом бачить модернізацію мережі ЗВО через укрупнення та інвестування в їхню інфраструктуру.

Аналіз означених стратегічних актів та планів свідчить про те, що оптимізація закладів вищої освіти, зокрема шляхом їх укрупнення, є частиною системного бачення модернізації вищої освіти в майбутньому та вимагає скоординованих дій для її ефективного впровадження.

Одразу ж після 24 лютого 2022 року найбільш потужні університетські альянси почали пропонувати підтримку українським ЗВО. Європейська асоціація університетів (EUA) створила нову робочу групу для підтримки

¹⁸ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (2022). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>.

¹⁹ На момент видання публікації вже була опублікована нова Стратегія розвитку вищої освіти і розпочався більш інтенсивний процес консолідації у вищій освіті. Ці заходи відбувалися вже після дослідження.

²⁰ План відновлення. Освіта і наука: проєкт (2022). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>.

²¹ Програма великої трансформації „Освіта 4.0: український світанок”. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyi.svitanok.pdf>.

²² <https://mon.gov.ua/ua/strategichnij-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>.

реконструкції української системи вищої освіти. Рішення про створення цієї робочої групи було одним з кількох ухвалених на підтримку України під час засідання Ради Асоціації в Будапешті 27 квітня 2022 року²³. Варто підкреслити ініціативу партнерства між українськими та європейськими університетськими альянсами²⁴. Ініціатива ґрунтується на об'єднанні переважної більшості альянсів європейських університетів, які фінансує Європейський Союз у рамках Програми Erasmus+, щоб висловити свою повну солідарність і готовність допомогти своїм українським колегам, студентам й установам пережити війну та, дивлячись у майбутнє, допомогти їм закінчити їхню інтеграцію в європейський освітній простір та Європейський Союз. Це ініціатива „знизу вгору”, спрямована на посилення європейських скоординованих дій щодо підтримки всіх рівнів (від студентів до викладачів і дослідників, від кафедр або факультетів до керівних органів університету) усіх установ, що формують український сектор вищої освіти.

4. Міжнародний досвід – вибрані приклади

Для реформування сектору вищої освіти та створення потужніших освітніх центрів в Україні необхідним є також і дослідження найкращих практик різних видів консолідації. Міжнародний досвід підтверджує, що в консолідації завжди треба зважати на контекст, у якому вона проводиться. Консолідація закладів вищої освіти може бути „рятівним колом”, але й засобом пошуку нових ідей для підвищення рівня загальної системи виробництва і технологічних спроможностей (Японія, США).

Унікальним за своєю суттю є приклад консолідації університетів в **Японії**, який, до речі, досі триває, демонструючи, що це процес має бути виваженим і детально пропрацьованим. Національна університетська корпорація Токійського медичного та стоматологічного університету і Національна університетська корпорація Токійського технологічного інституту (Токуо Tech) досягли угоди про злиття двох національних університетських корпорацій, щоб сформувати одну національну університетську корпорацію та один університет. Безпрецедентна інтеграція двох національних університетів і створення нового університету сформували центр міжнародної освіти та досліджень. Об'єднавши знання та численні досягнення, пов'язані з наукою, технікою, медициною та стоматологією, які вони накопичили, ці

²³ <https://eua.eu/news/924:eua-sets-up-new-ukraine-task-force.html>.

²⁴ <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/yevropejski-universytety/>.

дві установи можуть перетворитися на новий університет, який допоможе розв'язати глобальні проблеми, такі як екологічні проблеми, нові інфекційні захворювання, а також зниження народжуваності та старіння суспільства. Органічно поєднуючи гуманітарну освіту і спеціалізовану освіту, новий університет готуватиме високоспеціалізованих професіоналів, які допоможуть визначити та прокласти шлях до розв'язання різноманітних проблем, що постають перед сучасним суспільством.

Схожа історія на японський досвід трапилась і в США, у штаті Джорджія. Ще 2013 року Університет наук про здоров'я Джорджії та Університет штату Аугусти об'єдналися в Університет Джорджії Ріджентс, тепер відомий як Університет Аугусти. Об'єднання мало на меті створити дослідницький університет, орієнтований на студента, а також академічний оздоровчий центр. Поєднуючи очевидні переваги з більшою кількістю студентів, університет стає більш конкурентоспроможним, особливо в підтримуванні чинних і нових проектів. Більша кількість студентів також забезпечувала відносно стабільний потік доходів. До того ж, будь-яке підвищення плати за навчання через зменшення державної підтримки може бути розподілено між більшою кількістю студентів. Однак, маючи чудовий початок процесу консолідації, Університет Аугусти не позбавлений проблем. Незначні зміни або відсутність змін у викладачах і працівниках головного партнера по злиттю призвели до втрати можливостей для переоцінювання та вдосконалення. Університет штату Аугусти й Університет наук про здоров'я Джорджії не схожі один на одного. Перший був орієнтований на гуманітарні науки, а другий – на здоров'я та біомедичні науки²⁵.

Консолідація коледжів та університетів потребує років, щоб створити міцну основу. Протягом усього процесу об'єднання двох або більше установ адміністратори повинні мати змогу скористатися можливостями, мінімізуючи ризики. Водночас консолідація університетів може привести до підвищення структурної ефективності та фінансової стійкості. Зменшивши дублювання адміністративних функцій, оптимізувавши приміщення та впорядкувавши операції, установи можуть працювати **ефективніше економічно**. Консолідація може допомогти університетам подолати фінансові труднощі, адаптуватися до демографічних змін студентів і реагувати на зміну фінансового ландшафту в конкретний історичний період розвитку (Китайська Народна Республіка, Південно-Африканська Республіка).

²⁵ Azziz, R. *What happens when 2 colleges become one*, „The Chronicle of Higher Education”, The Chronicle of Higher Education, 2020.

Наприклад, у **Китаї** процес злиття університетів у 1990-х роках, розпочатий у той час, коли китайське суспільство переходило від централізовано керованої економіки до ринкової, мав на меті адаптувати систему вищої освіти до змін у соціальному середовищі, щоб вона могла безпосередньо задовольняти потреби суспільства. Це був процес самоперебудови та самовдосконалення системи, оновлення чинної методології управління вищою освітою, спрямована на підвищення ефективності та якості продукції системи вищої освіти. У деяких випадках скорочення кількості установ стало основною метою реформи. Обґрунтуванням реформи було створення „всеосяжних університетів”, щоб виправити попередню надмірну залежність Китаю від радянської моделі. Втім політики не врахували того факту, що простого інституційного об’єднання може бути недостатньо для досягнення цієї мети. Критикуючи колишні „комплексні університети” за те, що вони недостатньо комплексні, вони заохочували об’єднання кількох спеціалізованих інститутів як відповідь, що, однак, не веде автоматично до появи справжніх комплексних університетів.

Залежність від конкретного історичного періоду та виправдання соціо-економічною ситуацією простежується і в історичному досвіді **Південної Африки**. Злиття університетів було зосереджене на зменшенні кількості університетів і технологічних університетів („техніконів”) у спробі покращити доступ і справедливість після апартеїду, покращити економію за рахунок масштабу та підвищити інституційну життєздатність і диференціацію. Результатом процесу злиття стали три типи закладів: „традиційні” університети, технологічні університети (раніше *technikons*, які пропонували професійно-орієнтовані кваліфікації) та „всеосяжні” університети (мають на меті пропонувати поєднання академічних і професійних кваліфікацій). Дванадцять навчальних закладів залишилися майже „незаторкнутими” процесом злиття, незважаючи на попередній висновок Національної комісії з вищої освіти про те, що жоден із чинних закладів не відповідає меті реформи вищої освіти. Одне злиття було майже завершено добровільно на той час, коли уряд схвалив загальну політику, а решта десять мали виникнути в процесі злиття у два етапи, які закінчились у січні 2005 року. Для політики злиття ЗВО робоча група розробила три моделі: конфедерація – це формалізований і досить постійний союз, в якому елементи зберігають повну автономію; федеративна модель – централізовані повноваження та функції нового утворення визначаються, тоді як децентралізовані повноваження та функції (тобто решта з них) залишаються за окремими закладами вищої освіти та унітарна модель – учасники злиття об’єднуються в нову юридичну

особу зі спільною адміністрацією, однак допускається, в разі узгодження, децентралізація окремих функцій під єдиним керівним центром.

Незважаючи на очевидну складність південноафриканського проекту реструктуризації вищої освіти – і його високі політичні, соціальні та економічні ставки – формального всебічного огляду його результатів не було, що є досить значною прогалиною у реалізації цієї політики.

У своєму прагненні підвищити ефективність системи вищої освіти уряд **Індонезії** обрав цікавий шлях, досвід якого може бути теж перейнятий. Замість класичних злиттів і поглинань університетів, для усіх – і державних, і приватних закладів вищої освіти було запроваджено процес кластеризації, який мав на меті закласти основу для розроблення політики розвитку вищої освіти. Кластери вищої освіти служать для надання інформації про стандарти ефективності вищої освіти в Індонезії широкому колу громадськості.

Кластеризація вищої освіти – це процес групування закладів вищої освіти відповідно до кваліфікацій ефективності вищої освіти як основи для підготовки дорожніх карт досліджень і стратегічних планів. Кластеризація – це не ранжування, а групування університетів відповідно до рівня їхнього зростання.

Після оцінювання результатів кластерного аналізу вищої освіти 2020 року, було отримано п'ять кластерів закладів вищої освіти, які склалися з 15 університетів у кластері I, 34 університети у кластері II, 97 університетів у кластері III, 400 університетів у кластері IV та 1590 – у кластері V.

Ознаки кластерів:

- **кластер I** – потужний людський капітал та інфраструктура ефективно використовуються для здобуття високих національних досягнень;
- **кластер II** – людські ресурси та лідерство загалом хороші;
- **кластер III** – менеджмент і кадри середнього класу, низька спроможність демонструвати національні досягнення;
- **кластер IV** – низька якість людських ресурсів та управління;
- **кластер V** – рівень управління та людських ресурсів дуже низький.

В результаті запровадження політики кластеризації та періодичного її оновлення вдалось досягти вагомих результатів, а саме: зміцнення потенціалу для створення міжнародної репутації закладів вищої освіти; посилення здатності внутрішнього менеджменту ефективніше використовувати ресурси вищої освіти; підвищення ефективності людських ресурсів і зміцнення потенціалу внутрішнього управління.

Щодо України, то очевидно, що сьогодні консолідація закладів вищої освіти особливо важлива, щоб вийти з посткомуністичної системи, а також враховуючи ситуацію широкомасштабного війни з росією, не залишається іншого виходу, як шукати власну стійку модель для об'єднання університетів та збереження ефективності системи вищої освіти.

5. Висновки і рекомендації

Хоча консолідація університетів має потенційні переваги, вона також створює низку викликів. Саме тому задля уникнення можливого спротиву з боку освітянської спільноти, варто поєднувати підходи „ініціатива зверху” та „ініціатива знизу” і враховувати позицію закладів вищої освіти і світовий досвід щодо консолідації. У разі появи спірних і проблемних питань та з метою вироблення спільного бачення консолідації закладів вищої освіти в Україні, варто започаткувати конструктивний діалог з усіма зацікавленими сторонами (заклади вищої освіти, науково-педагогічні працівники, студентство та ін.). У розробленні стратегій консолідації (злиття, об'єднання) закладів вищої освіти фінансова економія не повинна бути основним чинником, потрібно брати до уваги й інші критерії щодо доступності, підвищення якості освіти, конкурентоспроможності, задоволення потреб регіонального ринку праці тощо. Роль державних органів варто зосередити на забезпеченні політичного і законодавчого підґрунтя і прозорості процесів консолідації, заохочення процесу через надання фінансової підтримки, розширення автономії ЗВО і модерації процесу й досягнення балансу між політичним баченням консолідації та її реалізацією.

З метою підвищення ефективності таких зусиль з консолідації, у розробленні перспективних планів щодо консолідації закладів вищої освіти в державній політиці в сфері освіти та науки, необхідно враховувати низку відповідних аспектів. Передусім потрібно брати до уваги іноземний досвід, зокрема чітко поставлені цілі та їх стратегічне узгодження; акцент на сильні сторони та профіль закладів, які об'єднуються; планування процесу консолідації та управління ним; оптимізація ресурсів; культурна інтеграція; підтримка студентів у перехідний період; оцінювання ефективності; довгострокове планування та стійкість об'єднаного закладу).

Зацікавлені сторони повинні ретельно розглянути такі питання, як інституційна автономія, культурна інтеграція, проблеми викладачів і працівників, добробут студентів, а також збереження академічної різноманітності та регіональної взаємодії.

Потрібно чітко визначити цілі та мету будь-якої консолідації. Університети-учасники мають узгоджені бачення, цілі та цінності. Таке узгодження допомагає зберегти зосередженість і полегшує ефективне ухвалення рішень протягом усього процесу. Очевидно, з аналізу помилок закордонних партнерів, потрібно закласти достатньо часу для розроблення комплексного плану консолідації, який стосується організаційної структури, навчальних програм, інтеграції викладачів і персоналу, фінансових міркувань і розподілу ресурсів. Університети-партнери повинні чітко визначитись зі своїми сильними сторонами та спеціалізаціями, які можуть створити синергію завдяки консолідації. Поєднання досвіду різних установ може розширити дослідницькі можливості, поліпшити академічні програми та залучити більше фінансування та співпраці, а не залишитись „злиттям заради злиття”.

У процесі розроблення стратегічних планів, необхідно визначити надлишкові або недостатньо використані ресурси та перерозподілити їх у стратегічно важливі сфери, досягнувши більшої ефективності та економії коштів – для цього варто також послуговуватись допомогою міжнародних технічних проектів (якщо це доцільно в конкретному випадку). Неможливо також обійтись без запровадження механізмів для регулярного оцінювання продуктивності та результатів консолідації. Моніторинг ключових показників, таких як результативність досліджень, зарахування та підтримка студентів, задоволеність викладачів, фінансова життєздатність та вплив на громаду. Така оцінка дасть змогу вчасно коригувати рішення та може забезпечити досягнення очікуваних результатів.

Поза увагою часто залишаються такі елементи, як врахування інтересів кінцевих бенефіціарів будь-якої консолідації – це студенти та професорсько-викладацький склад закладу вищої освіти. Плани щодо консолідації повинні бути розроблені так, щоб взяти під увагу досвід студентів, необхідність академічної підтримки, студентські заходи та ресурси для студентів. Необхідно продумати такі питання, як зміни в освітніх програмах, мобільність і доступ до інфраструктури, щоб забезпечити плавний перехід і безперервну якісну освіту. Залучити різні зацікавлені сторони, передусім викладачів, працівників, студентів, випускників, місцеві громади та галузевих партнерів протягом усього процесу консолідації видається теж важливою частиною цього прогресу.

Процес консолідації – це тривалий процес, який мав би забезпечити довгострокову стійкість та життєздатність консолідованої установи, саме тому потрібно чітко оцінити фінансові наслідки, потенційні ризики та ринковий попит на об'єднану освітню установу.

ЧАСТИНА III

**ІНОЗЕМНІ КАМПУСИ: ДОСВІД
І ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
У ПОЛЬЩІ ТА В УКРАЇНІ**

РОЗДІЛ 6

Актуальний нормативний стан і практика щодо правових умов та обмежень для відкриття у Польщі іноземних закладів вищої світи та їхніх філій, а також щодо права польських ЗВО надавати освітні послуги за межами Польщі

Томаш Єнджеєвський¹, Анна Мрозовська-Вишинська²

1. Вступ

Предметом і метою цього звіту є огляд можливостей створення на території Республіки Польща іноземних закладів вищої освіти або їхніх структурних підрозділів, а також аналіз можливостей надання освітніх послуг польськими ЗВО за межами Польщі. Аналізом охоплено також питання про створення програм спільних дипломів, спільних освітніх програм з іноземними закладами вищої освіти. Визначено базові поняття для цього дослідження та проаналізовано актуальний правовий стан на основі положень чинного

¹ Томаш Єнджеєвський, PhD, канцлер Торунського університету Миколи Коперника, член Експертної групи Проекту.

² Анна Мрозовська-Вишинська, викладач в Університеті WSB Merito в Познані, член Експертної групи Проекту.

польського законодавства, зокрема Закону про вищу освіту і науку. Автори окреслили *ratio legis* аналізованих інституцій, їхню суб'єктну та об'єктну характеристику, а також процедурні питання. Аналіз правового стану доповнено поглядами з актуальної літератури. Особливо важливими видаються практичні приклади, тобто вказівки на конкретні рішення, реалізовані конкретними іноземними закладами на території Республіки Польща та польськими ЗВО за межами їхнього місцезнаходження. У випадку деяких проаналізованих положень запропоновано внести законодавчі зміни.

2. Поняття закладу вищої освіти та філії у польському законодавстві та їх значення для іноземних ЗВО та їхніх структурних підрозділів, які функціонують у Польщі

Актуальний стан системи вищої освіти регулюється положеннями Закону від 20 липня 2018 р. про вищу освіту і науку³. Серед установ, які належать до системи вищої освіти і науки (далі – ЗВО), законодавець у ч. 1 ст. 7 Закону на першому місці визначає заклади вищої освіти та інші численні суб'єкти. Їх роль визначається і кількістю ЗВО, що функціонують у системі, і насамперед завданнями у вищій освіті і в науці та дослідженнях.

Основні завдання ЗВО регулює стаття 11 Закону, це: здійснення освітньої діяльності (за освітніми програмами), реалізація післядипломної або інших форм освітньої діяльності, наукова діяльність, надання науково-дослідних послуг і трансфер знань й технологій у сектор економіки та ін.

Цей перелік розкриває роль ЗВО як суб'єктів, на яких покладено основну місію – реалізацію завдань у сфері вищої освіти і науки. Втім положення Закону „Про вищу освіту і науку”, відповідно до прийнятого в ньому порядку, не дають чіткого визначення закладу вищої освіти, а лише передбачають у ст. 9, що заклад вищої освіти (пол. *Uczelnia*) є автономним суб'єктом зі статусом юридичної особи, який реалізує освітні програми принаймні в одній галузі знань. На відміну від попереднього Закону про вищу освіту⁴, новий закон не містить визначень основних понять, такий підхід, можливо, варто було б переглянути⁵. Однак, незважаючи на відсутність законодавчого визначення закладу вищої освіти, це поняття не викликає значних інтерпретаційних сумнівів, а чинні положення можна

³ Текст Закону: Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm., dalej: u.P.s.w.n. albo jako ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

⁴ Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r., poz. 2183 ze zm.

⁵ Див. – Т. Jędrzejewski, *Uczelnia*, w: *Identyfikacja i uzasadnienie kierunków regulacji o kluczowym znaczeniu w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, red. J. Woźnicki, Warszawa-Toruń 2020.

вважати достатніми для їх належного застосування. При такому широкому розумінні закладів вищої освіти в системі вищої освіти і науки і такому великому обсязі їхніх завдань, очевидно, що система суб'єктів, які загалом визначаються терміном „заклад вищої освіти”, є внутрішньо диференційованою. Законодавець застосовує дві основні, дихотомічні та не пов'язані між собою класифікації: публічні та непублічні заклади вищої освіти, академічні та професійні заклади вищої освіти⁶.

Класифікації ЗВО, що сформувалися після набуття чинності Закону „Про вищу освіту і науку”, є результатом імплементації цих правових положень щодо запровадження в рамках державної наукової політики програм досконалості для ЗВО, зокрема програми „Ініціатива досконалості – Дослідницький університет”, спрямовано на посилення міжнародного впливу діяльності ЗВО, та програми „Ініціатива регіональної досконалості”, метою якої є посилення діяльності ЗВО в наукових або мистецьких дисциплінах, визначених міністром, відповідальним за вищу освіту і науку⁷.

У контексті типів ЗВО варто також звернути увагу на їхні назви, тим паче, що Закон, як і попередній нормативно-правовий акт, визначив вимоги, пов'язані з використанням назви ЗВО. Ці назви в літературі називалися захищеними⁸, оскільки їхнім основним призначенням був захист традиційних власних назв академічних закладів вищої освіти⁹. Чинний Закон у початковій редакції запровадив обмеження на використання цих назв, що безпосередньо пов'язано з виконанням законодавчих вимог, які по суті обмежувалися науковими категоріями дисциплін в окремих ЗВО, тобто з результатами оцінювання якості наукової діяльності. Спочатку законодавець поширив спеціальний захист лише на три назви, які можуть використовувати тільки академічні ЗВО, а саме: „академія”, „політехніка” та „університет”. Однак Законом від 23 липня 2021 року про внесення змін до Закону „Про вищу освіту і науку” та Закону „Про внесення змін до Прикінцевих положень Закону „Про вищу освіту і науку”¹⁰ каталог зарезервованих назв було розширено, включивши до нього академію прикладних наук¹¹.

⁶ Szerzej na ten temat P. Rączka i T. Jędrzejewski, *Rodzaje i nazwy uczelni w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2023, t. 31, nr 2, s. 335–349.

⁷ Більше про це: T. Jędrzejewski, *Uczelnie*, w: *Identyfikacja i uzasadnienie kierunków regulacji o kluczowym znaczeniu w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, red. J. Woźnicki, Warszawa–Toruń 2020.

⁸ R. Biskup, w: *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, red. M. Pyter, Warszawa 2012, s. 36.

⁹ J. Woźnicki, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019, s. 83.

¹⁰ Dz.U. z 2021 r., poz. 1630.

¹¹ Більше про це: P. Rączka i T. Jędrzejewski, *Rodzaje i nazwy uczelni w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2023, t. 31, nr 2, s. 335–349.

Для цілей цього дослідження важливо також знати, що законодавець у Законі про вищу освіту і науку використовує словосполучення „іноземний заклад вищої освіти” без визначення цього поняття. Тому в літературі на цю тему зазначено, що будь-який заклад з місцезнаходженням за межами Республіки Польща має можливість створити заклад вищої освіти або його філію на її території. Законодавство Європейського Союзу, зважаючи на автономію держав-членів у цьому питанні, не встановлює жодних обмежень щодо можливості заснування закладу вищої освіти або його філії на території іншої держави. З огляду на зазначене, статус закладу вищої освіти має визначатися на підставі права, що застосовується до його місцезнаходження¹². Важливо наголосити, що відповідно до ст. 8, ч. 2 Закону, Закон про вищу освіту і науку не поширюється на заклади вищої освіти та філії, створені іноземними закладами, за одним винятком, а саме – положення ст. 47, що визначає вимоги щодо їх створення на території Республіки Польща. Вони повинні діяти відповідно до законодавства, що застосовується до місцезнаходження іноземного закладу вищої освіти. Як зазначено в літературі, заклад вищої освіти, заснований іноземним закладом вищої освіти, є окремою категорією установ, які можуть діяти на території Республіки Польща.

Треба також наголосити, що законодавець послідовно утримується від визначення терміна „філія ЗВО” в нормативному акті, що є важливим з огляду на можливість створення філій іноземних університетів на території Республіки Польща. Спроба визначити поняття філії ЗВО повинна ґрунтуватися на чинному законодавстві, зокрема на положенні п. 4 ст. 9 Закону про вищу освіту і науку, згідно з яким заклад вищої освіти здійснює свою діяльність за своїм місцезнаходженням, а якщо його місцезнаходження на території метрополітального об’єднання, то в межах цієї території. Водночас заклад вищої освіти може провадити свою діяльність за межами свого місцезнаходження або цієї території – у своїй філії. Це означає, що де-факто філія – це структурний підрозділ закладу вищої освіти, який провадить свою діяльність за межами свого місцезнаходження (міста) або метрополітального об’єднання у межах території, на якій розташований ЗВО, який провадить свою діяльність за межами свого місцезнаходження (міста) або столичної асоціації на території, де розташований заклад.

¹² Т. Косо́л, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. A. Jakubowski, Warszawa 2023, s. 146.

3. Правова основа для утворення іноземних ЗВО та їхніх філій у Польщі

Утворення іноземного закладу вищої освіти або відкриття його філії в Польщі відбувається на підставі статті 47 Закону Польщі „Про вищу освіту і науку”, відповідно до якої іноземний ЗВО може заснувати заклад вищої освіти або його філію з місцезнаходженням на території Республіки Польща. Водночас для створення ЗВО або філії необхідний дозвіл міністра, відповідального за вищу освіту і, виданий після консультацій з міністром, відповідальним за закордонні справи (Міністром закордонних справ) та Польською акредитаційною комісією, а також за умови позитивної оцінки агентства забезпечення якості освіти, визнаного органами влади країни, у якій є цей ЗВО, або агентства, зареєстрованого в Європейському реєстрі установ із забезпечення якості вищої освіти (EQAR), або агентства іншої країни, чії оцінки визнає Польська акредитаційна комісія. Законодавець встановив дві умови для створення вищого навчального закладу або філії в Польщі іноземним вищим навчальним закладом, які повинні бути виконані в сукупності¹³.

Ratio legis зазначеного вище правового регулювання пов'язане з принципом поваги до суверенітету держави, що включає обов'язок дотримуватися вимог польського законодавства для суб'єктів, заснованих іноземними ЗВО, що діють на території Польщі. Отже, якщо іноземний ЗВО має намір заснувати ЗВО або відкрити свою філію в Польщі, умови, пов'язані з цим, повинні бути аналогічними до тих, які застосовуються для державних і недержавних закладів, створених відповідним актом компетентного державного органу, або адміністративним рішенням із записом у державному реєстрі. Вони також повинні враховувати вимоги, зумовлені міжнародною ситуацією, з огляду на закордонний характер закладу вищої освіти, який подає заяву на отримання дозволу на створення ЗВО або його філії¹⁴.

Суб'єктами, уповноваженими створювати іноземні ЗВО або їхні філії на території Республіки Польща, можуть бути тільки іноземні заклади вищої освіти¹⁵. Важливо зазначити, що формулювання положення вказує на те, що таких закладів або філій іноземних ЗВО може бути більше одного¹⁶.

¹³ Див. Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика щодо правових умов та обмежень для відкриття у Польщі іноземних закладів вищої освіти та їхніх філій, а також щодо права польських ЗВО надавати освітні послуги за межами Польщі*, Варшава, https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2947/16646/file/RAPORT_nr_1_UA_10_2023.pdf.

¹⁴ J. Woźnicki, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019, s. 176–177.

¹⁵ J.M. Zieliński [w:] H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 124.

¹⁶ J. Woźnicki, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019, s. 176.

4. Іноземні ЗВО та їхні філії, які функціонують у Польщі

Іноземні ЗВО виявляють менший інтерес до створення своїх філій у Польщі. У 2014–2019 роках Міністерство науки і вищої освіти (Міністерство освіти) отримало сім заявок на відкриття філії іноземного ЗВО у Польщі. Лише три з них відповідали формальним вимогам. Два провадження закінчилися позитивним рішенням. Для порівняння, у той же час польські університети отримали 24 дозволи на проведення освітньої діяльності за кордоном¹⁷. Наразі лише два іноземні університети відкрили філію в Польщі. Це Університет Ковентрі у Вроцлаві та Київський медичний університет у Битомі¹⁸.

Основною причиною відсутності інтересу іноземних (особливо західних) університетів до нашої країни більшість експертів одноставно називають вартість навчання. Для багатьох охочих навчатися – це невідомі суми, особливо порівняно з вартістю навчання в польських університетах. Крім того, складне і часто мінливе правове середовище у сфері вищої освіти та розгалужена податкова система призводять до того, що провідні науково-дослідні та навчальні заклади не зацікавлені у відкритті філій у Польщі.

Видається, що на сучасному етапі економічного розвитку нашої країни, прагнучи до якомога ширшої інтернаціоналізації освіти та надання можливості студентам отримувати іноземні дипломи та кваліфікації, варто розвивати спільні освітні програми.

5. Право польських ЗВО здійснювати освітню діяльність за межами Польщі

Закон „Про вищу освіту і науку” є базовим для організації освітньої діяльності за межами Республіки Польща. Відповідно до ч. 1 ст. 57 Закону, для створення освітніх програм у певній галузі, на певному рівні¹⁹ та за певним профілем²⁰ за межами місцезнаходження навчального закладу потрібний дозвіл міністра, відповідального за вищу освіту і науку. Однак згідно з ч. 2 ст. 57 Закону для відкриття освітніх програм за певним напрямом,

¹⁷ <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art9173871-coventry-university-we-wroclawiu-pierwsza-zagranicznauczelnia-otwiera-filie-w-polsce> (dostęp 24.08.2023 r.).

¹⁸ Більше про це – Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика...*

¹⁹ Відповідно до ч. 1 ст. 64 Закону, освітні програми реалізуються на рівні 1) навчання першого циклу; 2) навчання другого циклу; 3) єдина магістерська програма (уніфікована магістратура).

²⁰ Відповідно до ч. 2 ст. 64 Закону, освітні програми реалізуються за профілем: 1) практичний профіль, де більше половини кредитів ЄКТС відводиться на курси, що розвивають практичні навички; 2) загальнонауковий профіль, де більше половини кредитів ЄКТС відводиться на курси, пов'язані з науковою діяльністю, що проводиться в ЗВО.

рівнем та профілем за кордоном потрібний дозвіл міністра, відповідального за вищу освіту і науку, виданий після отримання позитивного висновку міністра, відповідального за закордонні справи (Міністра закордонних справ); це положення де-факто вводить додаткову вимогу щодо видачі дозволу на відкриття освітніх програм за межами місцезнаходження закладу за кордоном. Ця норма також є основою для видачі дозволу на створення освітньої програми за межами університету, але тільки за кордоном. Варто зазначити, що в літературі з'явилася думка, що це положення є винятком з принципу, що впливає з ч. 4 ст. 9 Закону про вищу освіту і науку, згідно з яким заклад вищої освіти здійснює діяльність за своїм місцезнаходженням, а якщо місцезнаходження в межах території метрополітального об'єднання, то в межах цієї території. Заклад вищої освіти може здійснювати свою діяльність за межами свого місцезнаходження або цієї території – у своїй філії²¹.

Законодавець встановив, що процедура видачі дозволу на відкриття освітньої програми за певним напрямом, рівнем та профілем за кордоном регулюється статтею 54 польського Закону про вищу освіту і науку, яка загалом регулює видачу дозволів на відкриття освітніх програм, та статтею 55 польського закону, що стосується передумов для відмови у видачі дозволу на відкриття освітньої програми²².

Слід зазначити, що дозвіл на відкриття освітньої програми за певним напрямом, рівнем та профілем за кордоном, так само, як і на території Республіки Польща, видається за заявою ЗВО. Заява повинна бути подана не пізніше, ніж за шість місяців до запланованого початку освітнього процесу. Органом державної влади, який здійснює відповідне адміністративне провадження, є міністр, відповідальний за вищу освіту і науку. Під час провадження він/вона надсилає запит до Польської акредитаційної комісії щодо виконання вимог для відкриття освітньої програми за певним напрямом, рівнем та профілем, а також щодо зв'язку цієї освітньої діяльності зі стратегією розвитку ЗВО, також проводить консультації з міністром, який здійснює нагляд за закладом, якщо він/вона не є міністром, який здійснює провадження (наприклад, Міністр національної оборони), міністром, відповідальним за питання охорони здоров'я (Міністром охорони здоров'я), якщо йдеться про освітні програми на медичних, стоматологічних та фармацевтичних

²¹ J.M. Zieliński, [w:] H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 137.

²² Детальніше – Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика...*

спеціальностях²³. У разі, якщо передбачено здійснення освітньої діяльності за кордоном, міністр, відповідальний за вищу освіту і науку (Міністр науки та вищої освіти), додатково консультується з міністром, відповідальним за закордонні справи (Міністром закордонних справ). У цьому випадку негативний висновок зобов'язує орган, який здійснює провадження, відмовити у видачі дозволу на відкриття освітньої програми, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 57 позитивний висновок є умовою для видачі дозволу.

Використовуючи порядок адміністративного судочинства, міністр, відповідальний за вищу освіту і науку (Міністр науки та вищої освіти), може відмовити у видачі дозволу, якщо на момент подання заяви освітня діяльність за певною освітньо-науковою програмою з певної дисципліни не відповідає соціально-економічним потребам.

Адміністративне провадження щодо надання дозволу на створення освітньої програми здійснюється на підставі положень Адміністративно-процесуального кодексу від 14 червня 1960 року²⁴. Детально автори описали це у повній версії Звіту²⁵.

Варто зазначити, що якщо заклад вищої освіти здійснює освітню діяльність всупереч положенням ст. 57 Закону, міністр, відповідальний за вищу освіту і науку (Міністр науки та вищої освіти), може, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 431, накласти адміністративний штраф у розмірі до 100 000 злотих. Це найвищий адміністративний штраф, який може бути накладений на цій підставі. Штраф до цієї суми може накласти на ЗВО відповідний міністр лише у випадку надання освітніх послуг з порушенням правил створення та реалізації освітніх програм у певних галузях, рівнях та профілях, правил створення освітніх програм у певній галузі, рівні та профілі за межами місцезнаходження закладу вищої освіти або за кордоном, а також правил реалізації спільних освітніх програм²⁶.

6. Польські ЗВО, які здійснюють освітню діяльність за межами Польщі

На сьогодні 13 польських ЗВО мають право здійснювати освітню діяльність за кордоном. До них належать: Білостоцький університет, Верхньосілезька академія ім. Войцеха Корфанти в м. Катовіце, Суспільна академія наук

²³ Там само.

²⁴ Текст Закону: Dz.U. z 2023 г., poz. 775.

²⁵ Див. Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика...*

²⁶ T. Jędrzejewski, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019, s. 1189.

у Лодзі, Академія фінансів і бізнесу Vistula та ін. У Звіті подано детальну характеристику цих закладів, а також зазначено спеціальності та рівні навчання, що пропонуються на поточний момент. Окрему увагу зосереджено на Польському університеті за кордоном (пол. PUNO) як прикладу установи, яка надає освіту польській громаді вже понад 80 років, а тепер працює як неприбуткова благодійна організація в Лондоні²⁷.

7. Спільні освітні програми як форма співпраці між польськими та іноземними університетами

Закон „Про вищу освіту і науку” у ст. 60 регулює можливість проведення навчання спільно з іноземним суб’єктом (спільне навчання/спільні освітні програми). Відповідно до цього положення, заклад вищої освіти може реалізовувати спільні освітні програми навчання з іншим ЗВО, інститутом Польської академії наук, науково-дослідним інститутом, міжнародним інститутом, іноземним ЗВО або науковою установою відповідно до правил, викладених у письмовому договорі, укладеному між сторонами. Правила співпраці в рамках реалізації спільних освітніх програм повинні бути викладені в угоді у письмовій формі, де, зокрема, має бути визначена особа або особи, відповідальні за проведення набору, внесення даних до системи POŁ-on, отримання фінансування на навчання студентів на денній формі та видачу дипломів²⁸. У випадку спільних з іноземним суб’єктом освітніх програм у договорі також повинні бути визначені правила прийому та навчання громадян закладів-партнерів, а також суб’єкт, що здійснює зовнішнє оцінювання якості освіти (ч. 1 ст. 249 Закону). Закон „Про вищу освіту і науку” у ч.4 ст. 60 передбачає, що випускникові спільної освітньої програми може бути виданий спільний диплом²⁹. Це не обмежує можливості видачі двох окремих дипломів (кожним із закладів), що є більш поширеною практикою, оскільки у випадку спільного диплома виникають проблеми, пов’язані з одночасним виконанням вимог країн-партнерів³⁰.

²⁷ Див. Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика...*

²⁸ Див. більше: M. Dokowicz, *Komentarz do art. 60*, [w:] J. Woźnicki (red.) *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019 LEX, art. 60.

²⁹ Якщо він виданий польським ЗВО, то відповідно до зазначеного положення ч. 4 ст. 60 Закону цей документ повинен відповідати вимогам, викладеним у нормативних актах, виданих на підставі статті 81 Закону, в обсязі, зазначеному в п. 9 ст. 81.

³⁰ Анкетне дослідження, проведене NAWA, виявило, що тільки 1 ЗВО надає спільний диплом. Див. більше: M. Jewdokimow, B. Walczak, *Studia wspólne w Polsce w świetle badań empirycznych* [w:] *Studia wspólne i podwójne Polska i świat*, Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, Warszawa 2022, s. 72.

Відповідно до ч. 2 ст. 60 Закону, ЗВО може реалізовувати програми спільних дипломів, якщо він створив такі програми на підставі ч. 7 ст. 53 Закону (напрямок підготовки віднесено до дисципліни або провідної дисципліни, за якою навчальний заклад має наукову категорію А+, А або Б+, або за якою якість освіти була відзначена як відмінна у рамках комплексного оцінювання, проведеного Польською акредитаційною комісією), або якщо заклад отримав дозвіл міністра на їх утворення. Крім того, на підставі статті 60а Закону академічні заклади вищої освіти можуть мати спільні освітні програми міждисциплінарної освіти (згадані в ч. 8а ст. 53 Закону за участю іноземного закладу).

Іншою формою міжуніверситетської співпраці, у результаті якої випускник отримує диплом іноземного університету, є партнерські/двосторонні угоди. Закон про вищу освіту і науку не регулює цих відносин, залишаючи їх на розсуд автономії університетів. Зазвичай ця форма співпраці полягає у видачі двох дипломів випускникам, які відповідають вимогам обох університетів, відповідно до угоди, укладеної між польським та іноземним закладом. Найчастіше це пов'язано з частиною навчання студентів в університеті-партнері, і означає, що такі угоди найчастіше стосуються навчання, яке веде до подібних результатів навчання і має подібний зміст та освітню програму³¹. Опитування, проведене Національним агентством академічних обмінів NAWA 2021 року, показало, що менше 34% ЗВО (43 заклади з 127 опитаних) реалізовували програми спільних дипломів, причому близько двох третин з них (29 ЗВО) протягом п'яти років, що передували опитуванню. Як свідчить аналіз відповідей на відкрите запитання про причини відсутності таких програм, чотири ЗВО, які наразі не мають таких програм, у минулому робили марні спроби започаткувати такі спільні програми, а ще 13 планують їх створити в майбутньому.

Хоча Польща не є лідером у сфері програм спільних дипломів, у цій сфері можна знайти значні успіхи. Одним із прикладів є програми подвійних дипломів, які з 2010 року проводить SGH Warsaw School of Economics (Варшавський економічний університет (12 магістерських та 4 бакалаврських програми)). Ці програми користуються успіхом на міжнародному рівні. Магістерська програма подвійного диплома, що проводиться спільно

³¹ M. Dokowicz, L. Kolisnyk, *Możliwości i uwarunkowania podejmowania współpracy na podstawie zawieranych umów przez uczelnie polskie z uczelniami ukraińskimi w zakresie kształcenia w warunkach ograniczeń wojennych i powojennych w Ukrainie*, Warszawa 2022 r., s. 22 (текст українською мовою https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2379/13521/file/RAPORT_NR_1_UA.pdf).

з Берлінським технічним університетом (TUB), посідає 62 місце у світі в рейтингу Eduniversal Best Masters Ranking 2019 за напрямом „Підприємництво”³².

Підготовка, організація та проведення спільних дипломних програм, безсумнівно, є серйозним організаційним викликом для університетів. Це вимагає співпраці керівництва університету та багатьох адміністративних підрозділів, у тому числі тих, що відповідають за співпрацю з іноземними країнами, організацію навчання в університеті, надання послуг іноземним студентам, а також за юридичні та ІТ-послуги. Спільне навчання є елітною і вимогливою формою навчання в університеті, яка залучає невеликі групи студентів, відкритих до мобільності, і передбачає додаткові фінансові витрати на освіту. Однак, треба зазначити, що вони мають деякі переваги, а саме: запозичення передового досвіду викладання, підвищення престижу та просування університету, краща якість викладання.

8. Висновки та рекомендації щодо польсько-українських академічних відносин

Насамперед важливо наголосити, що всі проаналізовані правові норми польського законодавства щодо міжнародної співпраці, не містять жодних вимог, які б усували можливість їх використання українськими ЗВО. Лише від стратегії самих закладів залежить, чи будуть вони взагалі використовувати ці нормативні можливості. Безсумнівно, на їхні рішення може впливати нинішня російська агресія, яка триває і яка суттєво перешкоджає нормальному функціонуванню українських закладів освіти. Видається, що положення Закону „Про вищу освіту і науку” можуть стати, хоча б тимчасово, формою підтримки діяльності ЗВО в Україні.

Практика показала, що можливим є і заснування іноземних ЗВО або їхніх філій на території Республіки Польща, і проведення польськими ЗВО освітньої діяльності в Україні. Те саме може відбуватися і у випадку програм спільних дипломів. Звичайно, ця теза ґрунтується на польському законодавстві, і її потрібно буде зіставити з висновками з подібного дослідження, що стосується українського законодавства. З польського боку рекомендуємо внести зміни до положень Закону „Про вищу освіту і науку”.

³² Більше про досвід та успіхи SGH у реалізації програм подвійних дипломів та практичні рекомендації для ЗВО, зацікавлених програмами спільних або подвійних дипломів: I. Bergel, *Dobre praktyki w ustanawianiu i realizacji programów podwójnego dyplomu w świetle dziesięcioletnich doświadczeń ich oferowania w SGH*, [w:] K. Górak-Sosnowska, K. Kasperczyk, *Umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego. Strategie, wyzwania i dobre praktyki*, SGH, Warszawa 2020, s. 141.

Аналіз показав, що станом на зараз немає великого інтересу до створення філій іноземних університетів у Польщі. Натомість, щоб дати можливість студентам здобувати іноземні кваліфікації та дипломи, а також посилити інтернаціоналізацію освіти, варто докласти зусиль для розроблення програм спільних і подвійних дипломів.

РОЗДІЛ 7

Правовий статус, можливості та обмеження для відкриття філій іноземних закладів вищої освіти в Україні та форми діяльності і представництва українських закладів вищої освіти за кордоном

Лариса Човнюк¹, Євген Герасименко²

1. Вступ

Структурні підрозділи представництв іноземних ЗВО в Україні, а також українських ЗВО за кордоном відіграють важливу роль у розвитку освіти та науки в країні. Вони сприяють розширенню можливостей для навчання і міжнародної академічної співпраці, підвищуватимуть привабливість ЗВО України для іноземних студентів, дослідників і викладачів. Кількість таких структур може зростати в майбутньому, що сприятиме подальшому

¹ Лариса Човнюк, начальник відділу міжнародного співробітництва Національного університету „Кієво-Могилянська Академія”.

² Євгеній Герасименко, кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

підвищенню якості освіти та міжнародного статусу України в освітній сфері³, особливо в умовах війни, спричиненою збройною агресією Росії проти України. Проте, важливо збалансовувати присутність іноземних та вітчизняних освітніх установ і встановити прозорі й зрозумілі правила їх створення та функціонування. Результати дослідження представлено на ІІ Польсько-українському вебінарі „Іноземні кампуси: досвід і передумови функціонування у Польщі та в Україні”⁴ й опубліковані у повній версії Звіту.

2. Стан правового регулювання відкриття філій іноземних університетів в Україні

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про наукову і науково-технічну діяльність”, „Про ліцензування видів господарської діяльності”, „Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань”. Загалом, система освіти відповідає загальноосвітнім підходам щодо її структури та рівнів. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень; науковий рівень. Рівні української національної кваліфікаційної рамки⁵ є більш деталізованими порівняно з європейськими⁶. Якість вищої освіти в Україні забезпечується і через ліцензування та акредитацію. Здійснювати освітню діяльність в Україні ЗВО може тільки на підставі ліцензій, що видаються у випадку відповідності нормативам, які встановлює МОН. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 (в редакції Постанови КМУ від 24 березня 2021 р. № 365). Відомості про ЗВО, що мають ліцензії, вносяться до відповідного Державного реєстру. Якість вищої освіти за напрямом (спеціальністю) забезпечуються системою їхньої акредитації, яка засвідчує, що рівень підготовки за цим напрямом (за спеціальністю)

³ Агеев, О. (2017). *Міжнародна співпраця у вищій освіті: світовий досвід та можливості для України*. Вісник Харківського національного університету, серія „Міжнародні відносини”, 68, 98–106.

⁴ <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-10-12-II-Webinarium>.

⁵ *Comparison report of the European Qualifications Framework and the Ukrainian National Qualifications Framework*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023, с. 9, <https://europa.eu/europass/system/files/2023-02/Comparison%20report%20final%20rev%2023-02-2023%20EN.pdf>.

⁶ Див. Звіт, таблиця Національної рамки кваліфікацій.

відповідає державним вимогам. Заклад вищої освіти має право видавати документ про вищу освіту державного зразка тільки з акредитованого напрямку (спеціальності). Повноваження щодо контролю за забезпеченням якості вищої освіти в Україні покладаються на МОН, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та інші органи.

Іноземні ЗВО на території України можуть функціонувати в різних формах: філії, представництва, інститути, інші структурні підрозділи, а також шляхом участі в утворенні українського ЗВО. Ці питання потрібно аналізувати в контексті адміністративно-правових вимог щодо їх реєстрації, ліцензування та акредитації.

Відповідно до ч. 3 ст. 31 Закону України „Про вищу освіту” в Україні дозволяється освітня діяльність іноземних ЗВО в таких основних формах (утворення іноземних кампусів):

- утворення закладів вищої освіти за участю іноземних фізичних та юридичних осіб,
- утворення закладами вищої освіти іноземних країн своїх структурних підрозділів на території України. Таке утворення іноземних кампусів дозволяється виключно за умови отримання дозволу центрального органу виконавчої влади у цій сфері – Міністерства освіти та науки України. Проте до 2021 року нормативно-правового регулювання умов та порядку отримання таких дозволів в Україні не існувало.

1. УТВОРЕННЯ ТВСП

Види структурних підрозділів ЗВО та загальні засади їх відкриття визначає ст. 33 Закону України „Про вищу освіту”. Частина перша цієї статті містить дозвіл тим ЗВО, які не є бюджетною установою, визначити свою структуру у своєму статуті без дотримання вимог цієї статті. Відповідно до Закону, структура ЗВО, статус і функції його структурних підрозділів визначаються статутом ЗВО та положеннями про відповідні структурні підрозділи. Самі структурні підрозділи утворюються рішенням вченої ради ЗВО (або вищого органу у випадку іноземних ЗВО).

Територіально відокремленим структурним підрозділом ЗВО вважається структурний підрозділ, розташований в іншому населеному пункті, ніж місцезнаходження закладу вищої освіти. ТВСП ЗВО у формі інститутів, коледжів, факультетів, відділень тощо утворюються з метою задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення

місця навчання здобувачів вищої освіти до їхнього місця проживання. ТВСП за загальним правилом не є юридичною особою і діє на підставі затвердженого закладом вищої освіти положення та відповідно до отриманої ліцензії на провадження освітньої діяльності. Особливостей правового статусу ТВСП іноземних ЗВО законодавство України не передбачає, що, на нашу думку, створює певні складності функціонування таких установ в Україні. Зокрема, це стосується функціонування без статусу юридичної особи ТВСП, який входить до складу ЗВО, що розташований за кордоном.. З практичної точки зору законодавство України у цій сфері потребує вдосконалення.

Законодавство України не дозволяє створення та функціонування територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти в містах Києві, Харкові, Львові, Дніпрі та Одесі. Іншим обмеженням щодо діяльності ТВСП є те, що їм не надаються місця державного замовлення для підготовки фахівців на другому (магістерському) та наступних рівнях вищої освіти, а також зі спеціальностей, з яких у тому самому місті або в радіусі 50 кілометрів від нього функціонує заклад вищої освіти державної форми власності, що здійснює підготовку за такою самою спеціальністю. Зазначені вище територіальні обмеження, з одного боку, звужують можливості вибору місця для створення іноземного кампусу у формі ТВСП, але мають стимулювати рівномірне розташування ЗВО в різних регіонах України і сприяти регіональному розвитку. Вважаємо за доцільне також встановити певні пільги для створення іноземних кампусів у регіонах, які в окремих джерелах називають „депресивними”, що без сумнівів може дати серйозний імпульс для регіонального розвитку.

Порядок утворення ТВСП іноземного ЗВО та отримання дозволу на здійснення освітньої діяльності унормовано Кабінетом Міністрів України у Постанові № 304 від 24 березня 2021 року „Про затвердження Положення про особливості утворення, реорганізації та ліквідації територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти”. Відповідно до цього Положення дозволу на утворення відокремленого структурного підрозділу відповідно видає МОН України. Для отримання такого дозволу іноземний ЗВО має подати заяву до МОН поштою⁷. На підставі результатів перевірки документів Міністерство освіти і науки надає або

⁷ Детально – у повній версії Звіту Герасименко Є., Човнюк Л. (2023), *Правовий статус, можливості та обмеження для відкриття філій іноземних університетів в Україні та форми діяльності і представництва українських ЗВО за кордоном*, Варшава, https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2752/15712/file/RAPORT_nr_2_UA_10_2023.pdf.

відмовляється видавати такий дозвіл (перелік підстав відмови у відкритті ТВСП ЗВО встановлений п. 9 Постанови). Особливою підставою відмови є факт пов'язання іноземного ЗВО, у тому числі й щодо інвестицій чи засновників, із державою-агресором або резидентом держави-агресора. Інформація про надання дозволу на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземного закладу вищої освіти вноситься до Єдиної державної бази з питань освіти, а освітня діяльність здійснюється на підставі окремої ліцензії.

2. СТВОРЕННЯ ЗВО ЗА УЧАСТІ ІНОЗЕМНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЧИ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Створення іноземного кампусу шляхом створення окремого ЗВО за участі іноземних фізичних та юридичних осіб відбувається за законодавством України в загальному порядку, який визначає створення українських ЗВО. Державна реєстрація таких ЗВО відбувається відповідно до Закону „Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань”. Єдиною особливістю створення такого ЗВО, встановленою згаданою вище ч. 3 ст. 31 Закону України „Про вищу освіту”, є попереднє отримання дозволу МОН.

3. Ліцензування освітньої діяльності та акредитація напрямів підготовки

Для того, щоб мати можливість здійснювати освітню діяльність на території України під власною назвою, іноземні ЗВО повинні відкрити відокремлений структурний підрозділ (філію), яка матиме змогу надавати освітні послуги тільки після отримання ліцензії. Відтак норми щодо ліцензування українських ЗВО в повному обсязі поширюються і на ліцензування іноземних кампусів в Україні. Ліцензійними умовами визначені вимоги щодо ліцензійних обсягів фахівців, організаційні, спеціальні й технологічні вимоги щодо освітньої діяльності, включаючи вимоги щодо ліцензіата та місця освітньої діяльності, переліку документів, які подаються тощо. Додаткові вимоги для іноземних закладів вказані у п. 42 Ліцензійних вимог⁸, стосуються вони насамперед обов'язку надання додаткових документів до Міністерства освіти і науки з метою отримання ліцензії для діяльності іноземного підрозділу

⁸ Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 (в редакції Постанови КМУ від 24 березня 2021 р. № 365).

на території України (див. повну версію Звіту). За загальним правилом, строк розгляду заяви на видачу ліцензії не має перевищувати 10 робочих днів з дня одержання МОН заяви про отримання ліцензії. Після ухвалення рішення про видачу ліцензії та сплати державного платежу, створюється електронний запис (внесення запису про рішення в ЄДРПОУ ліцензіата). Після прийняття рішення щодо видачі ліцензії справляється плата в розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб (станом на 1 січня 2023 року прожитковий мінімум становить 2684 грн). Строк дії ліцензії необмежений.

Акредитація освітніх програм є одним з інструментів та елементів системи забезпечення якості вищої освіти. Акредитація сприяє адаптації програми та підходів, які застосовують іноземні кампуси, до потреб та особливостей українського освітнього ринку і місцевого студентського контингенту. Загальні засади акредитації визначаються статтею 25 Закону України „Про вищу освіту” та Положенням про акредитацію закладів вищої освіти і спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних училищах, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 978, і Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977.

Процес акредитації починається з подання необхідних документів та може тривати до чотирьох місяців, протягом яких відбувається акредитаційна експертиза та розгляд акредитаційної справи. За результатами такого розгляду Національне агентство ухвалює рішення про акредитацію освітньої програми (у тому числі з визначенням „зразкова”) на п’ять років, умовну (відкладену) акредитацію строком на один рік, проведення повторної акредитаційної експертизи чи про відмову в акредитації відповідної освітньої програми. Фінансування акредитаційної процедури здійснюється за рахунок закладів вищої освіти. Спеціальних умов або обмежень щодо акредитації іноземних кампусів законодавство України не передбачає, відтак, іноземні кампуси зобов’язані проходити акредитацію своїх освітніх програм нарівні з українськими ЗВО. На відміну від процедури ліцензування, де наявність ліцензії держави походження іноземного ЗВО може бути однією з умов отримання ліцензії в Україні, відповідно до розділу 5 Положення МОН наявність іноземної акредитації може бути альтернативою акредитації в Україні. Адже в Україні визнаються сертифікати про акредитацію освітніх програм, видані іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості, перелік яких затверджується КМУ

(ідеться головним чином про акредитаційні агенції, внесені до Європейського реєстру із забезпечення якості у сфері вищої освіти після 2018 року (EQAR)⁹. Крім акредитації освітніх програм ЗВО може пройти інституційну акредитацію, яка є добровільною (ст. 251 Закону України „Про вищу освіту”).

4. Практика відкриття іноземних кампусів в Україні

З уваги на те, що немає правового регулювання процесу створення та функціонування іноземних кампусів чи складність отримання дозволів на створення ЗВО за участі іноземних фізичних чи юридичних осіб, а також враховуючи необхідність додержання законодавства щодо створення, ліцензування та акредитації ЗВО, в Україні використовували різні способи залучення іноземних ЗВО до освітнього процесу. Цей аналіз дозволяє виокремити такі форми, які використовувались і окремо, і разом в різних комбінаціях¹⁰:

1. Заснування юридичної особи – ЗВО за законодавством України фізичними та юридичними особами–резидентами інших держав та наступне використання за згодою іноземних ЗВО їх навчальних програм та методик викладання.
2. Заснування іноземними фізичними чи юридичними особами юридичної особи України в різних формах (підприємство, господарське товариство, благодійна організація, громадське об'єднання, тощо).
3. Співпраця українського ЗВО із іноземними на основі договорів, у тому числі й провадження освітньої діяльності спільно з українськими та іноземними закладами освіти за узгодженими освітніми програмами (згідно з ч. 5 ст. 27 Закону України „Про вищу освіту”).

Аналіз відкритих даних реєстру ЗВО дає підстави зробити висновок про велику кількість закладів з назвами, пов'язаними з міжнародною або європейською співпрацею Слова „міжнародний”, „європейський” і навіть назви конкретних держав трапляються в назвах українських ЗВО дуже часто. Це робиться для відображення міжнародної орієнтації та взаємодії цих ЗВО.

⁹ П. 6 Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977, <https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-onovleno-perelik-inozemnih-akreditacijnih-agentstv-taagentstv-iz-zabezpechennya-yakosti-vishoyi-osviti>.

¹⁰ Детальніше – Герасименко Є., Човнюк Л. (2023), *Правовий статус, можливості та обмеження...*

Такі заклади можуть функціонувати у різних формах, але не обов'язково є філіями, представництвами, чи структурними підрозділами іноземних ЗВО. У цьому контексті, однак, важливо дотримуватися правових норм щодо використання назв.

У ході цього дослідження був проаналізований Реєстр суб'єктів освітньої діяльності (заклади вищої освіти) на вебсайті Єдиної державної електронної бази з питань освіти станом на 19.09.2023 року¹¹. У Звіті представлено перелік університетів, до складу яких входять іноземні підрозділи¹², міжнародний статус яких забезпечується переважно завдяки угодам про співпрацю з іноземними університетами.

Одним із потужних кроків щодо інтернаціоналізації вищої освіти та залучення іноземних ЗВО до освіти в Україні стало одне з положень Плану заходів, затвердженого Указом Президента України від 20 квітня 2019 року № 155/2019, щодо відкриття Коледжу Європи в Україні. На виконання цього завдання 10 лютого 2021 року Україна та ЄС запровадили освітню програму для державних службовців “Проект розбудови спроможності *Natolin4Capacity Building*”.

5. Досвід українських університетів за кордоном: представництва, кампуси, офіси українських ЗВО поза межами України, започатковані від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну

У Звіті представлено огляд представництв, офісів, кампусів тощо українських університетів поза межами України, які виникли від часу повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року. Українські ЗВО можуть утворювати різні форми представництв за кордоном, які мають на меті продовження навчального процесу, збереження студентства і викладацького складу в умовах війни. Слід наголосити, що в жодному з представлених нижче випадків не йдеться про створення філії українського ЗВО, із виконанням усіх вимог українського законодавства – як відомо, на вересень 2023 року функціонує лише одна філія українського університету за кордоном, це Єреванський навчально-науковий інститут, Вірменія, філія Західноукраїнського національного університету,

11 <https://registry.edbo.gov.ua>.

12 Див. Герасименко Є., Човнюк Л. (2023), *Правовий статус, можливості та обмеження...*

м. Тернопіль¹³. Істотним є також те, що крім випадку Київського медичного університету, інші ЗВО не передбачали і не передбачають, що їхні представництва / офіси / кампуси мають виконувати функції філій.

Водночас досвід цих проектів є цінним для розуміння того, в який спосіб українські університети можуть бути представлені / візуалізовані / впізнані за кордоном, а також як згадані представництва / офіси / кампуси можуть допомагати виконувати освітні, наукові тощо завдання українських ЗВО і в умовах війни, що продовжується, і по тому.

Національний університет „Києво-Могилянська Академія” – Проект Kyiv-Mohyla Global – утворення представництв як форми мобільності груп студентів і викладачів в Університеті Торонто (Канада), Університеті Глазго (Велика Британія), Гіссенському університеті імені Юстуса Лібіха і Європейському університеті Віадріна (Німеччина). Всі ці університети, до травня-червня 2023 року, мали на своїх кампусах від 50 до 200 студентів НаУКМА і працівників. Основним завданням представництв була підтримка функціонування мініспільноти НаУКМА у „живому” форматі, а також сприяння комунікації між головним кампусом НаУКМА в Києві та студентами і викладачами за кордоном з лютого 2022 року. Фінансування діяльності цих представництв здійснювалося з різних джерел.

1. **Національний університет „Києво-Могилянська Академія”** – Проект Kyiv-Mohyla Global – утворення представництв як форми мобільності груп студентів і викладачів в Університеті Торонто (Канада), Університеті Глазго (Велика Британія), Гіссенському університеті імені Юстуса Лібіха і Європейському університеті Віадріна (Німеччина). Всі ці університети, до травня-червня 2023 року, мали на своїх кампусах від 50 до 200 студентів НаУКМА і працівників. Основним завданням представництв була підтримка функціонування мініспільноти НаУКМА у „живому” форматі, а також сприяння комунікації між головним кампусом НаУКМА в Києві та студентами і викладачами за кордоном з лютого 2022 року. Фінансування діяльності цих представництв здійснювалося з різних джерел.
2. **Український католицький університет, УКУ** – заснування у вересні 2022 р. Фондації Українського католицького університету в Польщі, з осередком у Вроцлаві¹⁴. Фондація у Польщі, як й інші центри УКУ, не передбачалися як такі, що мають виконувати функцію філій. Основне

¹³ <https://www.wunu.edu.ua/yerevan-nyi?do=cat&category=yerevan-nyi>.

¹⁴ <https://ucu.edu.ua/polska/>.

завдання Фундації – це науково-культурна, комунікаційна, просвітницька діяльність, спрямована на громаду українців у Польщі. За потреби, Фундація також може функціонувати як база для стажувань тощо львівських програм УКУ у Львові, а також як платформа для налагодження академічних і позаакадемічних партнерств у Польщі.

3. **Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна** – Мюнхенське представництво (Німеччина)¹⁵, відкрите в червні 2022 року. Основним завданням представництва було уможливлення навчання абітурієнтів, які перебувають у Німеччині, прийом на навчання у Мюнхенському представництві за деякими спеціальностями, навчання в очному або змішаному форматі українською мовою, надання можливості вивчення німецької мови з метою складання екзамену DaF (Deutsch als Fremdsprache). Проект виконується спільно з Культурним центром GOROD у Мюнхені, який був заснований випускниками університету.
4. **Херсонська державна морська академія** – програма подвійного диплома з Литовською морською академією з весни 2022 року (близько 120 студентів, більшість – це були в морських рейсах поза межами України). Продовження навчання полегшує те, що програми підготовки моряків регламентуються International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW). Координатором проекту є викладач ХДМА, який перебуває в Клайпеді в Литовській морській академії. Після 2023 року навчання у Литовській морській академії залишатиметься однією з опцій завершення навчання і подвійного дислокування для зацікавлених студентів ХДМА. Навчання студентів ХДМА у Литві підтримали стейкхолдери, зокрема судноплавна компанія Marlow Navigation, Профспілка робітників морського транспорту, ITF Seafarers' Trust та інші.
5. **Харківський національний медичний університет** – тимчасове переміщення іноземних студентів до університетів у Грузії (Caucasus International University, New Vision University у Тбілісі¹⁶) – близько 1000 іноземних студентів, зокрема з Індії, Ізраїлю, Марокко та ін. країн, продовжили навчання у цих двох університетах англійською мовою, за узгодженими освітніми програмами.
6. **Київський медичний університет (КМУ)** – Польський кампус КМУ¹⁷ найбільш наближений до моделі філії українського університету за

¹⁵ <https://karazin.ua/news/karazinskyi-universytet-vidkryv-predstavnytstvo-v-m-miunkhe/>.

¹⁶ <https://newvision.ge/eng>.

¹⁷ <https://kmu.edu.ua/kmu-polish-campus/>.

кордоном. Основні завдання кампусу – забезпечити якісне навчання, а також клінічну практику для українських та іноземних студентів КМУ, уможливлення гнучкої організації освітнього процесу. Головний корпус кампусу розміщено у місті Битом, навчальні корпуси – у Катовіце, Хожуві й Битомі. Зараз у Польському кампусі КМУ навчається 700 студентів усіх спеціальностей та років навчання.

7. **Маріупольський державний університет** – Центр МДУ поряд із функціонуванням Українського центру (Center for Ukraine) при Університеті Вітовта Великого в Каунасі, започаткованого в червні 2022 року під патронатом Перших Леді України та Литви. Центр МДУ відкрито в результаті співпраці з Альянсом європейських університетів Transform4Europe. Він має бути місцем для інтеграції викладачів і науковців МДУ поза Україною. Центр також займатиметься промоцією вступу на освітні програми МДУ серед української молоді в Литві, підсилюватиме діяльність центрів допомоги українцям.

6. Висновки

Законодавство України не містить окремих норм, які б регулювали правовідносини щодо створення та функціонування в Україні іноземних кампусів. Проте, з метою реалізації найкращих світових практик у сфері вищої освіти в українських ЗВО іноземні кампуси в Україні створювались де-факто за допомогою таких практик: програми подвійного дипломування; заснування ЗВО-юридичної особи за законодавством України фізичними та юридичними особами, резидентами інших держав та подальше використання за згодою іноземних ЗВО їхніх навчальних програм та методик викладання в Україні; інші форми договірної співпраці українських ЗВО з іноземними.

Іноземні кампуси діють на території України тільки за умови отримання ліцензії на відповідну діяльність у порядку, встановленому законодавством України. Відтак, вимоги і порядок ліцензування українських ЗВО в повному обсязі поширюються і на ліцензування іноземних кампусів в Україні. Для здійснення освітньої діяльності в Україні від свого імені ЗВО має утворити відокремлений структурний підрозділ, який має право надавати освітні послуги після отримання відповідної ліцензії.

Неможливість утворення в Україні ТВСП із статусом юридичної особи, на нашу думку, ускладнить функціонування таких установ в Україні. З практичної точки зору законодавство України у цій сфері потребує вдосконалення. Встановлені законодавством України територіальні

обмеження, з одного боку, звужують можливості вибору місця для створення іноземного кампусу в формі ТВСП, але мають стимулювати рівномірне розташування ЗВО в різних регіонах України і сприяти регіональному розвитку. Доцільно також встановити певні пільги для створення іноземних кампусів у регіонах, які в окремих джерелах називають „депресивними”, що може дати серйозний імпульс для їхнього розвитку. Пропонування таких пільг потребує комплексного підходу. Передусім треба внести зміни до податкового законодавства, звичайно на підставі додаткового дослідження.

Спеціальних умов або обмежень щодо акредитації іноземних кампусів законодавство України не передбачає, відтак, іноземні кампуси зобов'язані проходити акредитацію своїх освітніх програм нарівні з українськими ЗВО. Аналіз відкритої інформації дає підстави зробити висновок, що в Україні лише поодинокі ЗВО утворюються за участі іноземних юридичних та фізичних осіб, і зокрема іноземних ЗВО. Зазначення в назві ЗВО назви іноземної держави або відсилання до міжнародного чи європейського статусу такого закладу означає його орієнтацію на співпрацю, яка реалізується, переважно через різноманітні угоди та інші відповідні форми. Враховуючи зазначені висновки, законодавство України вимагало би змін у цій сфері, зокрема у п. 3 та п. 9 ст. 31 Закону про вищу освіту (див. Звіт).

Досвід започаткування представництв, офісів, кампусів українських ЗВО за кордоном від лютого 2022 року дає підстави до таких висновків:

1. Більша частина ініціатив, які представлено в цьому розділі, виконувалися чи виконуються у партнерстві з університетами за кордоном, більшість з яких надалі відкриті для допомоги і підтримки українських ЗВО. Водночас дуже бажано, щоб попри всю складність ситуації українські ЗВО вже тепер вибудовували діалог з іноземними колегами на засадах партнерства і взаємодії, а не лише як отримувачі допомоги. Саме такий підхід сприятиме збереженню встановлених зв'язків і їхньої конвертації в подальші спільні академічні чи наукові ініціативи;
2. Значну частину ініціатив підтримували і підтримують за рахунок коштів ЄС та інших донорів. Тому українські ЗВО мають поліпшувати свої навички і розбудовувати спроможності щодо роботи з грантовими та іншими коштами самостійно чи в партнерстві. Безумовно, найефективніше і з меншими зусиллями подібні грантові кошти можуть „працювати” на користь українських ЗВО за отримання останніми ширшої фінансової автономії, що є питанням до іншого обговорення;

3. Багато із зазначених ініціатив мали на меті розв'язати нагальні проблеми, які виникли у зв'язку з повномасштабним вторгненням, а отже, українські ЗВО мають ухвалити рішення щодо доречності продовження таких проєктів, згідно з обставинами кожного з українських ЗВО, які можуть бути доволі різними;
4. Водночас інша частина представництв, згаданих вище, є радше культурними осередками, аніж суто кампусами (як-от фундація УКУ в Польщі чи офіс МДУ в Каунасі). Цілком зрозуміло, що діяльність цих центрів спрямована насамперед на громади українців за кордоном. Водночас важливо, щоб ці центри були з часом відкритими, знаними і привабливими для місцевого населення, тобто стали частинами культурної і наукової дипломатії України за кордоном, можливо, мали спільні проєкти з Українським інститутом чи були частиною таких ініціатив, як *Ukrainian Studies: Go Global*;
5. Діяльність кількох з представлених ініціатив, як-от представництво Каразінського університету в Мюнхені чи центр Маріупольського державного університету, спрямовані, окрім іншого, на залучення для вступу в українські ЗВО, або ж повне забезпечення виконання ОП / ОНП українських ЗВО за кордоном. Ці випадки чітко артикулюють потребу координованої роботи щодо залучення української молоді, яка опинилася за кордоном, до вступу на навчання саме в українських ЗВО. Це може бути непростим завданням, якщо молоді українці вже встигли інтегруватися в освітню систему іншої країни, а також якщо вони надають перевагу очному навчанню. У такому контексті варто говорити про скоординовану державну політику, створення портфолію можливих рішень щодо промоційних кампаній для української молоді за кордоном, пошук можливостей повного або часткового навчання за ОП/ОНП українських ЗВО за кордоном (виконуваних українськими ЗВО самостійно, чи спільно з партнерами за кордоном);
6. Однією з форм перебування українських студентів у ЗВО за кордоном стали програми подвійних дипломів. Тож навіть за умови продовження такої форми співпраці з меншою залученістю українських студентів, аніж 2022–2023 року, вона є стратегічно важливою для українських ЗВО. Тому варто звернути увагу на проблеми, які виникають насамперед щодо акредитації таких програм. Для збереження зацікавленості в подібній співпраці іноземних партнерів, варто рекомендувати спільне створення абсолютно нових ОП / ОНП, де українські ЗВО можуть додати свою унікальну наукову експертизу. Такі спільні програми мали б закінчуватися

отриманням здобувачами спільних, а не подвійних дипломів. Тому законодавство України має уможливити: а) спільну відповідальність за створення і впровадження таких програм, б) видачу спільного диплома, в) акредитацію, зокрема програм, розроблених спільно з European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes. Однією з проблем, з якими також стикаються українські ЗВО у роботі над спільними програмами – це їхня можлива міждисциплінарність, що повсякчас складно поєднується зі стандартами вищої освіти в Україні;

7. У зв'язку з різноманіттям форм і форматів присутності українських університетів поза межами країни, які виникли від лютого 2022 року і продовження діяльності яких є релевантним надалі, важливо уточнити законодавчу базу України щодо функціонування таких представництв. Одне з питань до обговорення, який саме юридичний статус повинні мати такі представництва (кампуси), зокрема на базі яких відбувається, частково чи повністю, освітній процес за ОП чи ОНП українських ЗВО для здобувачів-громадян України, з точки зору законодавства України.
8. Щодо випадків створення представництв, офісів, кампусів українських ЗВО, які безумовно наближені до діяльності територіально відокремлених структурних підрозділів (наприклад, випадок КМУ), то очевидним є те, що аналогічно до відсутності у законодавстві України окремих норм, які б регулювали правовідносини щодо створення та функціонування в Україні іноземних кампусів, законодавство України не регулює функціонування кампусів українських ЗВО за кордоном, поза ч. 4 ст. 31 Закону України „Про вищу освіту”. Досвід відкриття кампусів цього університету в Польщі вказує на те, що законодавство України, хоч прямо і дозволяє ЗВО України утворювати свої структурні підрозділи на території інших держав відповідно до законодавства іноземних держав, водночас щодо всіх інших аспектів діяльності таких утворень у законодавстві України є прогалини;
9. З огляду на зазначене вище, потребує уваги врегулювання організаційного і юридичного статусу філій / кампусів українських ЗВО за кордоном, а також ліцензування, внесення коректної інформації до ЄДЕБО тощо. Додатково, вважаємо, доцільно провести перемовин з країнами, в яких українські ЗВО особливо зацікавлені відкривати свої кампуси для навчання громадян України та / чи іноземних громадян, щодо можливої спрощеної процедури реєстрації і ліцензування таких структур, зокрема на час дії воєнного стану в Україні, можливості уникнення подвійного ліцензування в Україні й за кордоном тощо.

10. За будь-якої організаційної форми існування кампусів українських ЗВО, метою роботи яких є здійснення освітньої діяльності за кордоном, за власними ОП/ОНП чи ОП/ОНП українських ЗВО, має бути забезпечене дотримання якості освіти; за жодних умов ці осередки не мають стати джерелом, ймовірно, недорогої і доступної, але неякісної чи недоброчесної освіти. Адже це може негативно впливати на сприйняття української освіти і науки за кордоном загалом.

Отже, є потреба гармонізувати вимоги законодавства та найкращих світових освітніх практик як утворення з освітньою діяльністю іноземних ЗВО (кампусів) в Україні і функціонування представництв українських ЗВО за кордоном, можливості відкривати філії і здійснювати освітню діяльність за кордоном. Обидва випадки потребують внесення змін до чинного законодавства України і подальших досліджень щодо розроблення та стимулювання цього процесу. Водночас необхідно створити відповідні умови щодо додержання іноземними кампусами законодавства України, а також дотримання українськими ЗВО етичних норм і найкращих практик доброчесності, зокрема, щодо використання в своїх назвах термінів, які створюють уявлення про міжнародний статус таких ЗВО або належність до іноземних ЗВО.

Відтак, ми вважаємо, що в Україні необхідно, з одного боку, стимулювати створення іноземних кампусів, а з іншого – забезпечити чітке регулювання їхньої діяльності, яке має базуватись на зрозумілих, справедливих і сталих правилах поведінки, а також дотримання цих правил. Важливим є врегулювання організаційного статусу територіально відокремлених структурних підрозділів українських ЗВО за кордоном та інші практичні питання, зокрема ліцензування.

Досвід ініціювання закордонних представництв українських ЗВО після початку повномасштабного вторгнення свідчить про те, що важливими чинниками тут є міжнародні партнери та зовнішнє фінансування (кошти ЄС та інші донори), а також спрямованість діяльності, крім реалізації українського освітнього процесу, на громади українців у цих містах і країнах. Стратегічно важливим напрямом для українських ЗВО є активізація програм спільних подвійних дипломів, з польськими партнерами також.

І у випадку функціонування закордонних кампусів на території України, і в ситуації представництв українських ЗВО за кордоном, пріоритетом повинна залишатися якість освіти.

ЧАСТИНА IV

**ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ
КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ
У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ**

РОЗДІЛ 8

Функціонування національних конференцій ректорів у Європі

Ірина Дегтярьова

1. Вступ

Роль національних конференцій ректорів, які представляють університети в європейських країнах і на глобальному рівні, є величезною і з погляду формування та реалізації державної політики у сфері вищої освіти і науки, і з погляду інтеграції, консолідації та співпраці на національному і міжнародному рівнях самої академічної спільноти, її представництва та посилення позиціонування на національному та вищому рівнях ухвалення рішень.

Національні конференції ректорів також діють в контексті реалізації принципів автономії, цінностей та академічних свобод, а об'єднуючись в асоціації, наприклад, Європейська асоціація університетів (EUA) вони вони стають головним актором і творцем системи вищої освіти і науки в Європі та світі. Огляд принципів роботи національних конференцій ректорів у Європі створить підґрунтя для поглибленого аналізу функціонування KRASP та EUA. Цей огляд ґрунтується на історичних документах та архівних даних¹.

¹ Nyborg P. (2014), *The roots of the European University Association*, April 2014, <https://eua.eu/component/attachments/attachments.html?task=attachment&id=853>; Barblan A. (2002), *Academic co-operation and mobility in Europe: how it was, how it should be*, [w:] CEPES 30th anniversary – special issue of „Higher Education in Europe”, <https://eua.eu/resources/publications/673:academic-co-operation-and-mobility-in-europe-how-it-was,-how-it-should-be.html>; archiwum EUI Conférence permanente des Recteurs, Présidents et Vice-Chanceliers des Universités européennes, <https://archives.eui.eu/en/isaar/742>; робочі документи, які є в розпорядженні KRASP і FRP.

2. Розвиток національних конференцій ректорів у Європі

Основою для розвитку представницьких інституцій у вищій освіті, що репрезентують ректорів та університети, стали наукові товариства і національні конференції ректорів, що виникли на зламі XX століття, найстарішою з яких є Німецька конференція університетів (Deutscher Hochschulverband, DHV), заснована 1899 року, Французька конференція університетів (France Universités, 1901), Швейцарська конференція ректорів університетів (Conférence des Recteurs des Universités Suisses, CRUS, з 1904), Австрійська конференція ректорів (Österreichische Rektorenkonferenz, ÖRK, 1911), Конференція ректорів університетів Великої Британії (Комітет проректорів і директорів університетів Великої Британії, CVCP, 1911). У 1900 році була заснована Асоціація американських університетів (AAU). Однак активізація формування національних конференцій ректорів була тісно пов'язана з процесом відбудови Європи після Другої світової війни та соціально-політичними змінами у Європі, зокрема процесом європейської інтеграції. Від самого початку європейські університети стали центром дискусій про спільне європейське майбутнє, а місією асоціації (конференції) ректорів стала діяльність для післявоєнної трансформації Європи та європейської інтеграції, для мирного розвитку через інтелектуальний розвиток і формування європейської культури.

У 1949 році було засновано Коледж Європи в Брюгге. У 1950 році були засновані Європейський культурний центр у Женеві та Міжнародна асоціація університетів при ЮНЕСКО, а 1954 року – ЦЕРН та Європейський культурний фонд. У 1955 році в Кембриджі відбулася історична перша Конференція ректорів і віцеканцлерів європейських університетів, в якій взяли участь близько 100 ректорів з 15 країн. Це була перша сесія Комітету європейських університетів. У 1959 році на зустрічі в Діжоні була створена CRE – Conférence permanente des Recteurs, Présidents et Vice-Chancellors des Universités européennes, що стало значним кроком на шляху до європейської інтеграції у сфері вищої освіти.

Ідея створення Конференції полягала у сприянні автономії університетів, академічним свободам, ролі університетів у суспільстві, підготовці лідерів з урахуванням потреб суспільства, принципу недискримінації та відбудові вищої освіти у післявоєнній Європі, включаючи інфраструктуру, навчання та дослідження.

Результатом перших 20 років інтеграційних зусиль стало перетворення національних конференцій ректорів на організації, що представляють

університети, налагодження політичного діалогу з національними органами влади та посилення європейського виміру сфери вищої освіти. У 1973 році був створений *Comité de Liaison des Recteurs des Etats membres de la Communauté européenne* (Комітет ректорів держав-членів Європейського співтовариства), а 1996 року він був трансформований у Федерацію конференцій ректорів Європейського Союзу. У 1988 році була прийнята Велика Хартія Університетів, а 1999 року розпочався Болонський процес. У 2001 році CRE і Конфедерація ректорів об'єдналися в EUA, що дало змогу проводити спільні обговорення європейського порядку денного, розробити модель і сформувані роль європейських і національних конференцій ректорів як головного партнера і зацікавленої сторони щодо національних і європейських органів влади та міжнародних суб'єктів.

Певним імпульсом до створення перших національних конференцій ректорів у Європі було натхненне саме CRE, потребою делегувати своїх представників до європейської асоціації. Конференції ректорів відіграли важливу роль у виробленні подальших спільних пріоритетів у вищій освіті Європи. Розроблення Конституції CRE в Геттінгені 1964 року також була важливою подією. Зниження рангу і пріоритетності науки і вищої освіти для розвитку країн і Європи в період між 1974 і 1979 роками призвело до посилення відмінностей між університетами Західної Європи і Східної Європи (соціалістичних країн). Ключовою подією для зближення між Сходом і Заходом стала зустріч у Варшаві 1988 року, під час якої було підкреслено роль університетів у формуванні європейської культури. У 1980–1990-х роках відбувалася інтенсифікація розвитку Європейського Союзу та міжнародної співпраці у сфері освіти і науки, тому національні конференції ректорів стали активними учасниками процесу створення європейського освітнього і наукового простору, зокрема Болонського процесу. KRASP була створена 1997 року і також відіграла важливу роль у процесі інтеграції Польщі до ЄС.

Якщо коротко підсумувати, то діяльність національних конференцій еволюціонувала разом зі зміною суспільних потреб і викликів, що стоять перед європейською вищою освітою і наукою, але їхня роль і місце у формуванні європейської культури і розвитку міжнародної міжуніверситетської співпраці надалі дуже вагома.

3. Моделі та діяльність

Моделі, організація та форми діяльності національних конференцій ректорів досить різноманітні. Для цілей Польсько-українського спільного дня

було проаналізовано функціонування 18 національних конференцій ректорів на основі матеріалів KRASP і FRP, а також вебсайтів цих конференцій. Узагальнені результати аналізу подано в Таблиці 1.

Таблиця 1. Моделі функціонування національних конференцій ректорів (вибрані приклади)

<p>Назва</p> <ul style="list-style-type: none"> • Конференція ректорів • Асоціація університетів • Рада • Спілька/Союз • Федерація 	<p>Організаційно-правова форма</p> <ul style="list-style-type: none"> • Представницький орган/установа університетів (державних і недержавних): Чехія, Польща • Дорадчий орган: Латвія, Іспанія • Федерація: Австрія • НГО: Україна, Словаччина, Естонія • Незалежна державна корпорація: Угорщина • Благодійна організація: Велика Британія • Компанія з обмеженою відповідальністю: Ірландія
<p>Представництво</p> <ul style="list-style-type: none"> • Асоціація державних університетів (визнаних державою): Німеччина, Португалія, Ірландія, Австрія • Асоціація державних і недержавних університетів/коледжів: Нідерланди, Італія, Іспанія, Литва • Асоціація ЗВО різних типів (університети та коледжі): Швеція, Швейцарія, Норвегія • Асоціація університетів та науково-дослідних інститутів: Франція • Асоціація ректорів як фізичних осіб: Україна 	<p>Правове підґрунтя</p> <ul style="list-style-type: none"> • закріплення в законодавстві: окремо або в галузевому законі: Польща, Латвія, Чехія, Швейцарія, Словаччина, Норвегія, Австрія + імплементаційні акти: Латвія • немає закріплення: Україна, Данія • Статут як основний документ
<p>Фінансування</p> <ul style="list-style-type: none"> • Членські внески університетів: Польща (від 6 160 до 40 500 злотих), Іспанія (1 500 євро) • членські внески фізичних осіб: Україна • фінансування з державного бюджету/інших державних установ (грант): Німеччина, Іспанія • фінансування фондів: Велика Британія, Італія, Німеччина • проектне фінансування: Ірландія • комбінація джерел: наприклад, бюджет Фінляндії – майже 5 млн євро, Шведський фонд соціальних і гуманітарних наук – майже 525 000 євро 	<p>Члени, офіс, органи</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кількість членів: від 7 (Ірландія), 8 (Данія) до 271 (Німеччина) • Секретаріат: від 2–3 (Латвія) до близько 70 (Німеччина) • Генеральний секретар: майже скрізь, але також виконавчий директор • Органи: аналогічні (президент – віцепрезиденти, президія...), колегіальне управління (колегії ректорів (Данія), рада директорів (МАУ)) • Термін: 2 роки (Франція, Латвія), термін повноважень ректора (CRASP) • Комітети та експертні групи: відповідно до пріоритетів • Інші партнерські установи: Польща (FRP) • Діяльність в EUA та EUA–CDE

Джерело: авторське опрацювання на основі аналізу вебсайтів окремих національних конференцій ректорів та матеріалів професора А. Красневського, Генерального секретаря CRASP у 2002–2023 роках.

4. Висновки

Національні конференції ректорів характеризуються репрезентативністю, професіоналізмом та залученістю, але мають різні інституційні моделі та форми з урахуванням специфіки країни і національного законодавства, відповідно, організація, внутрішня структура, спосіб залучення ректорів та експертів, фінансування мають національну специфіку.

Національні конференції ректорів слугують для кращого представництва ЗВО в артикуляції спільних інтересів та пріоритетів перед національними і міжнародними органами влади з питань освітньої, наукової, фінансової політики в академічній сфері та інших питань вищої освіти. Участь у консультаційних і законодавчих процесах гарантується принципом участі та діалогу, а також великим європейським досвідом, коли Європейські конференції ректорів були і залишаються основним джерелом знань та аналізу функціонування академічної сфери, моніторингу тенденцій і викликів, а також пропонування рішень для підвищення якості освіти і досліджень та розроблення стратегічних рішень.

Національні конференції ректорів можуть бути платформою для координації співпраці між університетами всередині країни та за кордоном, включаючи різні заходи, спрямовані на сприяння обміну знаннями і досвідом між академічними установами та їхніми асоціаціями. Національні конференції ректорів також надають підтримку для ЗВО-членів, консультації та поради з питань управління, стратегій розвитку, прогнозування тенденцій, перспектив тощо. Особлива роль тут належить Європейській асоціації університетів (EUA), яка де-факто була одним із засновників післявоєнної Європи та європейської інтеграції і надалі є охоронцем академічних цінностей і свобод, а також європейської культури.

РОЗДІЛ 9

Вибрані норми статуту Спілки ректорів ЗВО України та статуту KRASP: порівняльна характеристика і коментар

Єжи Возницький

1. Вступ

Доповідь „Вибрані положення Статуту Спілки ректорів України та Статуту KRASP: порівняльні зауваження з коментарями” є частиною IV до розширеного **другого** видання авторської монографії „Місія, суспільна роль та інституційна культура Конференції ректорів академічних шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст та досягнення KRASP”, опублікованої українською мовою¹. Доповідь була присвячена порівняльній рефлексії над установчими документами національних конференцій ректорів в Україні та Польщі. Польською мовою доповідь вийшла окремою публікацією на сайті Проекту². Мета дослідження – виявити

¹ <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-10-24-Monografia-autorska-Prof.-Jerzego-Woznickiego>.

² https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/2937/16590/file/RAPORT_Woznicki_PL_2023.pdf.

та порівняти, з функціональної точки зору, представленої у вибраних витягах аналогічних статутних положень національних конференцій ректорів у Польщі та Україні. Спілка ректорів університетів України (Спілка) – як визначено у Статуті – є „Організацією”. Вона має місію, аналогічну до місії „Інституція”, якою, відповідно до положень Закону та Статуту, є KRASP.

2. Інституційний статус Спілки та KRASP і формальний характер установчих документів

Положенням Статуту KRASP передує преамбула, у якій, серед іншого, йдеться про генезу установи, її роль як охоронця традиційних академічних цінностей, у тому числі польського конституційного принципу автономії закладів вищої освіти. Статут Спілки не містить преамбули. Певним аналогом частини змісту преамбули Статуту KRASP є фрагмент загальних положень Статуту Спілки про незалежність Організації від державних та інших органів влади. До того ж, там зазначено, що вона їм не підпорядкована і не підконтрольна. У випадку з KRASP Закон стверджує, що міністр є органом нагляду за діяльністю Інституції. Однак з іншого положення Закону та практики впливає, що цей нагляд обмежується моніторингом діяльності відповідно до вимог законодавства.

Важливо зазначити формально-юридичні відмінності між повноваженнями і статусом цих двох організацій. Спілка є громадською організацією, а KRASP – представницькою інституцією. Організація одержала свій статус опосередковано через акт реєстрації, Інституція ж одержала свій статус безпосередньо через статутні повноваження. Засновниками та членами Організації є фізичні особи, а Інституції – юридичні особи, оскільки вони є університетами, що відповідають законодавчим вимогам академічної установи. Загалом у Європі організації, зі статусом національних конференцій ректорів, діють на основі різних типів правових повноважень, у тому числі законів про асоціації, що діють в окремих країнах. Однак польський досвід показує, що законодавче розширення повноважень, прописане для KRASP 2005 року в Законі про вищу освіту, значно розширило можливості ефективного впливу на державну політику у сфері вищої освіти і науки, підвищило і формалізувало позиціонування KRASP у середовищі та публічну позицію інституції, що позитивно вплинуло на її відносини з відповідними міністрами та парламентськими комітетами.

3. Порівняння Статутів KRASP та Спілки

Порівнюючи ці два статuti³, бачимо деякі відмінності. Статут KRASP відкривається преамбулою, якої немає в Статуті Спілки. Зміст і порядок окремих пунктів/параграфів двох документів також мають деякі відмінності. Обидва статuti відрізняються за сферою регулювання. Статут KRASP не містить положень, присвячених правам та обов'язкам членів. Інакше, у ширшому обсязі, Статут Спілки регулює зобов'язання органів Спілки щодо звітності, у тому числі перед членами, зокрема визначені можливості відстоювання своїх прав. Наприклад, зазначено порядок оскарження рішень органів упраління і розгляду скарг, реагування на вчинки органів управління. Статут KRASP містить детальні положення, що визначають принципи та порядок застосування і проведення процедури набуття відповідними суб'єктами членства в Інституції, включаючи асоційоване членство, якого немає у Статуті Спілки. Питанням і процедурним аспектам прийняття нових членів у Статуті Спілки не надано належної уваги. Зазначені відмінності не є дивними і не викликають жодних сумнівів, якщо взяти до уваги окремі підстави для діяльності двох організацій, тобто первинні акти, на які посилаються коментовані статuti. У випадку зі Спілкою – це Закон України „Про об'єднання громадян”⁴. Джерелом ідентичності KRASP є законодавче закріплення в Законі про вищу освіту і науку⁵, з посиланням лише на кілька окремих положень з польського Закону про об'єднання громадян⁶.

4. Мета і завдання та шляхи їх досягнення

Статут Спілки вводить три окремі поняття, які можна розрізнити: мета, основні завдання та напрями діяльності Організації. Першою метою вважається забезпечення і захист прав та інтересів членів Організації, які, нагадаємо, є фізичними особами. Крім того, серед завдань – сприяння

³ Statut KRASP uchwalony przez Zgromadzenie Plenarne KRASP w dniu 13 października 2011 r., ze zmianami dokonanymi w dniu 26 maja 2012 r., w dniu 23 listopada 2012 r., w dniu 18 listopada 2016 r., w dniu 16 listopada 2018 r. oraz w dniu 6 grudnia 2019 r. oraz Statut Promadської організації „Спілка ректорів закладів вищої освіти України” (нова редакція), 2021 р. http://zvo.knu.ua/uploads/p_41_61059629.pdf – tłumaczenie z języka ukraińskiego – Statut ZRUU.

⁴ Закон України від 22.03.2012 Про громадські об'єднання № 4572-Vi, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (dostęp z dnia 2023.02.27).

⁵ Art. 337 ust.1 – Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 ze zm.) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf> – dostęp z dnia 2023.02.27.

⁶ Ustawa Prawo o Stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19890200104/U/D19890104Lj.pdf> – dostęp z dnia 2023.02.27.

підвищенню якості професійної освіти, забезпечення автономії вищих навчальних закладів, координація діяльності університетів України в різних сферах. У Статуті KRASP йдеться про цілі та завдання, передбачені Законом, які мають рекомендаційний характер у таких питаннях, як принципи функціонування та напрями розвитку системи вищої освіти і науки, управління ЗВО, проект державного бюджету та проекти нормативно-правових актів, що стосуються аналогічної сфери регулювання. Крім того, зазначені такі цілі, як співпраця з міністрами, що здійснюють нагляд за ЗВО (різних типів), іншими представницькими установами вищої освіти і науки та акредитаційними агенціями.

Статут Спільки визначає аналогічні цілі, однак називає їх основними завданнями, серед яких згадується участь у державно-приватному партнерстві, чого немає в Статуті KRASP. Обидва документи містять детальні та значною мірою аналогічні переліки (невичерпні) видів діяльності, що реалізуються, визначені в різних формах. Організація виокремлює деякі з них, називаючи їх напрямками, Інституція перелічує їх як види діяльності, що здійснює KRASP.

Обидва документи наголошують не лише на консультативній ролі обох органів щодо органів державної влади, але й їхні завдання, що мають формувальний характер. Це означає гарантування собі права виступати з власними ініціативами, діяти не лише на запити партнерів, з органів влади також, і мати можливість представляти позицію з усього спектра питань, важливих для університетів та членів академічної спільноти.

Статут Спільки чіткіше та зрозуміліше формулює діяльність організації на захист і забезпечення прав: членів організації, членів академічної спільноти, ЗВО, а також законних інтересів самих ректорів, чого нема у статуті KRASP. З цього можна зробити припущення про наміри засновників Спільки надати Організації також характеру організації із захисними функціями, дещо на кшталт профспілок.

5. Членство, органи та вимоги до рішень і виборів

У Статуті Спільки зазначено, що членство є не лише добровільним, а й індивідуальним, членами Організації є фізичні, а не юридичні особи. Але членами Організації можуть бути фізичні особи, які представляють юридичні особи, і це, звичайно, включає ректорів, незалежно від підпорядкування та форми власності їхнього університету. До того ж, членами Спільки можуть бути представники інших установ, окрім університетів, зокрема, об'єднань

роботодавців, наукових установ, профспілок і неурядових організацій, причому каталог цих установ, крім університетів, не є закритим. Статут Спільки не визначає процедури вирішення питань членства, обмежуючись лише твердженням про те, що Голова Організації є органом, який ухвалює рішення на підставі поданої заяви про вступ до Організації. Він лише повідомляє членів Організації про своє рішення. Статут передбачає можливість, після закінчення місії ректора, надати колишньому ректорові статус почесного члена.

Відповідно до Закону, що визначає офіційні повноваження KRASP, членами Інституції є ЗВО і тільки вони, причому рішенням Президії членами можуть стати лише ті ЗВО, які відповідають умові наявності щонайменше двох докторських рад (право присуджувати науковий ступінь PhD). Статут також передбачає можливість надання статусу асоційованого члена університету, що здійснює підготовку магістрів, з можливістю отримання такого статусу асоційованими університетами колективно, за рішенням Пленарної асамблеї, відповідно до визначених критеріїв.

ЗВО-члени KRASP представлені в Інституції своїми ректорами. Тому KRASP як конференція ректорів використовує власну назву і позицію в Європейській асоціації у строгому сенсі відповідно до сформульованих так статутних положень. Аналогічне зауваження стосується і KRASP як асоціації ректорів. Статут KRASP містить детальні процедури поведінки та пов'язані з ними вимоги, сформульовані в розгорнутій формі і на шляху набуття, і втрати членських прав. Через відсутність аналогічних норм у Статуті Спільки автор не вважає за доцільне наводити ці положення.

6. Керівні органи

У Статуті Спільки прямо згадуються „керівні органи Організації”, на які є пряма вказівка. Це Загальні збори членів – вищий керівний орган, Президія та Голова. Організація також має Ревізійну комісію, яка не згадується серед керівних органів. Загальні збори членів призначають інші керівні органи та Ревізійну комісію і мають типові повноваження Загальних зборів, передбачені Законом „Про об'єднання громадян”. На підставі Статуту Спільки, між Зборами організацією керує Президія, це включає консультування членів організації та надання їм методологічної підтримки в їхній повсякденній діяльності. Президія також створює робочі групи з працівників університетів та інших установ, представлених в Організації, зокрема, для підготовки експертних висновків, відгуків на нормативні акти та вихідні документи. За рішенням

Президії також створюються робочі групи, у тому числі експертні групи для реалізації проектів та розроблення пропозицій і підготовки ініціатив з питань, що належать до завдань Спілки. У каталозі детальних завдань Президії, окрім типових повноважень, передбачених Законом про об'єднання, ми виявляємо, серед іншого, затвердження нагород Організації для широкого кола одержувачів та клопотань про нагородження її членів державними нагородами. Голова Організації має статутні завдання, типові для посади, яку він представляє в об'єднаннях. За виконання своїх функцій Голова та його заступники отримують винагороду, розмір якої визначають Збори.

У Статуті KRASP вжито термін „органи KRASP”. У закритому каталозі містяться такі керівні органи: Пленарна асамблея, Президія, Президент, Ревізійна комісія. Пленарна асамблея має повноваження, аналогічні з повноваженнями Загальних зборів Спілки. Його членами, на чому варто наголосити, є представники ЗВО-членів, а на практиці ними можуть бути і є також члени Президії з числа колишніх ректорів, якщо вони виконують обов'язки голів комісій KRASP. Загалом, решта положень, що стосуються органів KRASP, подібні до тих, що описані у Статуті Спілки. Однак, можна вказати на деякі відмінності на прикладі.

Процедури обрання Президії в KRASP відрізняються, оскільки у Спілці немає комісій, що функціонують як статутні органи. Немає і конференцій ректорів типів навчальних закладів, зазначених у розділі II Статуту KRASP. А саме голови цих структур є членами Президії за посадою. KRASP не пропонує своїх нагород, не кажучи вже про регулярне подання власних клопотань до відповідних органів про нагородження своїх членів державними нагородами.

7. Внутрішня структура

СТАТУТ СПІЛКИ

(...)

8. *Порядок створення, діяльності та припинення діяльності відокремлених підрозділів Організації*

- 8.1. *Організація має відокремлені підрозділи в Автономній Республіці Крим, областях і м. Києві.*
- 8.2. *Відокремлені підрозділи у своїй діяльності керуються цим Статутом та Положенням про відокремлений підрозділ, яке приймається Зборами членів відокремленого підрозділу.*

- 8.3. Рішення про створення відокремленого підрозділу приймається Президією Організації за наявності не менше трьох заяв від майбутніх членів відокремленого підрозділу.
- 8.4. Відокремлені підрозділи Організації не мають статусу юридичної особи.
- 8.5. Керівник відокремленого підрозділу обирається Зборами членів відокремленого підрозділу.
- 8.6. Вищим керівним органом відокремленого підрозділу є Збори членів відокремленого підрозділу (...)

СТАТУТ KRASP

(...)

§ 4

(...)

2. Ректори, зазначені в частині (1), можуть діяти в рамках конференцій ректорів окремих типів академічних закладів вищої освіти:
 - університетів
 - технічних ЗВО, у тому числі морських ЗВО
 - аграрних ЗВО
 - педагогічних ЗВО
 - економічних ЗВО
 - медичних ЗВО
 - мистецьких ЗВО
 - ЗВО фізичного виховання
 - військових та відомчих ЗВО
 - недержавних ЗВО.
3. Правила і процедури діяльності конференцій ректорів, зазначених у частинах 2 і 3, можуть бути викладені в положеннях, що приймаються цими конференціями.

(...)

§ 33

1. Для досягнення важливих цілей KRASP створюються постійні та спеціальні комісії.
2. Постійними комісіями KRASP є:
 - Комісія з організаційних та законодавчих питань,
 - Комісія з питань освіти,

- Комісія з питань науки,
 - Комісія з питань інновацій та співпраці з економікою,
 - Комісія з економічних питань,
 - Комісія з питань міжнародного співробітництва,
 - Комісія з питань інформаційної інфраструктури,
 - Комісія з питань комунікацій та соціальної відповідальності,
 - Комісія з акредитації та рейтингів,
 - Комісія з академічного спорту.
3. Для розгляду конкретних питань можуть бути створені спеціальні комісії, які мають тимчасовий характер.

§ 34

1. Склад Комісії призначається та звільняється Президією KRASP, яка визначає їхній склад, включаючи голову, та розподіляє їхні завдання.
2. Комісії складаються з ректорів ЗВО-членів. До складу комісії можуть також входити колишні ректори закладів вищої освіти-членів та експерти.
3. Головою комісії є ректор або колишній ректор університету-члена. Голова комітету скликає засідання комітету не рідше одного разу на рік.

§ 35

1. Результати роботи Комісії мають внутрішній характер і можуть бути представлені лише органам KRASP.
2. Детальні процедури роботи Комісії можуть бути викладені в Регламенті Президії KRASP.

§ 36

1. У Конференції ректорів академічних шкіл Польщі діє Болонська група KRASP.
- (...)

§ 37

1. У Конференції ректорів академічних шкіл Польщі діє Комітет добрих практик KRASP.
- (...)

Статут Спілки вводить поняття відокремлених підрозділів Організації, які діють відповідно в Автономній Республіці Крим, областях та м. Києві. Вони не мають аналогів у структурі KRASP. Це можуть бути так звані локальні

конференції ректорів, що неформально створюються в академічних центрах, особливо, але не тільки, таких як Варшава, Краків, Познань і т. д. (прикладом тут може бути Конференція ректорів міста Варшави (KR UW)). Однак вони створені за власною ініціативою зацікавлених ректорів, що діють повністю автономно поза структурами KRASP, здебільшого продовжують традицію і культуру локальної співпраці між ректорами і ЗВО, зокрема і з місцевою владою. З іншого боку, треба зазначити функціонування формально визначених у Статуті KRASP структур у вигляді конференцій ректорів окремих типів ЗВО. Десять таких „галузевих” конференцій ректорів діють у KRASP на умовах програмної та організаційної автономії.

Крім того, KRASP також має статутний мандат для Болонської команди, Комітету добрих практик. Завданням Болонської команди, що складається з експертів, є періодичне оцінювання прогресу Болонського процесу в країні та в Європі. Завданням Комітету добрих практик KRASP є робота над дотриманням принципів професійної етики в академічній спільноті, зокрема Кодексу належної практики у вищій освіті, прийнятого Пленарною асамблеєю KRASP 2007 року, згодом 2022 року розширеного двома Додатками: № 1 „Пропозиції до Кодексу професійної етики академічного персоналу в освітньому процесі та публічній комунікації” та № 2 „Належна практика в діяльності [наглядової] ради університету”. Ідеєю та проектом Кодексу ми завдячуємо Фондації польських ректорів, яка також запропонувала доповнити його згаданими додатками, розробленими у співпраці з Комісією зі стратегічних проблем вищої освіти KRASP.

8. Майно та фінанси

Майнові та фінансові питання регулюються в обох Статутах відповідно до загальних норм законодавства про об'єднання в обох країнах. У Статуті Співки розкривається статус Організації як неприбуткової організації, що пов'язано із законодавством України, яке регулює діяльність таких суб'єктів господарювання. Це призводить до наслідків для Співки, викладених у п. 7.1 Статуту. Фінансування Організації здійснюється за рахунок вступних та членських внесків, розмір яких визначається Загальними зборами разом з порядком їх сплати, але може також фінансуватися за рахунок інших добровільних грошових внесків і пожертв від широкого кола вітчизняних та іноземних суб'єктів, які є фізичними або юридичними особами.

Статут KRASP містить менше положень щодо майнових і фінансових питань. Зі статутних положень випливає, що основою діяльності KRASP

у сфері покриття витрат є членські внески, розмір яких та матеріально-фінансовий план установи визначає Президія.

Правила розпорядження коштами, що регулюються в обох Статутах, включаючи повноваження Президента/Голови, можна вважати аналогічними, так само як і зобов'язання щодо звітування у сфері фінансово-господарської діяльності перед Загальними зборами або Пленарною Асамблеєю відповідно, з урахуванням завдань Ревізійної Комісії. Варто зазначити, однак, що у Статуті KRASP згадується обов'язок подавати на затвердження Президії – щорічний аудиторський звіт. У Статуті KRASP нема зобов'язання проводити аудит фінансової звітності, а положення обмежуються посиланням на зобов'язання діяти відповідно до правил бухгалтерського обліку щодо затвердження звіту Пленарним засіданням. Варто також додати, що правила бухгалтерського обліку KRASP встановлює Президент. Наприкінці зауважень щодо статутних положень про фінанси можна зазначити таке:

- що стосується змісту Статуту Спілки, то варто відзначити ширшу сферу застосування положень, включаючи господарську діяльність, а також їх детальний характер, з посиланням на застосовні стандарти, встановлені законодавством для неприбуткових організацій;
- щодо змісту Статуту KRASP – стислий характер та обмежений обсяг положень, відсутність господарської діяльності як джерела фінансування, оскільки KRASP її не здійснює.

9. Підсумки

Повний зміст можна знайти у звіті польською мовою та у книзі *Місія, соціальна роль та інституційна культура Конференції ректорів академічних шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст і досягнення KRASP*, яка спочатку була написана як ювілейна публікація з нагоди 25-річчя Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та 20-річчя Фондації польських ректорів.

Польсько-українська співпраця ректорів, реалізована в рамках Польсько-українського проекту, добре служить сторонам Тристоронньої угоди з 2017 року. KRASP та Фондація польських ректорів мають намір продовжувати цей проект за підтримки обох наших урядів, незважаючи на труднощі, пов'язані з війною. Війна колись закінчиться, і вільна Україна підніметься з руїн її наслідків. Українська вища освіта і наука також стануть на нові шляхи розвитку. Наші інституції, KRASP та PRF, хочуть підтримати українські університети в цих зусиллях.

РОЗДІЛ 10

Інституційно-правовий аналіз моделі діяльності національної конференції ректорів України

Григорій Берченко¹

1. Вступ

Роль вищої освіти і науки в поступі будь-якого народу важко переоцінити. Розгалужена система закладів вищої освіти – це один з важливих здобутків України як держави і її народу. В умовах викликів і завдань, які стоять перед Україною, вища освіта має стати флагманом змін. Йдеться про подолання труднощів, що пов'язані з умовами російської агресії і воєнного стану, а також про кроки, необхідні для набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Заклади вищої освіти в Україні – і державні, і приватні за формою власності реалізують спільну мету – формують інтелектуальну еліту держави, розвивають науку і є важливим елементом демократичного розвитку. Вони налагоджують співпрацю між собою і сприяють випрацюванню спільного

¹ Григорій Берченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права України Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

бачення щодо розвитку вищої освіти і науки в Україні. Таким майданчиком з 1993 року є Спілка ректорів закладів вищої освіти України (далі – Спілка). Вона об'єднала провідні заклади вищої освіти і стала досить авторитетним інститутом громадянського суспільства України.

Практика об'єднання закладів вищої освіти в особі їхніх ректорів є усталеною в країнах Європи, де на наднаціональному рівні функціонує також Асоціація університетів Європи (EUA), колективними членами якої є національні конференції ректорів. Спілка ректорів закладів вищої освіти України активно співпрацює з європейськими колегами, вона також нещодавно набула членства в EUA.

Це дослідження покликане продемонструвати ті здобутки і проблеми, які потребують розв'язання в діяльності національної конференції ректорів України, яку репрезентує Спілка ректорів закладів вищої освіти України, з урахуванням досвіду європейських країн, передусім Конференції ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP).

2. Інституційно-правовий аналіз діяльності Спілки ректорів закладів вищої освіти України

Спілка ректорів закладів вищої освіти України (далі – Спілка) була створена 1993 року. Спілка є громадською організацією. Її діяльність регулюється Статутом.

Правовою основою її діяльності є ст. 36 Конституції, що регулює право на об'єднання в політичні партії і громадські організації, Закон України „Про громадські об'єднання” від 22 березня 2012 року № 4572-VI, а також Статут (затверджений Загальними зборами Громадської організації „Спілка ректорів закладів вищої освіти України”, протокол № 2 від 29.07.2021 р.)².

Статус і права Спілки за чинним законодавством нічим не відрізняються від будь-яких інших громадських організацій. На відміну від багатьох конференцій ректорів (університетів) у Європі, спеціального регулювання статусу Спілки ректорів в чинному законодавстві немає. Закон України „Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII не визначає особливих прав Спілки, її ролі у формуванні політики в сфері вищої освіти, взаємодії з органами державної влади, надання висновків тощо.

Удосконалення діяльності Спілки можливе за умови зміни законодавчого регулювання. Існує два варіанти.

² http://zvo.knu.ua/uploads/p_41_61059629.pdf

1. Зміна закону, що дозволило б переформатувати Спілку як асоціацію (об'єднання) юридичних осіб із можливістю об'єднання юридичних осіб приватного права (приватних університетів) і публічного права (ЗВО державної форми власності).
2. Встановлення на рівні закону спеціального статусу Спілки як органу професійного самоврядування.

У першому випадку потрібно внести зміни до Закону „Про громадські об'єднання”. На сьогодні у ч. 4 ст. 1 Закону громадська спілка визначається як громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. А громадську організацію визначено як громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Механізму створення об'єднань юридичних осіб публічного права (університети в Україні є переважно такими юридичними особами публічного права, державними установами) в Законі „Про громадські об'єднання” немає. Оскільки на сьогодні Спілка, виходячи із вимог законодавства, за формою є саме громадською організацією фізичних осіб, можливим варіантом є розширення кола осіб, які можуть утворювати громадські об'єднання і бути їхніми членами шляхом внесення змін до Закону „Про громадські об'єднання”, тобто включення до такого кола осіб публічного права (зокрема, ЗВО).

Недоліком запропонованого підходу щодо зміни регулювання і статусу Спілки як асоціації університетів є проблема подальшої взаємодії з органами державної влади, що реалізують політику в сфері вищої освіти. Таке об'єднання зможе брати участь у відповідній взаємодії на загальних засадах, проте не матиме спеціального статусу. Це обумовлено принципом рівності об'єднань і принципом багатоманітності (плюралізму).

Окреслимо другий варіант, який видається нам більш перспективним. Для цього потрібне відповідне законодавче поле, яке врегулювало б або засади організацій професійного самоврядування в цілому, або (що краще і реалістичніше) визначило статус професійного самоврядування в сфері вищої освіти³.

Закон „Про громадські об'єднання” і відповідно статус громадських об'єднань (громадських організацій чи громадських спілок) не поширюється на

³ Ми уживаємо словосполучення „професійне самоврядування”, оскільки саме її вжито в законодавстві. Втім стосовно вищої освіти, то мова йде не про аналогію, яка може стосуватися професійних спілок як об'єднання для захисту прав працівників. Ми пропонуємо модель професійного самоврядування у сфері вищої освіти як представництва юридичних осіб-університетів, а не їхніх окремих працівників. Перспективним є уточнення ідеї професійного самоврядування як можливого об'єднання саме юридичних осіб.

суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення саморегульованих організацій” які здійснюють професійне самоврядування (п. 5 ч. 2 ст. 2 Закону „Про громадські об’єднання”).

Орган професійного самоврядування – це окрема правова форма, відмінна від громадського об’єднання, для створення і діяльності якого потрібне спеціальне законодавче підґрунтя. Поки що його немає (принаймні в сфері вищої освіти), тому потрібний або 1) новий закон про професійне самоврядування, або 2) окреме спеціалізоване регулювання. В останньому випадку мова має йти про спеціальний закон про асоціацію (спілку, конференцію) чи асоціації (спілки, конференції) закладів вищої освіти. Також можливий варіант внесення змін до Закону „Про вищу освіту”, який би містив окремі положення, і які були б присвячені професійному самоврядуванню в сфері вищої освіти.

Ідея професійного самоврядування досить перспективна і не накладає тих обмежень, які поширюються на звичайні асоціації, що створюються шляхом реалізації права на свободу об’єднання. Передусім йдеться про питання рівності та права вільного створення таких організацій, принципу добровільності, конкуренції, відсутності монополії щодо взаємодії якоїсь однієї громадської організації з державою.

Сама ідея професійного самоврядування правомірна, вона не порушує права на свободу об’єднання, що гарантується ст. 36 Конституції України і ст. 11 Європейської конвенції з прав людини 1950 року. Ця позиція підтверджується практикою Конституційного Суду України і Європейського Суду з прав людини. У рішенні від 10 січня 2008 року у справі № 1-3/2008 (справа про завдання третейського суду) Конституційний Суд України визнав конституційним положення Закону України „Про третейські суди”, у якому було здійснено унормування самоврядування третейських судів (статті 2, 4, 58 та 59). Конституційний Суд України дійшов висновку, що третейське самоврядування є формою громадського самоврядування, тоді як громадські організації є формою добровільних громадських формувань. На думку Суду, відмінність цих правових інститутів обумовлена особливостями законодавчого закріплення порядку утворення, системи, повноважень тощо органів третейського самоврядування та громадських організацій. Тому Третейська палата України не є громадською організацією і на неї не поширюються і положення статті 36 Конституції України, і обмеження законодавця щодо врегулювання її назви, статусу та компетенції⁴.

⁴ Див. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : Монографія. Харків : Юрайт, 2014. С. 146–147.

Важливо також згадати досвід запровадження професійного самоврядування університетів в сфері вищої освіти у форматі Регіональних рад ректорів, які досі існують.

Європейський Суд з прав людини не бачить у функціонуванні саморегульованих професійних об'єднань порушення статті 11 Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 року щодо права на свободу асоціацій. Європейський суд з прав людини, розглянувши заяви бельгійських лікарів у справі *Le Compte, Van Leuven та De Meyere* проти Бельгії, які вважали, що їх обов'язок бути членом Ордену лікарів Бельгії та підпорядковуватися його правилам суперечить статті 11 Конвенції, у рішенні від 23 червня 1981 року вказав: „не було порушення ст.11 Конвенції, оскільки Орден лікарів за своєю юридичною природою та з огляду на його суто публічну функцію не носить характеру асоціації у сенсі п. 1 ст. 1. Орден лікарів Бельгії – це інститут публічного права. Будучи створеним законодавцем, а не приватними особами, він інтегрований у державні структури. Орден забезпечує публічний контроль за професійною діяльністю лікарів. Для вирішення завдань, які бельгійська держава поставила перед ним, він користується відповідно до закону дуже широкими правами, зокрема використовує адміністративні та дисциплінарні процедури, притаманні публічній владі”⁵.

Проблема, у тому що в Україні нема базового закону про професійне самоврядування. Окремі елементи професійного самоврядування в сфері вищої юридичної освіти закріплено в законодавстві, хоча і мають досить вузьке спрямування – участь у призначенні певних посадових осіб/формування органів влади. Відповідно до ч. 2 ст. 131 Конституції України двох членів Вищої ради правосуддя обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Відповідно до статті 10-3 Закону „Про Конституційний Суд України” з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ призначає члена Дорадчої групи експертів, що бере участь у конкурсному відборі суддів Конституційного Суду України.

Мова, звичайно, йде не про наділення Спілки кадровими функціями, відповідні механізми можуть функціонувати паралельно, а про предмет професійного самоврядування в сфері вищої освіти бути і вузьким, і досить широким.

Отже, ми пропонуємо ухвалення окремого закону „Про самоврядування в сфері вищої освіти” або врегулювання відповідного питання в спеціальному розділі чи статті Закону „Про вищу освіту”. Там має йтися про законодавче

⁵ Слюсаревський М. *Самодіяльне регулювання чи професійне самоврядування?* https://zn.ua/LAW/samodeyatelnoe_regulirovanie_ili_professionalnoe_samoupravlenie.html.

закріплення існування спеціального органу – Спілки (конференції) ректорів, а також регулювання таких питань: фінансування (утримання) Спілки (за рахунок університетів, держави або комбінований варіант); можливості взаємодії з державою і виконання окремих експертних функцій за договорами і відповідною оплатою; виконання експертних функцій та обов'язковість висловлення позиції Спілки у розв'язанні питань державної політики у сфері вищої освіти на рівні правотворчості (у рамках законодавчого процесу в Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, правотворчій діяльності Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти тощо); окремі питання структури такого органу та інші важливі внутрішньо організаційні питання або відсилання щодо деяких питань до внутрішньої автономії – регулювання її діяльності власним статутом; питання нагляду (контролю) за Спілкою.

За приклад можна взяти польський досвід. Відповідно до ч. 2 ст. 329 Закону про вищу освіту і науку Польщі від 20 липня 2018 року № 1668 органи державної влади повинні узгоджувати з представницькими інституціями рішення щодо: 1) засад функціонування та напрямів розвитку системи вищої освіти та науки, управління закладами вищої освіти та у справах студентів, аспірантів і науково-викладацького складу; 2) проекту державного бюджету в частині вищої освіти та науки; 3) проектів нормативно-правових актів, що стосуються системи вищої освіти та науки.

Вже після реалізації змін, які ми запропонували, мова може йти про оновлення Статуту Спілки, вже на базі нових стандартів. У разі запровадження механізмів професійного самоврядування саме законодавство може зафіксувати ряд позицій, пов'язаних із внутрішньою структурою, фінансуванням, контролем, членством у Спілці (конференції) ректорів. Для уникнення аналогії з громадським об'єднанням варто змінити назву „Спілка” на традиційну для європейських організацій – конференція. У роботі над таким регулюванням корисним буде досвід європейських країн і регулювання діяльності національних конференцій ректорів, зокрема, польський досвід регулювання діяльності KRASP.

3. Проект Кодексу добрих практик українських закладів вищої освіти та доцільність його запровадження в Україні

Актуалізації ідеї кодексу добрих практик в діяльності ЗВО сприяє кілька тенденцій. Передусім це вимоги чинного законодавства щодо академічної доброчесності, недискримінації, запобіганню булінгу, конфлікту інтересів тощо.

Вперше в українському середовищі поняття академічної доброчесності з'явилося в Законі України „Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. У ст. 42 її визначено як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Тобто йдеться про етичні норми, питання плагіату, фабрикації тощо.

Водночас кодекси академічної доброчесності, які вже ухвалені в багатьох ЗВО, розуміють етичні принципи досить широко. Чинне законодавство стало поштовхом до розроблення університетами в рамках повноважень локальної нормотворчості кодексів академічної доброчесності, які сформулювали ряд принципів, а також низку інших актів. Не можна не згадати і таких локальних актів, як статuti українських ЗВО, Стратегії розвитку⁶, Стратегії⁷, Кодекси цінностей⁸, Місію, візію, цінності та стратегічні пріоритети⁹ тощо. Тобто університетське середовище активно шукає форми закріплення добрих практик, цінностей, принципів, які воно вважає за потрібне проголосити і потім дотримуватися.

Такі принципи потребують більшої конкретизації і можуть стати основою для формулювання конкретних вимог, які висуваються до органів управління при здійсненні своїх повноважень. Однією з центральних ідей є докладне формулювання правил, що дозволять уникнути зловживань в аспекті запобігання конфлікту інтересів, реалізації невторчання у здійсненні повноважень одними органами управління щодо інших органів управління (наприклад, ректора – у діяльність вченої ради, за аналогією з розподілом влади в публічному праві між законодавчим органом і виконавчим тощо). Ця ідея також відповідає публічно-правовому концептові „good governance”, що екстраполюється на рівень управління в рамках ЗВО.

Друга тенденція, звичайно, – це орієнтація на кращі європейські зразки і відповідна діяльність національних конференцій ректорів (університетів). Ця ідея є повністю автономною від ідеї етичних стандартів і була запозичена із корпоративного права (Єжи Возницький¹⁰). Вона передбачає формулю-

⁶ Стратегія розвитку 2019–2025 <https://karazin.ua/universitet/strategiia-rozvitku-2019-2025/>.

⁷ Стратегія Українського католицького університету – 2025 <https://strategy.uclm.edu.ua/>.

⁸ Кодекс цінностей Каразинського університету https://karazin.ua/storage/documents/322_kmp5KTJ6sbiEsiMzjoRIhdmG7.pdf.

⁹ <https://nlu.edu.ua/zagalna-informacziya/misiya-viziya-czinnosti-ta-strategichni-priorityty/>

¹⁰ Єжи Возницький, *Місія, соціальна роль та інституційна культура Конференції ректорів академічних шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст та досягнення KRASP*, Варшава 2023, <https://www.ans.pw.edu.pl/www/index.php/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MEiN-PW/2023-10-24-Monografiaautorska-Prof.-Jerzego-Woznickiego>.

вання чіткіших правил поведінки, передусім для органів управління ЗВО, на доповнення до чинного законодавства. Першим прикладом став Кодекс „Належні практики у закладах вищої освіти” 2007 року, із доповненням з 2022 року (затверджений Пленарною Асамблеєю Конференції ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP) 26 квітня 2007 р.), доповнений Додатками 1 і 2, розробленими спільно Комісією зі стратегічних питань вищої освіти KRASP, Фондацією польських ректорів та Комітетом з питань належної практики KRASP, ухвалений Пленарною Асамблеєю Конференції ректорів академічних шкіл Польщі 9 червня 2022 р¹¹. Наступним кроком стало затвердження Кодексу належного врядування в університетах Нідерландів 22 листопада 2019 року¹².

Тому можна констатувати, що відповідна робота зі створення стандартів (добрих практик) для університетів і втілення їх у життя відбувається не з нуля, а має під собою досить серйозне підґрунтя (і в чинному законодавстві, і в практиці самих університетів, а також зарубіжного досвіду). Сьогодні ж йдеться про вихід на новий рівень для формалізації і проголошення відповідних добрих практик. Для Спілки затвердження Кодексу добрих практик може стати новим напрямом діяльності, що пов'язаний із виробленням рекомендацій і норм м'якого права для своїх членів. Тобто у випадку позиціонування Спілки як органу професійного самоврядування для українських ЗВО (що ми власне і пропонуємо) актуалізується питання не лише формалізації долучення Спілки до питань формування державної політики в сфері вищої освіти, що передбачає взаємодію з органами влади, вирішення питання про її фінансування, а й про питання саморегулювання у сфері вищої освіти. Це передбачає створення орієнтирів для вищої освіти, що мали б характер саморегулювання, контролю за їх впровадженням.

Звичайно, для цього повинна бути відповідна інституційна структура, яка би постійно займалася відповідним питанням – від розроблення і підготовки самого Кодексу добрих практик (або змін до нього), до контролю за тим, як ЗВО реально впроваджують відповідні стандарти у своїх університетах. Це могла би бути комісія (комітет, палата) в середині самої Спілки, яка відповідала б за цей напрям. До прикладу, у § 37 Статуту KRASP вказано, що у рамках Конференції ректорів академічних шкіл Польщі функціонує Комітет з питань належної практики KRASP. Тобто йдеться про спеціальний комітет, який займається питаннями належних практик.

¹¹ <https://www.krasp.org.pl/dokumenty/dokument,kodeks-dobre-praktyki-w-szkolach-wyzszych,657>.

¹² https://www.universiteitenvannederland.nl/en_GB/code-good-governance.html/.

4. Висновки і рекомендації

Співка функціонує в Україні з 1993 року, за правовим статусом є громадською організацією, що об'єднує як фізичних осіб ректорів українських ЗВО. Членами Співки є ректори провідних університетів країни, тому Співка є національною конференцією ректорів, а з 2022 року вона є членом Асоціації університетів Європи (EUA). За час свого функціонування у Співці сформувався певний авторитет, вона відіграє вагомую роль у взаємовідносинах з органами державної влади, Співка висловлює позицію з тих чи тих питань, намагаючись впливати на державну політику в сфері вищої освіти.

Можливості Співки в перспективі пов'язані з активнішим використанням сильних сторін (співпраця з органами державної влади, що формують і реалізують політику в сфері вищої освіти, міжнародна співпраця), перспективним напрямом є створення регіональних осередків, розроблення рекомендаційних актів для українських ЗВО (зокрема, проекту Добрих практик), а також вдосконалення внутрішніх актів (Статуту та інших документів).

Проблемними аспектами в діяльності Співки є передусім фінансові питання (недостатній для повноцінного функціонування бюджет, оскільки він формується переважно за рахунок членських внесків ректорів; відсутність державного фінансування; Співка утримується за рахунок приватних внесків ректорів ЗВО як фізичних осіб), а також окремі внутрішньоорганізаційні питання (кількість заступників Голови Співки і кількість членів Президії (достатньо велика); кількість працівників Секретаріату (недостатня); утворення відокремлених підрозділів не у всіх областях).

Бар'єром для зростання є законодавче регулювання діяльності Співки. Для подолання цього бар'єра і подальшого вдосконалення роботи Співки пропонується схвалити спеціальний закон або внести зміни до Закону „Про вищу освіту”. В такому Законі (розділі Закону „Про вищу освіту”) мав би бути визначений статус Співки та її права, врегульовано питання про фінансування, внутрішню структуру (створювався поділ на комітети/палати за галузевим принципом), контроль за її діяльністю, членство у Співці тощо. Статус Співки доцільно змінити з громадської організації (якою вона є) на орган представництва університетів (орган професійного самоврядування, за аналогією з KRASP та іншими конференціями ректорів в Європі). Після реалізації запропонованого варіанта мова може йти також про оновлення Статуту Співки.

У випадку позиціонування Співки як органу професійного самоврядування для українських ЗВО (що ми власне і пропонуємо) актуалізується питання не лише про формалізацію долучення Співки до питань

випрацювання державної політики в сфері вищої освіти, що передбачає взаємодію з органами влади, питання її фінансування, а й про саморегулювання у сфері вищої освіти. Це передбачає створення орієнтирів для вищої освіти, що мали б характер саморегулювання, контролю за їх впровадженням. Одним з перспективних напрямів діяльності Спілки міг би бути пов'язаний з питаннями формування добрих практик у вітчизняних ЗВО. Спілка вже може розпочати роботу зі створення проекту відповідного Кодексу для актуалізації цієї проблематики на загальнонаціональному рівні.

ЧАСТИНА V

**СПІЛЬНІ ДОКУМЕНТИ
ДЕЛЕГАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ
КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ**

*Спільна резолюція
делегацій Конференції ректорів академічних шкіл Польщі
та Співки ректорів ЗВО України, листопад 2022 р.,
Люблінський Католицький Університет
Йоана Павла II*

Politechnika Warszawska | Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Проект «Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти», реалізується Варшавською Політехнікою за фінансової підтримки МОН Польщі
Лідер: проф.д.габ. Єжи Возніцький

Люблін, 16 листопада 2022 р.

СПІЛЬНА РЕЗОЛЮЦІЯ ДЕЛЕГАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ РЕКТОРІВ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНЬКА СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ректори польських та українських закладів вищої освіти, об'єднані в рамках Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та Спільки ректорів закладів вищої освіти України, висловлюючи намір зміцнення зв'язків між братніми народами Польщі та України, діючи в особливо важкий період агресії імперської Росії проти демократичної України, вирішують продовжувати та інтенсифікувати свою співпрацю в академічній сфері.

Ректори роблять це з надією, що процес відновлення України від руйнувань, спричинених російськими злочинними атаками на інфраструктуру, включно з академічними кампусами, розпочнеться якомога швидше.

Ректори спільно беруться за реалізацію наступного циклу у 2022-2024 роках Польсько-українського проекту під назвою «Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти», розпочатого на основі Тристоронньої угоди між Конференцією ректорів академічних шкіл Польщі, Фондацією польських ректорів та Спількою ректорів закладів вищої освіти України від 14 листопада 2017 року та змісту Додатку 2 до цієї Угоди.

Ректори обох країн представляють свою чергову Спільну Резолюцію, адресовану міністрам і ректорам обох країн, ухвалену в результаті дискусії делегацій національних конференцій ректорів, членів Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та Спільки ректорів України, яка відбулася у рамках Спільного Польсько-Українського Ректорського Дня 16 листопада 2022 р. у Люблінському католицькому університеті Іоанна Павла II.

Ректори висловлюють подяку Міністру освіти і науки Польщі за фінансову підтримку польсько-українського проекту та Міністру освіти і науки України за патронат над його реалізацією, а також ректорам та спільнотам польських та українських ЗВО, залучених до допомоги біженцям та представникам академічного середовища України.

Проф. Аркадіуш Менжик
Президент KRASP

Проф. Петро Куліков
Голова Спільки ректорів
України

Проф. Єжи Возніцький
Лідер Проекту

Партнери

Головний партнер

*Спільна резолюція
делегацій Конференції ректорів академічних шкіл Польщі
та Спільки ректорів ЗВО України,
8 листопада 2023 р. Білостоцька Політехніка*

**Politechnika
Warszawska** | **Wydział Administracji
i Nauk Społecznych**

Projekt MEIN-PW pt. „POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH REPREZENTUJĄCYCH
REKTORÓW, NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”
Lider: prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

**Спільна Резолюція Делегацій
Конференції ректорів академічних шкіл Польщі та
Спілки ректорів ЗВО України, ухвалена 8 листопада 2023 р.
у Білостоцькій Політехніці**

Преамбула

Академічні спільноти Польщі та України пов'язує плідна співпраця протягом щонайменше трьох десятиліть. Важливою сферою цих відносин є функціонування системи вищої освіти і науки в обох країнах. Аналітичні дослідження та Ректорські Дискусії свідчать про спільність наших цінностей та бачень у сфері науки та освіти, а також про одностайне визначення умов для розвитку та безпеки наших суспільств.

Ректори виступають за подальшу співпрацю не тільки в питаннях вищої освіти, науки, але і за співпрацю в широких спектрах культурної співпраці між Польщею та Україною, залучення до таких контактів студентів та аспірантів.

Прийнята Спільна Резолюція є черговим документом, ухваленим делегаціями Національних Конференцій Ректорів Конференції ректорів академічних шкіл Польщі KRASP та Спілки ректорів закладів вищої освіти України.

Резолюція

Ректори-члени делегації Конференції ректорів академічних шкіл Польщі (KRASP) та делегації Спілки ректорів ЗВО України (Спілка), ознайомившись з документами:

- зі Звітами з дослідження на тему консолідації та Звітами з дослідження про закордонні кампуси, підготовлені в рамках Польсько-українського проекту MEIN-PW, що реалізується у співпраці з Фондацією польських ректорів у 2023 році,

- з монографією Лідера Проекту «Місія, суспільна роль та інституційна культура Конференції ректорів академічних шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст та досягнення KRASP» (2-е, україномовне видання, розширене, жовтень 2023 р.), що містить, серед іншого, порівняльний аналіз статутних положень національних конференцій ректорів Польщі та України, а також вивчивши

- зі Звітом з дослідження під назвою: «Інституційно-правовий аналіз моделі діяльності національної конференції ректорів України»,

та з урахуванням Ректорської Дискусії, організованої у Білостоцькій Політехніці під час Польсько-українського спільного дня, представляють документ, ухвалений 8 листопада 2023

МИНИСТЕРСТВО
ОСВЕТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Patronat

Partnerzy wspierający

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Partner główny

Politechnika Warszawska | Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Projekt MEIN-PW pt. „POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓŁPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH REPREZENTUJĄCYCH REKTORÓW, NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”

Lider: prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

року, під назвою «Спільна Резолюція Делегацій KRASP та Спільки ректорів ЗВО України», зауважуючи ключові висновки з цих досліджень, подані нижче.

I. Щодо питання консолідації закладів вищої освіти, посилаючись на пропозиції, представлені у звітах польських та українських експертів, ректори вважають найбільш важливими такі твердження:

- Зі Звіту польських експертів:

(...) Практичний досвід також приводить до формулювання висновку щодо «відносної свободи правових форм консолідації». Вибір моделі злиття повинен впливати з реальних потреб, очікувань і рівня організаційної культури організації консолідованих закладів. Плюралізм можливостей щодо методів реалізації консолідації сприятиме її успіху. Технічні аспекти консолідації повинні також враховувати логістичний контекст: у консолідації дуже розосереджених і віддалених кампусів можуть виникнути труднощі. (...)

- Зі Звіту українських експертів:

(...) Для успішної консолідації необхідно визначити оптимальну модель консолідації з урахуванням особливостей галузі/сфери підготовки фахівців, наявних ресурсів, уподобань здобувачів, нормативно-правової бази. Потрібно також враховувати довгострокову стійкість та життєздатність консолідованої установи. Оцінити фінансові наслідки, потенційні ризики та ринковий попит на об'єднану науково-освітню установу. Розробити стратегії для підтримки та підвищення репутації консолідованої установи, конкурентоспроможності та актуальності в мінливому середовищі вищої освіти. (...)

(...) Важливо не забути про врахування значення культурної інтеграції між університетами-учасниками. Сприяти культурі співпраці та інклюзивності, що заохочує обмін знаннями, міждисциплінарні дослідження та спільні ініціативи. Цього можна досягти за допомогою спільних призначень викладачів, спільних структур управління та спільних дослідницьких проектів між студентами закладів, які беруть участь у консолідації.

II. Щодо умов та можливостей створення закордонних філій та закордонних кампусів польськими ЗВО в Україні та українськими ЗВО у Польщі, посилаючись на пропозиції, представлені у Звітах польських та українських експертів з цих питань, ректори вважають найбільш важливими такі твердження:

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Patronat

KRASP

Partnerzy wspierający

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Partner główny

**Politechnika
Warszawska** | **Wydział Administracji
i Nauk Społecznych**

Projekt MEIN-PW pt. „POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH REPREZENTUJĄCYCH
REKTORÓW, NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”
Lider: prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

- Зі Звіту польських експертів:

(...) Усі проаналізовані правові норми польського законодавства щодо міжнародної співпраці, не містять жодних вимог, які б виключали можливість їх використання українськими ЗВО. Лише від стратегії самих закладів залежить, чи будуть вони взагалі використовувати ці положення. Безсумнівно, на їхні рішення може впливати повномасштабне вторгнення, яке триває, суттєво перешкоджаю нормальному функціонуванню українських закладів освіти. Видається, що положення Закону «Про вищу освіту і науку» можуть стати, хоча б тимчасово, формою підтримки діяльності ЗВО в Україні (...).

- Зі Звіту українських експертів:

(...) Однією із форм перебування українських студентів у ЗВО за кордоном стали програми подвійних дипломів. Тож навіть за умов продовження такої форми співпраці з меншою залученістю українських студентів, аніж 2022-23 року, вона є стратегічно важливою для українських ЗВО. Тому варто звернути увагу на проблеми, які виникають насамперед щодо акредитації таких програм. Для збереження зацікавленості у подібній співпраці іноземних партнерів, варто рекомендувати спільну розробку абсолютно нових ОП / ОНП, де українські ЗВО можуть додати свою унікальну наукову експертизу. Такі спільні програми мали би завершуватися отриманням здобувачами спільних, а не подвійних дипломів (...)

III. Посилаючись на порівняльний аналіз статутних положень KRASP і Спілки ректорів ЗВО України та аналіз моделі функціонування національних конференцій ректорів обох країн, представлений польським та українським експертом, відповідно, а також беручи до уваги зміст Кодексу належних практик у закладах вищої освіти KRASP із доповненнями з 2022 року та проект Кодексу належних практик українських ЗВО, розробленого українським експертом у рамках Проекту у 2023 році, ректори наголошують на таких висновках:

- 1) Документи, що регулюють, відповідно, діяльність KRASP та Спілки ректорів України, у багатьох питаннях по-різному визначають правила та процедури кожної з цих інституцій, що обумовлено їх різним формально-правовим статусом з огляду на посилання на різні нормативні акти вищого порядку. У випадку KRASP, на відміну від Спілки, що діє на підставі Закону України «Про об'єднання громадян», ідеться про визначений у Законі статус Конференції ректорів як однієї з так званих представницьких інституцій середовища вищої освіти і науки, положення відповідного Закону про громадські організації застосовуються лише частково. З огляду на досвід, така форма утвердження статусу KRASP надає Конференції ректорів бажаного характеру інституційної суб'єктності.
- 2) Обидві національні Конференції ректорів вже досягли високого рівня свого розвитку, і подальша співпраця між ними, посилена, зокрема, завдяки Польсько-українському

МИНИСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Patronat

Partnerzy wspierający

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Partner główny

Politechnika Warszawska | Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Projekt MEIN-PW pt. „POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓŁPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH REPREZENTUJĄCYCH REKTORÓW, NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”

Lider: prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

проекту MEIN-PW, реалізованому за підтримки Фундації польських ректорів, завдяки обміну досвідом також сприяє вдосконаленню форм їх функціонування.

- 3) Чудовим прикладом цього стала ініціатива Спільки щодо розроблення проекту Кодексу належних практик для українських ЗВО за прикладом кодексів Польщі (2007 року з доповненнями 2022 року) та Нідерландів (від 2022 року). Польські та українські ректори декларують намір обмінуватися досвідом щодо імплементації положень, які містяться в обох цих документах.

IV. Ректори позитивно оцінюють інформацію про активну та ефективну діяльність університетів-членів KRASP у сфері допомоги, спрямованої до громадян України, які постраждали від безпрецедентної агресії Росії проти України.

Ректори підкреслюють вражаючі масштаби та обсяг поточних ініціатив, спрямованих на допомогу біженцям, зокрема, українським студентам та аспірантам, як це було представлено Головою Комісії з питань міжнародного співробітництва KRASP.

Водночас ректори відзначають, що з'являються пропозиції про потребу нормативних змін, які б сприяли продовженню навчання на території України студентів польських ЗВО не лише в рамках їхніх філій, а й у закордонних підрозділах, створених в Україні.

V. Ректори висловлюють подяку виконавцям Польсько-українського проекту та авторам представлених досліджень, рекомендуючи зацікавленим установам та особам ознайомитися з повним змістом згаданих документів, перелік яких разом з посиланнями додається до Спільної позиції.

Члени Делегації KRASP та Спільки ректорів України прагнуть направити цей документ Міністрам, а також ректорам закладів вищої освіти, членам національних конференцій ректорів в обох країнах.

.....
Проф. Аркадіуш Менжик,
Голова KRASP

.....
Проф. Петро Куліков
Голова Спільки ректорів
України

.....
Проф. Єжи Возницький
Голова Комісії з питань
стратегічних проблем вищої
освіти KRASP

.....
Проф. Єжи Лис,
Голова Комісії з питань
міжнародного співробітництва KRASP

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Patronat

Partnerzy wspierający

Partner główny

Politechnika Warszawska | Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Projekt MEIN-PW pt. „POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓŁPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH REPREZENTUJĄCYCH
REKTORÓW, NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”

Lider: prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

Перелік документів Проєкту, опублікованих у 2023 році польською та українською мовами

- [Raport Nr 1, Konsolidacja i międzyuczelniane struktury poziome w Polsce i krajach europejskich – regulacje, rozwiązania i inicjatywy](#), M. Hulicka, T. Kalisz
- [Raport Nr 2, Konsolidacja w systemie szkolnictwa wyższego Ukrainy – regulacje i doświadczenia, z uwzględnieniem dobrych praktyk międzynarodowych](#), L. Fomina, B. Veselovskyj
- Raport nr 3, Stan prawny, możliwości i ograniczenia otwierania filii uczelni zagranicznych w Ukrainie oraz formy działania i reprezentacji uczelni ukraińskich za granicą, Ye. Gerasymenko, L. Chovnyuk
- Raport nr 4, Aktualny stan normatywny i praktyki w zakresie uwarunkowań prawnych i ograniczeń otwierania w Polsce uczelni zagranicznych i ich filii oraz uprawnień uczelni polskich do prowadzenia kształcenia poza granicami Polski, T. Jędrzejewski, A. Mrozowska
- Raport nr 5, Analiza prawno-instytucjonalna modelu działania narodowej konferencji rektorów Ukrainy, G. Berchenko
- Raport nt. Wybrane regulacje Statutu ZRUU i Statutu KRASP: uwagi o charakterze porównawczym z komentarzem, J. Woźnicki [opracowany jako Część IV na potrzeby uzupełnienia wydania II monografii autorskiej J. Woźnickiego nt. KRASP, w języku ukraińskim]
- [Monografia autorska Prof. Jerzego Woźnickiego pt.: Misja, społeczna роль ta instytucyjna kultura Konferencji rektorów akademichnych шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст та досягнення KRASP](#)
- [Zвіт № 1, Konsolidacja ta międzyuniwersyteckie horizontalne struktury w Polsce ta europejskich krajach – prawowe normy, modele ta inicjatywy](#), M. Хулицька, Т. Каліш
- [Zвіт № 2, Konsolidacja w systemie wyższej edukacji Ukrainy – normatywno-prawowe regulowanie ta dosвід, z uwzględnieniem krajowych międzynarodowych praktyk](#), Л. Фоміна, Б. Веселовський
- Zвіт № 3, Правовий статус, можливості та обмеження для відкриття філій іноземних університетів в Україні та форми діяльності і представництва українських ЗВО за кордоном, Є. Герасименко, Л. Човнюк
- Zвіт № 4, Актуальний нормативний стан та практика щодо правових умов та обмежень для відкриття у Польщі іноземних закладів вищої освіти та їхніх філій, а також щодо права польських ЗВО надавати освітні послуги за межами Польщі, Т. Енджеєвський, А. Мрозовська-Вишинська
- Zвіт № 5, Інституційно-правовий аналіз моделі діяльності національної конференції ректорів України, Г. Берченко

MINISTERSTWO
OSWIECENIA I NAUKI
UKRAINY

Patronat

Partnerzy wspierający

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Partner główny

Декларація намірів продовження реалізації Проєкту

Єжи Возницький

Проєкт „Польсько-українська співпраця представницьких інституцій, що представляють ректорів, для удосконалення функціонування закладів вищої освіти”, який реалізовує ось уже другий трирічний цикл Варшавська Політехніка та фінансує польське Міністерство науки та вищої освіти, опинився під тиском подій та викликів у зв'язку з російською агресією проти України 24 лютого 2022 року та повномасштабною війною із залученням масового військового контингенту з величезними руйнівними наслідками. Система вищої освіти і науки України також зазнала значного впливу. Матеріальний потенціал багатьох університетів зруйновано, деякі з них змушені працювати як переміщені установи, всі вони зазнають тиску недофінансування та обмежень у людському капіталі через еміграцію персоналу до безпечних країн.

Але, незалежно від перебігу війни на фронтах, успіхи української армії та настрої населення переконують, що російський агресор не досягне своїх цілей і що Україна відстоїть свою незалежність, утвердить демократичний устрій та зміцнить свої зв'язки із Заходом. Ці твердження стали підґрунтям для початку відновлювальних заходів в Україні, незважаючи на продовження та навіть ескалацію руйнівних атак з боку агресора. Міжнародні ініціативи держав-союзників України в цьому керунку включають, зокрема, зусилля урядів, міжнародних інституцій та економічних суб'єктів щодо реалізації проєктів, спрямованих на відновлення пошкодженої інфраструктури в країні, у тому числі матеріальних активів, включно з українськими університетськими кампусами. Однак поряд із цим напрямом

зусиль, спектр запланованих відновлювальних процесів в Україні також включає різноманітні заходи в академічному середовищі, спрямовані на повернення системи вищої освіти і науки до повноцінної роботи. І саме в цьому контексті потрібно розглядати заходи, реалізовані та заплановані в рамках наступного Циклу 3 Проєкту, спільної діяльності представницьких інституцій ректорів Польщі та України. Наша спільна мета – не лише відновити повноцінну діяльність українських ЗВО, але й відтворити систему в її оновленому та інтернаціоналізованому вигляді, реформованому відповідно до європейських тенденцій.

Такі потреби відзначаються в обох наших країнах, що підтверджує доцільність продовження співпраці національних конференцій ректорів KRASP та Спілки у цьому напрямку, за подальшого залучення Міністерства науки і вищої освіти та готовності Варшавського технологічного університету до участі і підтримки Фондації польських ректорів. Ці питання були предметом обговорення в рамках польсько-української Школи стратегічного управління у вищій освіті Фондації, організованої в липні 2024 року, запланованим результатом якої є підписання Додатку № 3 до Тристоронньої угоди KRASP-FRP-Спілка, що визначає напрями та спільні заходи для перебудови системи в Україні та використання досвіду наших партнерів у процесі впровадження подальших змін у вищій освіті Польщі. Ця діяльність була і буде важливим внеском національних конференцій ректорів у державну політику розвитку сектору знань в обох наших країнах. Це підтверджується спільними документами делегацій KRASP-URUU, в тому числі двома останніми прийнятими так званими Спільними позиціями, про які повідомляється також у змісті цього Звіту про реалізацію Циклу 2 Проєкту (див. частину V цієї монографії).

На завершення, команда Проєкту заявляє про свій намір продовжити реалізацію Проєкту за формулою чинного партнерства, в рамках наступного циклу у 2025–2027 роках, як зазначено у Тристоронній угоді KRASP-FRP-Спілка 2017 року.

ДОДАТОК

Перелік звітів з досліджень, опублікованих у рамках Проєкту у 2022–2024 рр.¹

Звіти, підготовлені та опубліковані 2022 року

- Докович М., Колісник Л. (2022), *Можливості та умови співпраці на основі договорів, укладених польськими закладами вищої освіти з українськими закладами вищої освіти у сфері навчання студентів в умовах воєнних та післявоєнних обмежень в Україні*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Биковська О., Єнджеєвська Т. (2022), *Аналіз нормативних особливостей у системах вищої освіти і науки України та Польщі щодо траєкторії наукового розвитку та вимог у присудженні наукових ступенів і звань у контексті обміну науковими кадрами між закладами вищої освіти*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Degtyarova I. (2022), *Sytuacja doktorantów uczelni ukraińskich podczas agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę a wsparcie w uczelniach polskich*, Варшава.

¹ Усі публікації опубліковано у відкритому доступі на сайті Проєкту <https://www.ans.pw.edu.pl/Nauka/Projekty-naukowe/Projekt-MNiSW-PW>.

Звіти, підготовлені та опубліковані 2023 року

- Хулицька М., Каліш Т. (2023), *Консолідація та міжуніверситетські горизонтальні структури в Польщі та європейських країнах – правові норми, моделі та ініціативи*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Фоміна Л., Веселовський Б. (2023), *Консолідація в системі вищої освіти України – нормативно-правове регулювання та досвід, з урахуванням кращих міжнародних практик*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Герасименко Є., Човнюк Л. (2023), *Правовий статус, можливості та обмеження для відкриття філій іноземних університетів в Україні та форми діяльності і представництва українських ЗВО за кордоном*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Єнджеєвський Т., Мрозовська-Вишинська А. (2023), *Актуальний нормативний стан та практика щодо правових умов та обмежень для відкриття у Польщі іноземних закладів вищої освіти та їхніх філій, а також щодо права польських ЗВО надавати освітні послуги за межами Польщі*, Варшава; та звіт польською мовою.
- Берченко Г. (2023), *Інституційно-правовий аналіз моделі діяльності національної конференції ректорів України*, Варшава 2023; та звіт польською мовою.
- Woźnicki J. (2023), *Raport nt. Wybrane regulacje Statutu ZRUU i Statutu KRASP: uwagi o charakterze porównawczym z komentarzem* [Українською мовою цей матеріал опубліковано у Частині IV другого видання авторської монографії Є. Возницького про KRASP].
- Возницький Є. (2023), *Місія, соціальна роль та інституційна культура Конференції ректорів академічних шкіл Польщі. Мистецтво ректорства, системний контекст та досягнення KRASP*, Варшава, Wydawnictwo Akademickie SEDNO.

Wydawnictwo Akademickie SEDNO Spółka z o.o.

Wydanie pierwsze

Liczba stron: 194

Skład i łamanie: Wojciech Stukonis

Druk i oprawa: Fabryka Druku Sp. z o.o.

Проект MNiSW-PW „Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів для удосконалення діяльності закладів вищої освіти”, реалізується Варшавською Політехнікою з 2018 року у співпраці з польськими партнерами (Конференція ректорів академічних шкіл Польщі, Фондація польських ректорів) та українськими партнерами (Спілка ректорів ЗВО України) під патронатом Міністерства освіти і науки України. Проект фінансує Міністерство науки та вищої освіти Польщі. Колективна монографія під науковою редакцією керівництва Проекту підсумовує Циклу 2 і містить, зокрема, результати досліджень, проведених польськими та українськими експертами щодо освітніх систем, наукової кар’єри, консолідації у вищій освіті, іноземних кампусів, а також аналіз діяльності національних конференцій ректорів у Польщі та Україні.

Монографія є продовженням попередніх наукових праць учасників проекту і відображає результати, отримані польськими та українськими експертами у 2022–2024 роках. (...) Монографія має значну науково-теоретичну базу і ґрунтується на репрезентативному обсязі фактичного матеріалу, що забезпечує об’єктивність та достовірність отриманих результатів. Вважаю, що практичне значення монографії (як і самого проекту) полягає у тому, що отримані результати не лише поглиблюють співпрацю польських та українських представницьких організацій ректорів задля вирішення освітніх проблем та вдосконалення систем вищої освіти, а також можуть слугувати підґрунтям для формування стратегії післявоєнного відновлення системи освіти України, удосконалення правових, соціальних та економічних засад міжнародного співробітництва у сфері освіти, запровадження нових практик соціального партнерства та взаємодії.

витяг з рецензії –
професор Валентина ЧЕПАК
декан факультету соціології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка